KARYS

1972
BIRŽELIS-LIEPA
Nr. 6

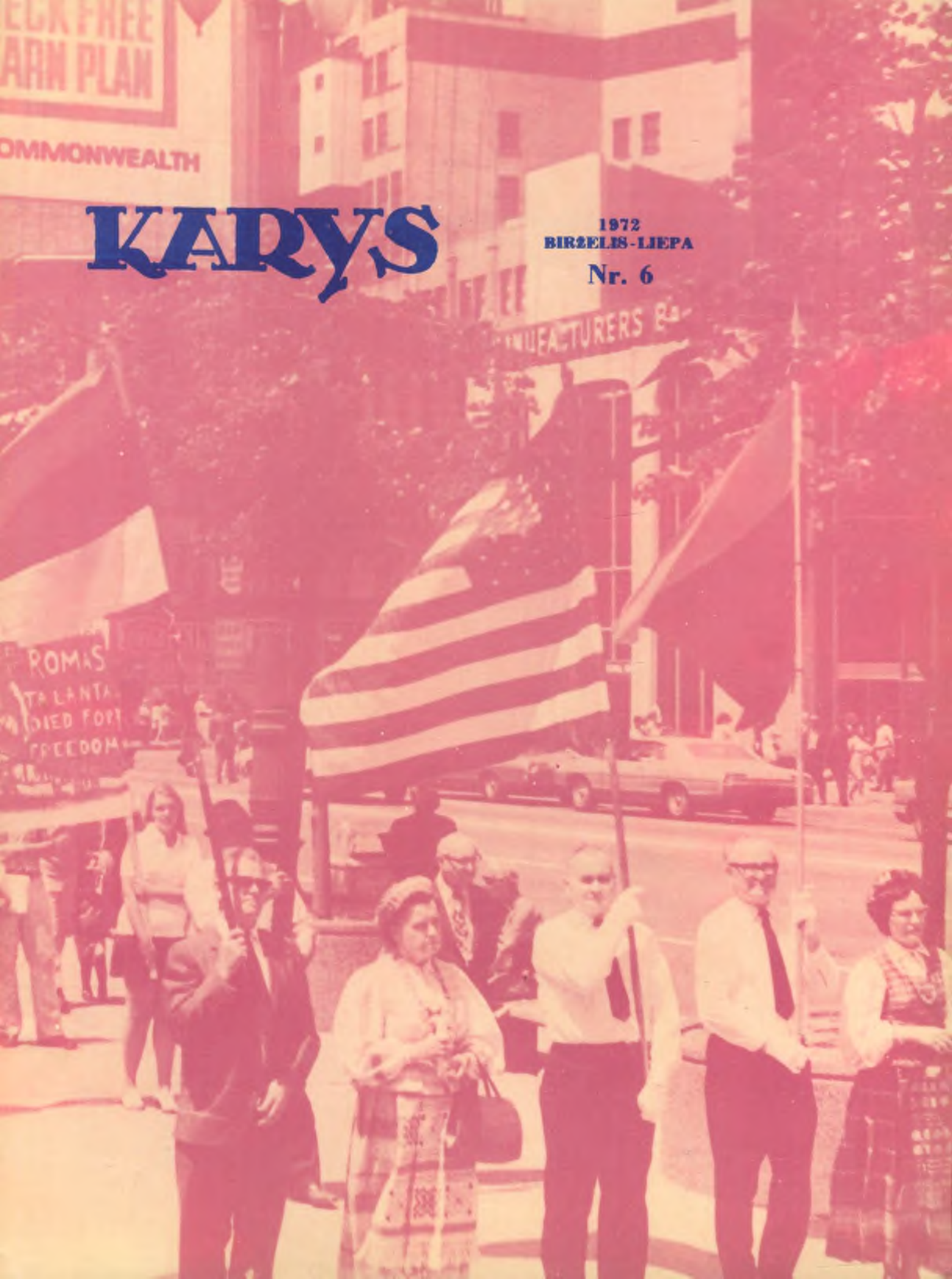

KARYS

1972
Nr. 6 (1483)

Redaktorius
ZIGMAS RAULINAITIS

Administratorius
LEONAS BILERIS

Redaktoriaus pavaduotojas
JONAS DŪTENIS

Atskirus skyrius redaguoja:

P. PETRUŠAITIS
"Tremties Trimitas"

S. KAUNELIENĖ
"Šaulė Tremtyje"

BALYS BRAZDŽIONIS
"Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje"
BRONIUS BALČIŪNAS
"Karinės Žinios"

Leidžia:
L.V.S. RAMOVĖ N.Y. SKYRIUS

TURINYS

K. Sragauskas — "Stasio Butkaus" šaulių kp. Detroite demonstracijose prieš sovietų žiaurumus okupuotoje Lietuvoje. Iš d.: S. Kaunelienė, V. Tamošiūnas, J. Butkus, E. Jodinskienė ir estų vėliavnešys. ..... (viršelis)
V. Abromaitis — Ar lietuvis buvo dvasiniai priaugęs ginti Lietuvos nepriklausomybę 181
J. Paužuolis — Paskutinė Rinktinė (pabaiga) 187
S. Šetkus — Paveikslas 195
O. Urbonas — Lietuviai sovietų koncentracijos stovyklose 196
B. B. — Trys dešimtmečiai 199
B. Stasiulis — Kybartų įvykiai ir atsiminimai 203
Tremties Trimitas 205
Šaulė Tremtyje 206
Lietuviai Kariai Laisvajame Pasaulyje 209
Karinės Žinios 210
Kronika 213

ATSTOVAI:

Baltimore — M. ŠIMKUS, Chicago — J. ŠTANKŪNAS, Cleveland — F. EIDIMTAS, Los Angeles — O. ŽADVYDAS, Australia — V. ŠALKŪNAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

BOSTON, MASS. — S. J. Minkus
CHICAGO, ILL. — L. Griauzdė, "Gifts International", "Parama"
DETROIT, MICH. — V. Perminas, Čižauskas
GRAND RAPIDS, MICH. — J. Belinis
LOS ANGELES, CALIF. — V. Prižgintas
OMAHA, NEBR. — J. Kantanavičius
WOODHAVEN, N.Y. — "Romuva"
WATERBURY, CONN. — "Spauda"

KANADOJE

HAMILTON, ONT. — J. Orvidas
TORONTO, ONT. — Augustinas Kuolas, P. Misevičius
MONTREAL, QUE. — "Parish Library"

ANGLIJOJE

"DAINORA" — 14 Priory Road, Kew Surry
V. VOKIETIJOJE — Juozas Venys

AUSTRALIJOJE

A. Kubilius
S. Slavickas — 44 Slevin St., Geelong North, 3215, Vic. Australia
L. Vasiliūnas — 3 Wall Street, Norwood 5067

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams — $8.00, pusmečiui — $4.00, atskiro nr. kaina — 80¢.
Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS, 916 Willoughby Ave., Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A.

KARYS, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world.
Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A.
Subscription $8.00 per year. Single copy 80 cents • SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N.Y.

KU biblioteka
093 00523851 6

Įsteigtas Lietuvoje 1919— Nepriklausomybės kovų— metais

KARYS

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 6 (1483) BIRŽELIS - LIEPA — JUNE 1972

Ar lietuvis buvo dvasiniai priaugęs ginti Lietuvos nepriklausomybę?

VYTAUTAS ABROMAITIS

Gegužės KARYJE skaitėme Danutės Bruškytės atsakymą į klausimą "Ar galėjo Lietuva ginklu pasipriešinti sovietų okupacijai?" Čia, žemiau, dedame straipsnį, parašytą irgi jaunesnės kartos atstovo, kuriame svarstoma ar lietuviai turėjo priešintis ir ginti savo valstybės nepriklausomybę.

Plačiai užsimodamas, autorius iškelia daug, su tema betarpiai nesurištų, ginčytinų, nors ir svarstytinų klausimų. Jis duoda, tačiau, ir keleta labai aiškių ir realių atsakymų ir pasiūlymų ateičiai. Kaikur temoje išlenda prieštaravimų. Vienur, įprastai ir stereotipiškai, vyriausybės opozicijos žmonėms, jis prikiša, būk tai dideles karininkų algas (iš tiesų, jis jų didumo ir nežino), kitur — dideles išlaidas ginklams. Jo nuomone valstybę reikėtų ginti remiantis kokybe. Jis, tačiau, neaiškina, kad kokybė ne vien dvasioje glūdi, ji yra ir geresniuose, t.y., ir brangesniuose ginkluose ir aukštesnių kvalifikacijų, t.y., brangesnio apmokymo vaduose ir specialistuose. Kitur, jam užkliūva "žvalios" karininkų uniformos, nors jis gailisi, kad jam pačiam neteko Lietuvos kario uniforma dėvėti. Dar kitur, jis nepripažįsta tautininkų (ir paskutiniąją) vyriausybę teisėta, kaip demokratiniai neįgaliotą ir kelia klausimą, kodėl karininkai jos nenuvertė? Tačiau, toliau, jis pasiryžęs tardyti (tiktai) karininkus, kodėl jie netesėjo savo priesaiką, kurią jie davė tos neįgaliotos vyriausybės įgaliotinių akivaizdoje.

Nežiūrint kaikurių nelygumų temoje, autoriaus domėjimasis pagrindiniu klausimu — Lietuvos nepriklausomybės gynimu, yra sveikintinas, taip kaip buvo sveikintinas D. Bruškytės darbas. Kol jaunosios ir priaugančios kartos domėsis ir tyrinės mūsų valstybės gynimo ir jos atstatymo reikalą, tol viltis atstatyti Lietuvos nepriklausomybę vis augs. *Red.*

ĮVADAS

Daugelį metų šis klausimas tūnojo kažkur pasąmonėje nerasdamas sau tinkamų rėmų. Nestudijavau nuosekliai laisvės praradimo išvakarių priežastis ir iš jų išsirutuliojusius veiksmus. Bet rasdamas pavienias nuotrupas mūsų išeivijos spaudoje — ar tai gyvųjų liudininkų ar iš toliau stebėjusiųjų — rinkau, kad atėjus laikui galėčiau iš jų sulipinti vieną plataus akiračio vaizdą, kuris man būtų lengvai apčiuopiamas.

Neteko dar užtikti istorinio veikalo, kuris Lietuvos nepriklausomybės netekimo raidą būtų gvildenęs bent nuo Didžiojo Vilniaus seimo (kur savo mintis pirmą kartą išreiškė plačioji lietuvių visuomenė) iki paskutiniųjų pasipriešinimo dienų, kuomet paskutinis miško brolis (ne partizanas, nes partizanais vadinu tuos, kurie kovojo raudonųjų engėjų eilėse!), išduotas pasaulio sąžinės, padėjo ginklą ir grįžo į savo sodybą. Tą dieną Lietuva galutinai neteko savo nepriklausomybės. Ar pasiseks kada nors sužinoti tą simbolinę dieną, nežinau. Gal ateities kartos kur nors archyvuose ją ir suras. Greičiausia, tai bus buvusi ta diena, kai vienas žymiųjų XX a. hipokritų ištarė: "Ich bin ein Berliner . . ."

Nesu tų dramatinių laikų tiesioginis liudininkas, nes karui prasidėjus dar varlinėjau basakom tėviškės laukuose. Mačiau, tačiau, ilgas vo-

ras išvargusių kirkizų, kalmukų, gruzinų kurių kojos kėlė vieškelio dulkes; ir tos dulkės vasaros kaitroje sėdo ant pievų vešlios žolės ir pakelės medžių lyg mirties šydas... Neapčiuopiau tuomet dar Tėvynės Skausmo pilnumos; tik būdamas svečioje šalyje, praradęs visa kas buvo taip brangu ir miela, pasijutau esąs mažytė dalelė to didelio Skausmo.

Ne vienas iš mūsų yra bandęs nagrinėti mūsų didžiosios nelaimės priežastis: vieni kaltę suverčia mūsų geografiniams kaimynams, antri tiesia pirštą savo artimo link, kurio pasaulėžiūra buvusi kitokia, treti — plūsdami keikia savo sanbrolį nuėjusį tarnauti svetimiems dievams.

Kad laisvės praradimo pradinių gijų reikia ieškoti bent nuo 1926 metų gruodžio 17 d., manau, ne vienas pritars. Tačiau, kad gautumėm pilnesnį vaizdą — reikėtų grįžti į tuos laikus, kuomet lietuvio pasąmonėje dar tik pradėjo bręsti mintis, kad autonomija "motinos" Rusijos glėbyje nėra užtenkama lietuviui.

Mes žinome, ką galvojo "Aušros" ar "Varpo" gimdytojai ir šių laikraščių puslapius užpildžiusi saujelė lietuviškos šviesuomenės. Labai mažai žinome, tačiau, nuotaikas plačiosios liaudies: ką galvojo, ką dūmojo lietuvis ūkininkas, lietuvis miestelėnas, lietuvis bežemis ūkio darbininkas?.. Už juos kalbėjo dvarininkai, naujagimių partijų veikėjai, dvasiškiai; jų lūpomis ištartas mintis galima rasti senuose raštuose. Jei mes ir daleisime, kad Donelaitis, Strazdelis ar Daukantas kalbėjo už Lietuvos liaudį, tai vistiek dar nepajėgsime pilnai įsijausti į XVIII-XIX a. eilinio lietuvio dvasinį pasaulį; viršminėti rašytojai, nors ir rašė apie paprastą žmogų (ir tai gan vaizdžiai!), vistiek bus perleidę viską per savo *išlavintos minties* prizmę.

Mes žinome, daugiau ar mažiau, Kalinausko, Platerytės, Sierakausko jausmus ir šūkius, tačiau kas dėjosi sieloje to, kuris ėjo paskui savo vadą su šake ar spragilu ant peties?

> "... *Jablonauskis paregėjęs maskolių daugybę / o savųjų nuvargintų didžiausią silpnybę, / tarė: — Jau prieš tokią sylą mes ne daturėsim, / tiktai veltui tuos miškuos kraują savo liesim. / Tai pasakęs, gražų arklį spėrai pabalnojo / ir į Prūsus, ačiū Dievui, laimingai išjojo. / Mes kaip tik savo vadovą jojantį išvydom, / beregint po visus miškus kur pakliūk išskydom. / Aš laimingai per mylistą tikro mūsų Dievo / naktį pagal parkeliavau pas savąjį tėvą. Amen.*
> Papilės mūšio [Valančius?] dainoje nematome tvirto nusistatymo už sukilimą: tėvai abejoja, jaunuomenė greičiau kaipo jaunuomenė, ne kaip tvirtai nusistačiusi politikos grupė dalyvauja sukilime." (M. Biržiška, Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos, 1920 m., p. 92.)

Ar jis jau žinojo koks yra skirtumas tarp *tėviškės* ir *tėvynės*? (žr. Dr. Pr. Gaidamavičiaus "Išblokštasis žmogus", p. 105-19). Kada lietuvis pradėjo sąmoningai kovoti už LIETUVOS sąvoką, o ne dvarininkų-bajorų įsakytas — už bajorų reikalus?

> "Pilnai yra suprantama mūsų liaudies skeptiška pažiūra į sukilimo tikslus: jis nepavyko, valstiečių būklė nepagerėjo tiek kiek tikėtasi, daug jaunų vyrų žuvo. Susidarė natūrali išvada, kad ponai juos apgavo, gražiais pažadais įtraukė į karą savo reikalų ginti... Ir kaip jie galėjo pilnai pasitikėti sukilimo vadais, kai jie, beveik visi, buvo tik iš ponų, bajorų, mokyti, o ne iš jų pačių tarpo? [nors] ... Jie buvo ne tipingi, bet visai skirtingi ponai, kurie ėjo patys prieš savo luomo interesus — tas buvo sunku suprasti neraštingam valstiečiui." (V. Sruogienė, Karys 1963, p. 194)

Čia, šioje vietoje, mes prisiminkime išeivijos spaudoje pasirodžiusius užmetimus lietuviui savanoriui: esą, jis ėjęs kariauti už savo kraštą su tam tikru išskaičiavimu — dėl žemės sklypo pažado. Aš nematau jokio pažeminimo šitame užmetime; žemė lietuviui yra neatskiriama jo gyvenimo dalis — jis suauga su ja, jis ją myli, ją globoja.

> "... charakteringiausiais ir savitais lietuvių kūltūros bruožais laikyčiau švelnumą, prisirišimą prie žemės ir senoviškumą." (Raphael Sealey, Į Laisvę 1967, 40, p. 52)

Todėl ir lietuviui, niekad neturėjusiam savo *nuosavo* žemės sklypelio — svajoti apie jos įsigijimą nėra jokia gėda. Būtų tik nepaprastai įdomu žinoti, koks nuošimtis lietuvių savanorių buvo ūkininkai, koks nuošimtis bežemių ūkio darbininkų, ir koks — miestelėnų.

> "Būdinga, kad iš mano gimtojo kaimo į sukilimą išėjo visi ūkininkaičiai, bet neišėjo nė vienas bundininkaitis [pabėgę poniškieji baudžiauninkai] ... Visi ūkininkaičiai į sukilimą [1863] išėjo iš tradicijos..." (J. Vadopalas, Karys 1964, p. 294)

Galbūt šiuose skaičiuose mes ir rastume daliną atsakymą temai: kokia buvo lietuvio galvosena perėjimo laikotarpyje iš vergovės į nepriklausomą gyvenimą.

LIETUVIO BŪDAS

Sunku kalbėti apie kunigaikščių laikų Lietuvos gyventojų būdą, nes mes neturime rašytinių dokumentų iš kurių būtų galima tai išskaityti. Jei mes daleisime, kad buvę Lietuvos valdovai: Mindaugas, Treniota, Traidenis, Vytenis, Gediminas ir t.t. buvo grynakraujai lietuviai, neturėję nei slaviško nei teutoniško kraujo priemaišų savo gyslose, galėtume spėti ir apie jų pavaldonių būdą. Juk jie, didesni ar mažesni karo vadai, buvo iškilę iš to paties kamieno. Tad eiliniam tų laikų lietuviui nubraukę dalį karžygiškumo, apsukrumo ir pridėję šiek tiek slunkiškumo, prietaringumo ir nusižeminimo prieš stipresnį ir gudresnį — gausime eilinio lietuvio apytikrį vaizdą.

Kad anais laikais tarp valdovų ir pavaldonių yra buvęs gal ir didesnis skirtumas, daleidžia rašytojas Julius Kaupas:

"Nežiūrint visų heroiškų žygių ir pergalių mes neturime daug padavimų ar legendų apie didvyrius ir jų žygdarbius, kaip vokiečių Siegfriedas ar suomių Kalevala. Kodėl? Iš tiesų, yra sunku į tą klausimą atsakyti. Tai gali reikšti, kad liaudžiai tie užkariavimai buvo svetimi, kad ji jais nesididžiavo ir traktavo juos kaip kunigaikščių, bet ne savo pačios reikalą." (J. Kaupas, Mūsų Vytis 1969, 2-3, p. 54)

Nors mes didžiuojamės senovės lietuvių karingumu ir drąsa, stengiamės pabrėžti visur ir visada, kad lietuviai valdė užkariautas žemes teisės ir žmoniškumo dėsniais, šiandieną mes lyg ir užsimerkiame prieš tokius nemalonius istorijos tvirtinimus, kad lietuviai yra buvę klastingi — puldinėdami stipresnį priešą iš pasalų,

"...jei stiprus neprietelius su didele smarkybe vis lauždamas tratino po save, tad veikiai sukos šalin, nesgi pasitraukti nuo neprieteliaus nebuvo už gėdą turima, jei tą darė vildamos, jog tuomi apgausiantys neprietelių ir paskiaus jį nuveiksiantys. Aiškių mūšių daugiaus vengė nekaip geidė. Todėl sustojusys į aiškią kovą, nekibo pirma patys grumtis, bet tykojo pobūdo pragumo staiga antpulti nerangį neprietelių, patys tuo tarpu slapstydamos kirbose, balose, ar girėse..." (S. Daukantas, Būdas..., p. 268-9)

"...lietuviai skubėdavo pasislėpti miškuose, iš kur tykodavo užpulti kryžiuočius... kelią staiga užvertę medžiais, patys iš visų pusių supuolę juos išžudydavo.." (A. Šapoka, Lietuvos istorija, p. 81)

veidmainiai — jei to reikalavo strategija (Vytauto diplomatiniai žaidimai su Ordinu); nepatriotai, šių dienų supratimu, kai asmeniniai reikalai buvo statomi aukščiau pavaldonių (Vytautas ir žemaičiai, Jogaila ir Lenkijos karūna)... ir žiaurūs.

"...Naugardukui tekdavo nukentėti nuo lietuvių naikinamųjų žygių, kai lietuviai dar XIII a. pradžioje nusiaubdavo Naugardo teritoriją..." (A. Budreckis, Karys 1968, p. 195)

"Kada Vytautas, po krikšto, pradėjo dalinti žemes vyskupams, tai sukilo į baudžiavą patekę valstiečiai, ypač Raseinių, Varnių ir Rietavo apylinkėse. Jie degino bažnyčias, plėšė dvarus, žudė kunigus ir dvarininkus. Vytauto pasiųsta kariuomenė sukilėlius numalšino ir 60 sukilimo vadų nubaudė mirtimi... Antrą sukilimą Vytautas numalšino žiauriau už pirmąjį." (A. Valuckas, Sėja 1958, 7, p. 10)

Manding, kaikurios šių būdo savybių iškyla pas mus ir šiomis dienomis, nebent trijų ultimatumų priėmimą iš stipresnio priešo, kas nors bandys pristatyti kaip aukštos politikos meną.

Dar galima būtų ir pamastyti: kiek lietuviški mes, lietuviai, esame. Pasąmonėje kartais švysteli mintis: o gal mes, šiandieniniai lietuviai, tiek turime bendro su XII-XIII a. bočiais, kiek dabartiniai graikai turi bendro su klasikinių laikų graikais...

Mūsų grožinė literatūra parodo lietuvį gal būt daugiau tokį, kokį mes norėtume jį matyti, ir tik vienas kitas linksmesnių plaučių rašytojas (k.a., Pulgis Andriušis, A. Gustaitis, L. Žitkevičius) išdrįsta parodyti lietuvį savo nuogybėje.

Nepriklausomos Lietuvos laikų lietuvį yra bandęs apipavidalinti J. Ambrazevičius 1938 metais (straipsnis perspausdintas 1964 m. J. Brazaičio vardu). Įžangoje, lyg ir atsiprašydamas, jis pastebi, kad "susekti dabartinio lietuvio tipą... yra labai sunku." Esą reikią gilesnės perspektyvos; bet straipsnio gale jis duoda labai būdingą lietuviškos šviesuomenės atvaizdą, kuris išryškina kodėl užėjus tamsiom debesim valstybės padangėje lietuvis buvo abuojus ir žiūrėjo pro pirštus į grėsmę iš mūsų kaimynų, pietuose ir rytuose.

"Jis [naujasis inteligentas] ipranta atsisakyti savo individualybės, bent jos niekur nereikšti, užsidaryti savo profesijoj; joje išmoksta būti automatas. Savo interesų horizontus suredukuoja į save ir savo šeimą. Maištingo veiksmo jau nekyla, nes jis stipriai ekonomiškai yra suimtas valstybės saujoj. Net tie, kurie studentaudami buvo lakesnės, maištingesnės dvasios, tie aprimsta, nes žino, kad valstybė jam algą moka, o gali ir nemokėti." (J. Brazaitis, Į Laisvę 1964, 34, p. 38)

"Tauta buvo **atpratinta** nuo rūpesčių aktyviai sielotis savo valstybės reikalais. Beje, gal čia ir reikia ieškoti atsakymo, kodėl 1938-39 m. trijų ultimatumų atveju nebeliko anos 1918-20 metų idealistų savanorių dvasios." (Dr. Z. Ivinskis, Į Laisvę 1967, 41, p. 28)

Viena pagrindinių lietuvio ydų yra jo nepaprastas noras kalbėti (save, kad ir aplinkiniu keliu, pagiriant) bet nebūtinai veikti. Gal būt, organizacijų valdybų veikla kai kam ir atrodo veikimas, bet aš veikimą suprantu truputį kitaip. Daleiskim, lietuviai būtų norėję sugauti Eichmaną: Vieni rašytų memorandumus, kiti kreiptųsi į visuomenę telkti lėšas, dar kiti darytų šaudymo pratimus, ir kas nors būtinai sugalvotų pravesti JAV Kongrese tuo reikalu rezoliuciją. Žydai nekalbėjo; jie savo auką susekė, pagavo, nuteisė ir pakorė. Čia, mielieji, yra veikimas, o ne veikla!

Prieš 7 ar 8 metus gavau laišką iš Venezuelos. Atplėšęs radau įspūdingą, mašinėle rašytą, laišką, kviečiantį mane įstoti į "partizanus"... Laiško antgalvis buvo tautiniai-kariškais motyvais, o vietoj parašo koks tai skambus slapyvardis. Kažkas mėgino žaisti "laisvės kovotojus" paštu... Prisimenate, kiek mes turėjome pokario metais įvairių "laisvės sąjūdžių", "frontų", "rezistencijų"?... Visi šaukė į vienybę — vienybę ant savo kurpalio.

"Pradėjus kaikur organizuotis demokratinėms grupėms, seperatinės akcijos vykdytojai išstojo prieš tą sąjūdį didžia neapykant, neapvaldytomis aistromis. Juos erzina jau tų grupių tarpusavio vienybės idėja. Mes gi, kurie tokiems apsijungimams pritariame, jų nedrįstame organizuoti plačiu mastu. Vienybę deklaruojame, o nedrįstame jos realizuoti, netgi jos gėdimės." (P. Stravinskas, Sėja 1959, 1, p. 17)

Sekanti blogybė yra rodytis prieš kitus perdėtom spalvom: mūsų tautiniais drabužiais visi "žavėjosi"...lenciūgėliu ar blezdingėle "žavėjosi"... parapijos choru "žavėjosi" ir t.t. Mūsų modernieji dailininkai kaikurios lietuviškos spaudos pristatomi kaip originalūs naujų srovių ieškotojai, tik pažiūrėjus į jų paveikslus pamatai, kad prieš kelias generacijas visai panašiai piešė ar tapė Du Buffet, Pollock, De Kooning... Visur ir visokiom progom kalbame apie aukštą lietuvių kultūrą, esamą ar nesamą, nors dar taip nesenai juokėmės iš rusėlių, kad jie kalbą apie tai, ko jiems trūksta...

O kaip mes mėgstame rašyti prisiminimus, kuriuose mes buvome tokie gudrūs, tokie drąsūs. Uždedame ant knygos viršelio užrašą "Tėvynės sargyboje", nors pačioje knygoje aprašome, kaip tvarkingai perdavėme kariuomenės turtą sovietams, kelionę į Odesos vasarvietę...

Nerasime geresnio pavyzdžio lietuviškam norui "pasirodyti", kaip mūsų išeivijos vyskupo paminklus Romoje ir Vašingtone. Ar jų statybos pateisinamos? Jokiu būdu ne! Nesu nusistatęs prieš šventovių statybas jei tai *tarnauja lietuviui* išeivijoje. Bet išspausti iš tautiečių arti pusę milijono dolerių šventovei kuri turėjo būti pavadinta Lietuvos Kankinių vardu ir vėliau atsisakyti taip pavadinti — tai jau nusikaltimas lietuvių tautai. Vyskupas būtų galėjęs nupirkti žemės sklypus arti didesnių lietuvių centrų, kur lietuviškas jaunimas galėtų burtis ne sykį į metus, bet kiekvieną savaitgalį. Ir tokiose lietuviškose sodybose išdygtų lietuviškos šventovės ne vieno lietuviuko *širdyje*, ir lietuvių tauta susilauktų kitų kudirkų, pečkauskaičių, šalkauskių, pūtvių, daumantų, pečiulionių... Kiek lietuviškų jaunų šeimų tokiose sodybose susikurtų!

> "...šiuo metu yra daug svarbiau ką nors išlaikyti, negu ką nors prisiminti. ...Labai galimas dalykas, jog šiandien, statydami paminklus kažkam prisiminti, kartu pastatysime paminklą ir visai ateities kartai, kurią dabar dar laikome lietuviška." (J. Šoliūnas, "Sportas" 1960, 1/4, p. 3)

Na, ar galima būtų užbaigti lietuvio būdo apybraižą nepastebėjus kaip lietuvis mėgsta uniformą ir garbės ženklus? Nesame tik mes lietuviai vieni tokie. Ir kitos tautos pasižymi šia ypatybe. Bet pas mus gaunasi įspūdis, kad *išorė kartais nustelbia vidinę vertę.*

> "...gyvenimas yra kietas, realus ir net tragiškas. Todėl turime gyventi ne romantiniu, bet realiuoju didvyriškumu, kuris žėri ne dirbtiniais papuošalais, o savo tikrovine įtampa, ne pudruotu, o kruvinu kovos veidu." (Pr. G[aida], "Didvyriai ar lepšiai?", Tėviškės Žiburiai 1967, nr. 23)

Vokiečiai turėjo savo junkerius, lenkai — ulonus (co to ja, co za ojca kamizelka!), italai — karabinierius... Niekas nenuginčys, kad yra gražu pažiūrėti į tvarkingai uniformuotą dalinį, kai visi vyrai kaip vienas žygiuoja miestų gatvėmis. Ir aš pats sustojęs mielai pasižiūriu, ir širdyje pavydžiu, kad niekad mano gyvenime merginos nėra man mėčiusios karštų žvilgsnių... kareiviu neteko būti.

Ypač paskutiniaisiais metais išeivijoje pradėjome vienas kitą puošti medaliais ir ordinais: šauliai ar skautai taip ir svajoja kada jiems bus uždėta ant uniformos krūtinės vienoks ar kitoks garbės ženklas. Nesakau, kad apdovanotieji nėra nusipelnę pripažinimo. Tokių yra. Tik kai jau nueinama į lenktynes, atrodo jau ne visai rimtai. Čia mes pradedam prarasti lygsvarą vertybių paskirstyme. Nežinau, kokie masteliai buvo taikomi Nepriklausomybės kovų metais ordinų dalinime, tačiau esu įsitikinęs, kad "per klaidą" apdovanotų buvo nedaug.

Kaip veikia *užsitarnautas* ordinas į kitą asmenį, patyriau prieš 25 metus gyvendamas Anglijoje, žemės ūkio darbininkų stovykloje. Vasario 16-tos minėjimo proga, vienas senesnio amžiaus buvęs kaimietis išsitraukė iš palovės savo "sanduką" ir savo grubiais pirštais išvyniojęs iš skudurėlio bronzinį medalį paprašė manęs, kad padėčiau jam prisegti. Besegant tą Nepriklausomybės kovų žymenį pajutau, kad man akyse renkasi ašaros... Dar taip nesenai aš pasijuokiau iš jo, kad jis atsisakė prenumeruoti per mane lietuvišką laikraštį, nes... nemokėjęs skaityti.

Ordinų, medalių gausumas nustelbia tikrųjų didvyrių žygius ir darbus. Aš esu nuoširdžiai įsitikinęs, kad mes išeivijoje neturime teisės dalintis ordinais, *kol nėra atžymėtas garbės ženklu kiekvienas miško brolis, išliejęs savo kraują tėviškės laukuose.*

Aprašant *Karyje* LŠST statuto antrąją laidą buvo nusiskųsta, kad

> "...viešoje spaudoje pasitaiko kartas nuo karto puolamo pobūdžio rašinių, kuriuose mūsų sąjungai daromi įvairūs priekaištais, ypač ryšium su garbės ženklais... Šaulių Žvaigždės ordinas bei medalis niekados nebuvo Nepriklausomoje Lietuvoje teikiami už karinius pasižymėjimus kovos lauke. Taigi, LŠST garbės ženklai nėra karinio pasižymėjimo ženklai." (J. Ubartas, Karys 1969, 1, p. 17)

Dalintis ordinais ir medaliais savo organizacijos viduje niekas uždrausti negali. Tačiau, kai mes taip pasipuošę išeiname į viešumą minėjimų ar iškilmių metu, kažkaip prieš akis stojasi šauliai, kurių uniformų krūtinės buvo papuoštos garuojančiu, šiltu kraujo ordinu... prieš 25 metus! Ir kažkodėl darosi liūdna ir nesmagu...

Pats būdamas skautas, norėčiau, kad ir Skautų S-ga panaikintų visus medalius ir ordinus, paliekant tik Gyvybės gelbėjimo (su pavojumi) medalį ir Tėvynės Sūnaus ir Tėvynės Dukros žymenius.

Būtų padaryta didelė skriauda lietuviui, skirsnį užbaigti netarus nė vieno gero žodžio. Sa-

vaime aišku, lietuvis turi ir gerų savybių. Ar jos viršija blogąsias ar ne, tai jau dirva pasireikšti moralistams ir gal būt filosofams.

"Negalima pasakyti, kad mūsuose trūktų asmenybių, tačiau tikrąsias asmenybes pastebėti ir iškelti nėra lengva, nes jos pačios į priešakį nesiveržia." (Cit. iš Draugo vedamojo [1971.9.20] E. Čekienės, Dirva 1971, nr. 75, p. 6)

VALSTYBĖS SANTVARKA

Mes stengiamės pasauliui prisistatyti kaip viena seniausių, kultūriniai aukštai stovinti tauta, gyvenusi paskutinius 20 metų demokratinėje santvarkoje, trokštanti taikos tarp tautų, ir gerbūvio savo piliečiams. Savo laisvę praradę tiktai žiauriojo bolševizmo klastingomis užmačiomis, patikėję garbingais parašais nepuolimo sutarčių dokumentuose.

Ar iš tikrųjų taip yra buvę? Šventai tikiu, kad kūrėjų-savanorių iškovota Lietuvai nepriklausomybė buvo pastatyta ant tvirtų moralinių pagrindų. Nežiūrint kaikurių nesklandumų politinėje plotmėje, gyvenimas ėjo pirmyn, kraštas kėlėsi iš karo griuvėsių, naujos kartos nesitenkino vien eiti tėvų pėdomis paskui žagrę... laisvąjį jaunimą traukė mokslas — žadėjęs geresnį gyvenimą. Rodos nieko netrūko, kad visas kraštas ūbautų iš džiaugsmo ir, su pagarba nusilenkę prieš kritusius Laisvės kovų didvyrius, ramiai gyventų perduodami iškovotą laisvę iš kartos į kartą.

Tačiau dar nepraėjo nė dešimtmetis, kai kraštą užliejo nerimo banga. Miestų ir miestelių gatvėse pasirodė grupės žmonių, reikalaujančių darbo, duonos, žemės ar politinių pertvarkymų. Reiškia, buvo lietuvių, kurie buvo nepatenkinti esama tvarka. Kodėl?

Priežastys, atrodo, yra kelios:

Konstitucija, savo įvade sakydama: "*Lietuvos* Tauta", vietoje "*Lietuvių* Tauta" suteikė krašte gyvenantiems svetimšaliams lygias teises, priedo dar autonomines teises.

"§73. Tautinės piliečių mažumos, kurios sudaro žymią piliečių dalį, turi teisės įstatymų ribose autonomingai tvarkyti savo tautinės kultūros reikalus — liaudies švietimą, labdarybę, savitarpinę pagalbą — ir šiems reikalams vesti įstatyme nurodyta tvarka renka atstovaujamus organus." (1922 Metų Konstitucija)

Tai buvo kilnus, žmoniškumu paremtas, nuosprendis. Deja, nebuvo pramatyta, kad savo laiku, šis demokratinis mostas taps dviašmeniu kardu atsuktu į lietuvio širdį.

"Sukilimui [1920 m.] vadovavo daugiausia civiliniai ir buvę rusų armijos puskarininkiai ne lietuviai. Iš 30 suimtų ir nuteistų, tik 7 turėjo lietuviškas pavardes." (A. Novaitis, Karys 1961, 4, p. 105)

"... [viceministeris] Kondratavičius protegavo visur rusus karininkus ir šnabždėjosi su lenkais... Voldemaras ir Kondratavičius skyrė į augštus postus rusus, dažniausiai prisidengusius gudų vardu... jiems buvo svetimi Lietuvos interesai." (A. Budreckis, Karys 1963, 9, p. 264-65)

"... V LKP(b) suvažiavime 1941.II.5 matyti, [narių skaičius] tesiekė tik vos 3,000, taigi, jie tesudarė vos tik apie 0.1% visų Lietuvos gyventojų. Ir tai apie 75% tų komunistų partijos narių sudarė žydai, likusius — Lietuvos rusai, lietuviai ir kitų tautybių žmonės..." (Dr. A. Garmus, Lietuvių Archyvas, p. 5)

Lietuvos šviesuomenėje pasireiškęs kultūrinių grupių pasiskirstymas į tris pagrindines sroves skaldė lietuvius į pro-rusišką, pro-lenkišką ir ir pro-vokišką elementus.

Pirmieji pokario metai spėjo Lietuvoje vešliai išauginti klasių nelygybę. Iš senų laikų įsitvirtinę dvarai bujojo ir toliau, nors ir apkarpomi reformos; turtingesni žemvaldžiai samdėsi taipogi bernus, mergas ir piemenis už labai nedidelį atlyginimą. Karininkai, aktyvūs ar išėję į atsargą, gyveno neblogai. (O, kaip, gi, gyveno kiti valstybės tarnautojai? Blogai? *Red.*) Gi daugelis savanorių, ypač invalidų, grįžę iš tarnybos, vos galėjo suvesti galą su galu.

"Nemaža invalidų dalis ilgą laiką gydėsi Karo Ligoninėje, sveikesnieji grįžo į tėviškes ar pas gimines. Daugelio invalidų padėtis buvo labai sunki. Nedaug tepadėjo valdžios išleistas 'Netekusiems sveikatos kariams, jų šeimoms, o taip pat žuvusiųjų karių šeimoms pensijų įstatymas'... daugumas invalidų buvo be mokslo, jie temokėjo drąsiai kovoti su priešais, nežiūrėdami pavojaus gyvybei ir sveikatai." (Br. Tvarkūnas, Karys 1959, 2, p. 35)

Naujoji karininkija sudarė lyg ir savotišką uždarą elitą. Apie juos sklido įvairių pasakų, intrigų. Išpuikėjusių, žvaliai uniformuotų karininkų laikysena nevienam lietuviui rodėsi kaip rakštis bendruomeniniame tautos išsivystyme. (Ypač "varlinėtojui basakom tėviškės laukuose". *Red.*)

Esant tokioms sąlygoms, kairysis aktyvus elementas stengėsi visomis išgalėmis išnaudoti žmonių nepasitenkinimą. Peršasi mintis, tačiau, kad visi tie neramumai nebuvę vien tik kairiųjų organizuoti, bet ir tautininkų partijos paremti, kad duotų akstiną perversmui. Juk žaidžiant šachmatais laimi paprastai tas, kuris pramato daugiausia ėjimų į priekį. Ar nepanašiai krito Weimaro respublika?

Perversmas įvyko. Gal būt jis ir buvo reikalingas kad ištraukti valstybę iš politinės stagnacijos ir komunizmo pavojaus. Tačiau tautininkų partijos nenoras vėlesniais laikais grąžinti kraštą į laisvo valdymosi vėžes parodė, kad lietuvis dar nepriaugęs demokratinei santvarkai.

"Demokratija pašaukia į politinį gyvenimą visus. Bet kad demokratija galėtų išlikti, privalu, kad visi ateitų į politinį gyvenimą ne mase, o individualiomis asmenybėmis." (J. Girnius, Aidai 1948, 15, p. 244-5)

"Dvidešimts nepriklausomo gyvenimo metų leido lietuvių tautai subręsti, sukristalizuoti tautinę sąmonę, tuo tarpu kai politinės sąmonės ugdyme lietuvių tau-

Siaubas Birželyje

Nespėjo sukrešėt dar kraujas
Ir žaizdos randais apsitraukti,
Kai vėl raudonos Kremliaus gaujos
Užpuolė laisvę mūs pasmaugti.

Tankais ir pabūklais ginkluoti:
Kariuomenė, enkavedistai,
Maskvinių budelių paruošti,
Banditai, žmogžudžiai, sadistai . . .

Jų ėjo, plūdo šiurpios gaujos,
Raudonom žvaigždėm pažymėti,
Tarsi Atilos gaujos naujos:
Pavergt, žudyt ir apiplėšti.

Kaip maras, per naktis vėlyvas
Į namus laužės, smurtu briovės,
Net senelius, vaikus, — kas gyvas
Į sunkvežimius metė, krovės. . .

Ir vežės, varės į vergiją
Kaip gyvulius kariai ginkluoti. . .
Silpnus, suklumpančius kelyje
Šaudė, kad dar ką pasigrobti. . .

Taip traukiniai, vergų kolonos
Riedėjo, ėjo į vergiją.
Kraujo klanai, žmonių lavonai
Garavo, mėtės pakelyje. . .

Ir Lietuva kančioj parymo
Maskvinio parblokšta bandito,
Krauju ir ašarom patvino
Žemė no siaubo nematyto.

Ir dūsta Lietuva užsmaugta
Vergų narve, Maskvos banditų;
Gelžinė uždanga užtraukta,
Kad šauksmas: Laisvės! *neišskristų.*

---

ta visdėlto pasiliko dar pačiame kūdikystės lopšyje." (M. Minkus, Mūsų Vytis 1958, 2, p. 55)

Apie tai gan ryškiai yra pasisakęs dr. A. Šapoka, savo didžiulėje "Lietuvos istorijoje" užsiminęs apie laikus po gruodžio 17 d. perversmo tik šiais keliais sakiniais:

"Kraštą paėmė valdyti autoritetinė prezidento A. Smetonos vyriausybė. Ji 1928 m. paskelbė naują konstituciją, kuri sustiprina vykdomosios valdžios galią . . . Prezidento rinkimai naujuoju būdu įvyko 1930 m., o 1936 m. buvo paskelbtas naujasis Seimo įstatymas ir išrinktas pats seimas." (A. Šapoka, Lietuvos istorija [1950], p. 591-2)

Kodėl mūsų žymusis istorikas pasitenkino tik priminti, kad "buvo . . . išrinktas pats Seimas" ir tuo sakiniu *užsklendė* nepriklausomos Lietuvos istoriją?. . .

Nemanau, kad Lietuvos istoriją po 1926 m. perversmo galėtų parašyti vyresnės kartos atstovas.

"Kas liečia objektyvumo mastą, dar didesnio sunkumo turime su naujausia, ypač su Nepriklausomybės laikų istorija. Ji vis dar ištisai **neparašyta**, ir tai kartai, kuri nepriklausomoje Lietuvoje yra subrendusi, tokią istoriją objektyviai rašyti šiuo metu yra sunkiai įveikiamų kliūčių." (Dr. Z. Ivinskis, Į Laisvę, 1967, 41, p. 25)

Tą darbą galės atlikti tiktai žmogus, nesurištas jausminiai su 1926-1940 m. įvykiais; kitaip sakant, istorikas gimęs pokario metais. Ši mintis kilo perskaičius "Karyje" Danutės Bruškytės straipsnį "Ar Lietuva galėjo ginklu pasipriešinti sovietinei okupacijai". Straipsnio autorė, remdamasi keliais daugiau ar mažiau pripažintais autoritetais ir Lietuvių Enciklopedija, mėgino žiūrėti į nepriklausomybės praradimą iš tuometinio žvilgio. Gal būtų jai tai ir pavykę jei autorė nebūtų užmiršusi paklausti savęs: *kas įgaliojo* paminėtus kelis žmones (Smetoną, Musteikį, Jokantą, Šakenį, Merkį, Audėną, Bizauską, Masiliūną, Tamošaitį, Vitkauską, Raštikį) spręsti likiminį tautos gyvybės klausimą — priimti ar atmesti Sovietų ultimatumą? Kaip matome iš kaikurių įvykio liudininkų pasisakymų, tuolaikinė Lietuvos vadovybė buvo "pametusi galvą". Kaipgi atsitiko, kad Lietuvos valdžios priekyje stovėjo žmonės, neparuošti vadovauti tautai?

"Sunkiose mūsų tautai dienose mes daug kartų pasigedome Mykolo Sleževičiaus . . . Pasigedome jo ypatingai 1940 metų birželio įvykių dienomis, kai Kremlius ultimatumais pradėjo terorizuoti mūsų vyriausybę . . . Anomis dienomis vyriausybė pasijuto be tautos ir tauta — be vyriausybės. Likiminis valstybei ir tautai sprendimas buvo padarytas kelių sąmyšio apimtų žmonių. Tauta neturėjo galimybės juos sunkiausiu metu paremti ir padrąsinti, nes jau daug metų ji buvo atstumta nuo valstybės valdymo. Ir tada mums reikėjo vyro, kuris energingais veiksmais suburtų tautą ir leistų jai pačiai lemti savo likimą." (A.K., Sėja 1959, 5, p. 27)

Vyresnioji karta prisiminkite: Ar nebuvo jau nuo 1933 m. gruodžio 15 d. kalama į galvą, kad mums vadovauja "Tautos vadas", kai ištikrųjų vadovietėje buvo klaiki tuštuma. Ar suminėti asmenys turėjo įgaliojimus *kalbėti lietuvių tautos vardu*? D. Bruškytė, atrodo, laiko Lietuvos vyriausybę, su A. Smetona priekyje, teisėta, nes sako:

"Gerai padarė prezidentas Smetona, kad protesto ženklan pasitraukė į užsienį ir paliko ministerį pirmininką Merkį jį tik pavaduoti pagal konstitucijos 71 straipsnį." (D. Bruškytė, Karys 1972, p. 123)

(Bus daugiau)

PASKUTINĖ RINKTINĖ

JUOZAPAS PAUŽUOLIS

(pabaiga)

Vieną naktį, grįždamas iš Telšių į Sedą, automobilyje, širdies priepuolio ištiktas, mirė pulkininkas, chemijos inžinierius, Mečys Kareiva. Jis ir I-mo pulko vadas buvo nuvykę į Telšius pasitikti iš Vokietijos atvykstančių karininkų. Skaudus įvykis palietė, ne tik rinktinę, bet ir visą Lietuvą; netekome didelio patrioto, aukšto rango karininko ir Vytauto Didžiojo Universiteto lektoriaus. Už poros dienų laidojome plk. Kareivos palaikus. Laidotuvėse dalyvavo 2-as pėstininkų pulkas, 1-mo pėst. pulko karininkai, vietoje esančios vokiečių kariuomenės atstovai, miestelio ir apylinkės gyventojai. Po gedulingų pamaldų Sedos katalikų bažnyčioje ilga dalyvių eisena pajudėjo į kapines. Diena buvo šaltoka, bet graži — saulėta. Voratinklių gijos draikėsi melsvoje padangėje, o Varduvos pakrančių ir kapinių medžiai, rudens šalnų nubučiuoti, puošėsi žavingu spalvingumu. Atsisveikinimo kalbas pasakė abiejų pulkų vadai ir iš vokiečių pusės vyr. ltn. Stafenzkis. Nuaidėjus salvių šūviams, supiltą kapą padengė vainikai ir gėlės.

Nežiūrint, kad būsiu palaikytas naiviu mistiku, noriu paminėti keistą įvykį, kuris taip giliai įsmigo mano atmintyje.

Tą naktį, kai mirė plk. Kareiva, mūsų pulko vadas ir ūkio dalies viršininkas į štabą grįžo paryčiui. Jie gulėjo viename kambaryje ir duris į mano kambarį dažniausiai laikė atviras. Apie pusvalandį kalbėjomės apie mirusį pulkininką, būsimas laidotuves ir iš Vokietijos atvykusius karininkus. Dienai auštant, pokalbis aprimo ir pradėjome snausti. Staiga jų kambaryje užgirdau dūžtančių stiklų skambėjimą. Ūkio dalies viršininkas šūktelėjo: "stebuklas!". "Kas atsitiko?" — užklausiau ir nuėjau pasižiūrėti. Jis tebelaikė rankoje žibalinės lempos žalią gaubtuvą, o lempa ir jos sudužęs stiklas gulėjo ant grindų. Pamatęs, kad niekeno neliesta lempa svyra ir krinta nuo stalo, jis griebęs gaubtuvą, bet nespėjęs sulaikyti krintančios lempos. Pulko vadas abejingai pasakė: "Gal Kareivos dvasia skraidžioja". Ūkio dalies viršininkas spėliojo, kad kas nors negero atsitiko jų šeimoms. Jie abu buvo zarasiškiai, o jų šeimos buvo likę jau rusų užimtoje Lietuvos dalyje.

Buvo dar ankstyvas rytas, bet užmigti nebegalėjau; mintys vis sukosi apie tą keistą įvykį. Nesu prietaringas, bet jei ūkio dalies viršininkas nemeluoja, tai blogas ženklas mūsų pulkui, galvojau, žiūrėdamas į ryto ūkanose grimstantį link Sedos vieškelį.

Rinktinės vadas kpt. Jatulis pulko štabe pasirodydavo retai. Nuo rinktinės kūrimosi pradžios jis tebelaikė du postus: rinktinės ir 1-mo pėstininkų pulko vado. Pulkui vadovaudamas mjr. Urbonas jį lyg pavadavo. Karininkų pokalbiuose tekdavo nugirsti, kad Jatulis 1-mo pulko vado vietą rezervavęs sau, jei rinktinės vadovybę perimtų už jį aukštesnio laipsnio karininkas. Urbono populiarumas karių tarpe, dėl tiesioginių santykių su pulku, buvo didesnis už Jatulio.

Vieną vakarą į pulko štabą užėjo Jatulis. Urbono kabinete atsirado bonka vokiško konjako, kuri pašalino subordinacinį oficialumą ir pasikalbėjimas vyko draugiškoje nuotaikoje. Ūkio dalies viršininkas ir aš patarinėjome Jatuliui atsisakyti neinamų pulko vado pareigų ir pasilikti tik rinktinės vadu. Urbonas prašėsi skirti bataliono vadu, o jam pačiam (t. y. Jatuliui) pasiimti pulko vadovavimą. Šposaudamas dar siūliau užimti vakuojančią 2-ro pulko vado vietą, kur jo organizaciniai sugebėjimai besiformuojančiam pulkui būtų labai naudingi. Jatulis kalbėjo, kad laikui bėgant, viskas susitvarkysią savaime. Jis išlaikė dvigubą postą iki rinktinės žlugimo. Antro pėstininkų pulko vadu paskyrė pulkininką leitenantą M. Naujoką.

Vieną dieną pulko vadas, po telefoninio pasikalbėjimo, pranešė, kad Maederio įsakymu turime abu vykti į Sedą. Už kelių šimtų metrų nuo miestelio į rytus radome Maederį ir dar nematytą generolą su keleta karininkų. Generolas apžiūrinėjo apylinkę ir, kalbėdamasis su Maederiu, rankos mostais rodinėjo į toliau esančią šlapią pievą ir ežeriuką. Buvo labai užimtas ir nedrįsom jo trukdyti. Vėliau, pastebėjęs mus, pasisveikino, o mes prisistatėme. Bevaikščiojant po aukštumą, jis nurodė, kur kasti apkasus ir daryti įtvirtinimus. Sekančią dieną suvaryti žmonės, lauko žandarmerijos prižiūrimi, pradėjo kasti apkasus. Prie apkasų kasimo Sedoje ir Barstyčiuose, vokiečiams reikalaujant siuntėme ir pulko karius.

Man kilo mintis, kad vokiečiai iš mūsų nori sudaryti atsparos punktą ir palikti rusų apsupi-

me. Apie tokius vokiečių kėslus jau buvau girdėjęs iš mūsų karių, buvusių lietuvių daliniuose Rytų fronte. Toks punktas - "tvirtovė" būtų rusams, kaip bate vinis, durianti į koją, ir jo likvidavimas pareikalautų daug aukų. Iš pietų į šiaurę per miestelį bėganti Varduvos upė, rusams puolant, mums sudarytų sunkumų pasitraukti, o likus apsupime rusams būtų gamtiška kliūtis mus sunaikinti. Tai išdėsčiau pulko vadui, bet jis nekomentavo — nutylėjo. Galbūt vengė pareikšti samprotavimą, kad pulke nesusidarytų demoralizuojanti ir nepasitikėjimą kelianti nuotaika.

SEDOS KAUTYNĖS

Spalio mėn. 4 dieną vėl užgirdome rytuose sunkiųjų ginklų dunkstėjimus. Nuo apkasų kasimo atšaukėme karius. Sekančią dieną, Maederio įsakymu, abu pulko batalionai, palikę ūkiškas gurguoles savo stovyklavietėse atvyko į Sedą ir pagal jo (Maederio) ir pulko vado nurodymus užėmė Sedos gynimo pozicijas. 2 pėstininkų pulkas, buvęs formavimo stadijoje, pasitraukė į Barstyčius.

Apie 18 val. į štabą grįžęs pulko vadas įsakė man suredaguoti operatyvinį įsakymą pulkui. Rytuose prasidėjus kovoms, susidarė aliarmo padėtis, kurios pasekoje pulkas užėmė pozicijas be raštiško įsakymo. Vėliau parašytas įsakymas buvo tik žodinio įsakymo-įvykusio fakto, pagrindimas. Nors pulko vado raginami skubėjome, nes turėjome tuojaus vykti į vadovietę, įsakymo redagavimas ir multiplikavimas užtruko pora valandų. Baigus, apie 21 val. pulko vadas, du ryšininkai-telefonistai ir du šoferiai su lengvomis mašinomis išvykome į Sedą. Pulko štabe pasiliko ūkio dalies viršininkas, rikiuotės skyriaus adjudantas ir rašininkai. Štabo reikalams palikom vieną auto sunkvežimį.

Atvykus į pulko vadovietę Sedoje, tuojaus, pats asmeniškai nuvykdamas į batalionų vadovietes batalionų vadams įteikiau operatyvinį įsakymą. Įsakyme buvo paminėti pulko šoniniai kaimynai, vokiečių daliniai. II bataliono vadas perskaitęs įsakymą pasakė: "Blefas, mes jokių kaimynų neturime." Aš nieko daugiau tuo reikalu negalėjau paaiškinti, nes pats tų vokiečių dalinių nemačiau. Kaimynus įsakyme įrašiau atsiklausęs pulko vado ir jo parėdymu. Manau, kad apie kaimynus pulko vadą informavo Maederis. Pulko sparnai sąlyčio su tais vokiečių daliniais neturėjo.

Pulko gynimosi pozicijos ėjo apie ketviradalį kilometro nuo miestelio į pietų rytus, rytus ir šiaurės rytus, tarp vieškelių Seda — Telšiai, Seda — Tirkšliai ir Seda — Renavas.

I bataliono baras dešinėje — į rytus ir pietų rytus nuo miestelio; II bataliono kairėje — į rytus ir šiaurės rytus nuo miestelio. Didžiuma apkasų, ypač II bataliono bare, jau buvo iškasti prieš užimant pozicijas, o kur jų nebuvo, arba trūko, kasė patys kariai. Du pakai (prieštankinės patrankėlės) buvo pavesti I bataliono vado žinion. Pulko vadoviete pasirinkome tuščią pašto įstaigą. Ryšininkai, panaudoję pašto telefono linijos laidus, sujungė telefoniniu ryšiu pulko vadovietę su I batalionu. Su II batalionu ryšį palaikėme pasiuntiniais.

Spalio mėn. 6 d. auštant rusų artilerija ir tankiniai pabūklai pradėjo apšaudyti apkasus ir miestelį. Sprogstą miestelyje tarp namų sviediniai kėlė pragarišką trenksmą. Jų skeveldros daužė namų stiklus, tarškėjo stogų skardos, čerpės ir kaminų plytos. Šaudymas vis tankėjo, aišku, rusai pradėjo puolimą ir atsidūrėme prieš didelį bandymą. Apie devintą valandą pradėjo veikti lengvieji ginklai — kulkosvaidžiai ir šautuvai. Pulko vadas, beveik neatsitraukdamas nuo telefono, klausinėjo I bataliono vadą apie padėtį fronto linijose. Kai bataliono vadas pranešė, kad iš pakų numušė keturis rusų tankus, jis pareiškė pagyrimą jam ir jo bataliono kariams.

II batalionas kovojo prieš tankus pancerfaustais ir SS 42m kulkosvaidžiais, šaudydami prieštankiniais šoviniais. Kiek jis sunaikion tankų sunku buvo nustatyti. Po kautynių, kai klausinėjau, vieni sakė — septynis, o kiti — dešimt. Didesnis rusų spaudimas ėjo palei vieškelį Seda — Tirkšliai, iš rytų, į II bataliono pozicijas. Apie dešimtą val., neatlaikydamas priešo puolimo, netvarkingai — paniškai pradėjo bėgti į didįjį Varduvos tiltą II batalionas. Padėtis pasidarė labai pavojinga. Numatydamas, kad toks netvarkingas — be ugnies priedangos, pasitraukimas gali atnešti didelių nuostuolių, priminiau tai pulko vadui. "Bet kas daryti?" jis užklausė. I bataliomo vadas vieną kuopą turėjo atsargoje, kuri į kautynes nebuvo dar įtraukta. Patariau prašyti bataliono vadą, kad tą kuopą išsiųstų į rytinį miestelio pakraštį. Ji galėjo, nors dalinai, prilaikyti priešą ir laiduoti kitų saugesnį pasitraukimą. Jis tuojau paskambino bataliono vadui, pastarasis sutiko ir pažadėjo. Išėjęs į gatvę apsidairyti, mačiau dar pavieniai bebėgančius mūsų kareivius. Vaikščiojau ir nekantraudamas laukiau pažadėtos kuopos, kuri nuo Varduvos pakrantės turėjo praslinkti rinkos aikšte. Sugrįžęs į pašto įstaigą prie telefono neradau pulko vado. Bandžiau pats skambinti bataliono vadui ir sužinoti, ar tikrai tą kuopą išsiuntė. Susirišti nepavyko, nes telefono ryšis jau buvo nutrauktas. Įbėgęs kareivis — šoferis išgąstingu žvilgsniu ragino važiuoti, nes visi jau pabėgę. Buvo pats laikas pagalvoti apies gyvastį. Sėdome į mašiną ir dūmėme gatve į šiaurę link tilto dešiniuoju Varduvos upės krantu. Kairėje pusėje — atviras, neapstatytas upės krantas, o dešinėje — tos gatvės namai, kurie dalinai dengė nuo priešo akių ir kulkų. Artėjant prie tilto — pavojingiausios vietos paraginau šoferį važiuoti visu greičiu. Vargu, ar jis begalėjo išspausti dar didesnį greitį? Manau, leido tiek, kiek mašina turėjo jėgos. Laimingai pervažiavę tiltą, prie kelių sankryžos į Ylakius, Barstyčius ir Že-

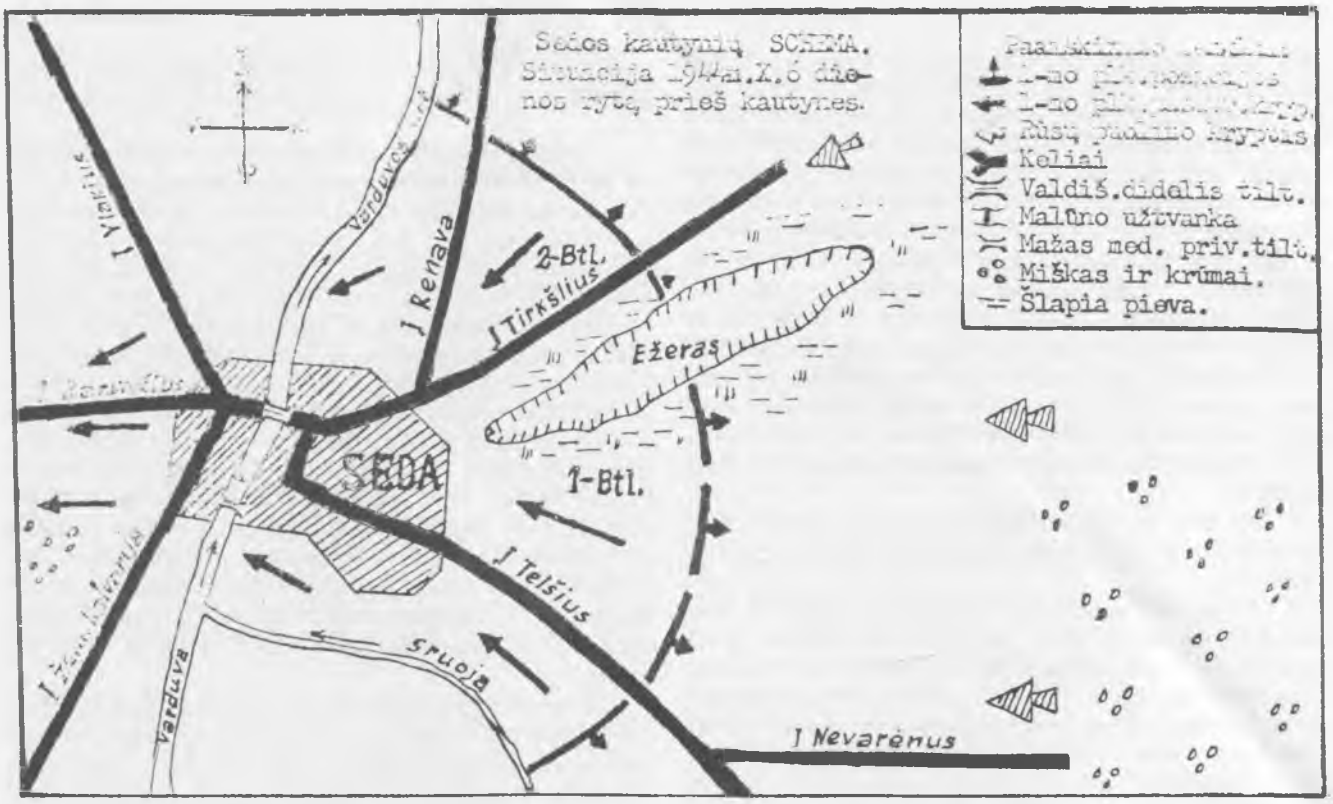

maičių Kalvariją, sustojome. Ten dar tebestovėjo mūsų pulko vadas, Maederis su savo karininkais ir keletas vokiečių kareivių iš Maederio štabo. Man vis dar rūpėjo susirišti su I batalionu, jau ne dėl tos atsarginės kuopos, bet pranešti, kad trauktųsi. Gal ir asmeniški jausmai pasireiškė, nes tame batalione buvo mano gerų draugų ir pažįstamų pasvaliečių. Pasitaikiusį vokiečių puskarininkį paklausiau ar nežinąs kur arti esant telefoną. Jis parodė priešais namą, kur buvęs jų štabas ir ten tebeesąs telefonas. Prabėgo staigi mintis, mat, saugiau yra turėti štabą vakariniame upės krante. Įbėgęs radau įstaiginį telefoną ir griebiau skambinti. Atsiliepė Skuodo pašto įstaiga, viltis susirišti su I batalionu dingo.

Tiltai ir kryžkelės dažniausiai būna priešo stipriau apšaudomi. Nežinau kodėl, mes — abiejų štabų vadovybės, toje kryžlelėje delsėme, kaip poilsiaują maldininkai į Žemaičių Kalvariją. Vadovavimas jau buvo neįmanomas ir galėjom pabėgti nors kilometrą toliau į vakarus nuo miestelio.

Iš lietuvių karių buvusių Rytų fronte girdėjau apie "Stalino katiušą", bet pats to pabūklo ir jo efektingumo dar nebuvau patyręs. Staiga, atsivėrė nepaliaujamas pasiutęs sproginėjimas aplinkui, lyg šimtai ugninių meteorų kristų iš dangaus. Bėgau į kiemą ieškoti priedangos ir lyg kažkas pastūmė, ar smogė man ir aš sukritau. Atsipeikėjus nuostabiai buvo ramu, tik spengė ausyse. Pro sviedinio išardytą tvorą šokau į gatvę ir paleidau į darbą savo eiklias kojas. Tik ką išbėgus iš miestelio, ant kalvos ir vėl pasikartojo ta pati pragariška muzika. Pakniopstomis ir kulverčiais pakalne nusiritau į krūmokšnių priaugusį griovį. Nežiūrint kulkų zvimsėjimų, sukaupęs visas jėgas, nešdinausi slėniu tolyn nuo miestelio, nes baimė patekti nelaisvėn buvo didesnė už mirties baimę.

Prabėgdamas, vienoje vietoje, mačiau išblaškytas žmogaus kūno dalis su uniforminių rūbų likučiais. Galėjo būti to paties kareivio palaikai, kurį bėgantį pataikė sviedinys. Vėliau Barstyčiuose, apie tai, kaip apie retą atsitikimą, kalbėjo mačiusieji.

Pusiaukelyje į Barstyčius pasivijau du karininkus. Jų šviesesnės spalvos milinės rodė, kad priklausė iš Drezdeno atsiųstųjų grupei. Pasijutau smagiau, nes jau nebebuvau vienišas ir paskučiausias. Jie puolė rieti mane: "Jūs Žemaitijoje tą visą velniavą sukėlėt! . . .Ramiai jau buvom apsistoję Drezdene, įsigyję naujus lagaminus, apsirūpinę rūbais ir būtiniausiomis reikmenimis, o čia viskas dingo." Tie jų priekaištai ir apgailėstavimai savo langaminų, kai turime žuvusių ir esame sumušti, man dvelkė egoizmu ir naivumu. Pašaipiai patariau jiems grįžti į Sėdą pasiimti lagaminų, kol ruskeliai jų nepasisavino.

Atėjus į Bartyčius radome susispietusių daug lietuvių ir šiek tiek vokiečių karių. Man krito į

akis tarp kareivių besisukaliojanti vokiečių lauko žandarmerija. Susitikau pulko vadą ir ūkio dalies viršininką. Sveikinomės lyg šimtą metų nesimatę. Klausinėjome vienas kito kaip, kas, kur ir panašiai, kaip paprastai būna po sąmyšio ar gaisro. Pulko vadas matęs, kaip Sedoje sukritau ir manęs, kad mane nukovė. Dėl išgyvento sukrėtimo jis išreiškė man užuojautą. Iš jų sužinojau, kad yra žuvęs kuopos vadas Leitenantas Bistrickas. Jam pataikė "paklydusi" kulka į galvą, tik išbėgus iš Sedos ir belipant į pasitaikiusį vežimą. Pulko štabas laimingai pasitraukė iš savo patalpų, po pirmojo palangėje sprogusio sviedinio. Rikiuotės skyriaus adjutantas, pulko kapelionas ir raštininkai sunkvežimiu išvažiavę į Salantus paidoti ltn. Bistricką.

Buvome ką tik atsipalaidavę nuo priešo. Lūkuriauti buvo pavojinga. Turėjome trauktis toliau į vakarus.

Už trijų kilometrų nuo Barstyčių, vokiečių žandarmerija pastojo kelią ir prievarta stūmė rinktinės vyrus į paruoštus apkasus. Kareiviai žandarų pagauti ir stumdomi į apkasus lindo, bet drąsesnieji, iš apkasų išlipę, slėpdamiesi grioviais ir krūmokšniais, bėgo savais keliais. Kiti, pamatę ant kelio žandarus, pusračiu juos aplenkdavo ir vėl tuo pačiu keliu — pirmyn. Žandarai šaukė, rėkė, bet einantieji nudavė negirdį. Įvyko ir smarkesnių susikirtimų. Vienas mūsų pulko leitenantas, su keleta kareivių, kaimiška vežėčia ir kuinu arkliuku važiavo pro žandarus nesustodamas ir nekreipdamas dėmesio į žandarų šauksmus "halt". Žandaras pribėgęs nutvėrė arklį už apinasrio ir sustabdė. Leitenantas šūktelėjo žandarui atsitraukti, bet pastarasis neklausė. Leitenantas atsistojo vežėčioje, pagriebė iš savo kareivio šautuvą ir visa savo agresyvia išvaizda užsimojo buože smogti žandarui į galvą. Žandaras pabūgo ir atsitraukė, o važiavusieji arkliukui botagu ir — nudardėjo. Keletas mūsų pulko karininkų stovėjome šalikelėje ir žiūrėjome į prievartinį "verbavimą savanorių".

Pulko vadas ladėsi pasyviai, jokių įsakymų ir nurodymų nedavinėjo. Vargu, ar jis besijautė pulko vadu, nes pulko, kaip tokio, jau nebebuvo.

Į abi puses nuo kelio, į šiaurę ir pietus, tęsėsi prieštankiniai grioviai. Lygiagrečiai, užpakalyje prieštankinių griovių, ėjo apkasai pėstininkams. Į rytų pusę, link Barstyčių, kalva nusileidžia į šlapią pievą. Ideališka gynimo pozicija su geriausiu šaudymo plotu ir neblogu pasitraukimu. Vokiečiai uždarė mus Sedoje už kurią sumokėjome skaudžiausią kainą — daugelį gyvybių. Prasmingiau būtų buvę be kautynių palikti Sedą ir priešintis šiose pozicijose.

Saulei nusileidus atžygiavo vokiečių pėstininkų apie 70 vyrų būrys. Vokiečių kareiviams einant į apkasus Maederis, žiūrėdamas į mus, bestovinčius šalikelėje, garsiai prakalbėjo: "Jūs nenorite ginti savo tėvynės, tai mes ją ginsime." Sekančią dieną sužinojau, kad kai mes, lietuviai karininkai, pasišalinome ir sutemo, vokiečių būrį iš apkasų išvedė.

Temstant pulko vadas pavedė man sužinoti mūsų karių skaičių apkasuose. Praeidamas apkasus suskaičiavau apie 245 vyrus kareivius, puskarininkius ir du leitenantus. Kai pranešiau pulko vadui, jis susimąstė ir žiūrėdamas į žemę, lyg pats sau pasakė: "Tik tiek beliko iš 2500 vyrų." Tuščiom nuėjo trys mėnesiai mūsų organizacinio darbo. Pirmame pulke 2500 vyrų neturėjome, gal jis galvojo apie visą rinktinę. Kiek žuvo prie Sedos? . . .Niekas tiksliai negalėtų atsakyti. Dauguma išsibėgiojo — dezertyravo ir, kaip bėgliai keliavo įvairiais keliais į Vakarus. Nebuvo nei vieno iš batalionų ir kuopų vadų, nors vėlaiu, Vokietijoje, kaikuriuos teko sutikti. Neturint atstatytos pulko organizacijos su buvusiais kadrais, neįmanoma nustatyti žuvusių, sužeistų ir dingusių skaičių. Aišku, dauguma dingo be žinios — pabėgo. Mano asmenišku sprendimu nukautų galėjo būti apie 20-30 įvairių laipsnių karių.

Sutemus, sprogimai ir šaudymas nutilo. Prabėgo įtemptais nervais, nuotykiais ir išgyvenimais perkrauta diena. Naktis kvietė poilsio į savo tamsų glėbį draugus ir priešus. Su pulko vadu ir ūkio dalies viršininku apsistojome vienkemyje, arti apkasų.

Pusamžė namų šeimininkė ir jos jauna giminaitė, mokytoja trūsėsi virtuvėje. Iš virtuvės veržėsi skanus čirškinamų lašinių ir svogūnų kvapas, kuris net sočiam keltų apetitą, o ką bekalbėti apie mus, pusantros paros nevalgiusius. Kai jaunesnioji padengė stalą ir atnešė valgius, be prašymų ir varžymosi, puolėme malšinti alkį. O skanumėlis lašinių su juoda duona!

Atvažiavęs Maederio adjutantas, leitenantas Stafenzkis, su viršila, patupdė ant stalo dvi bonkas vokiško "šnapso". Čierka po čierkos gerėjo nuotaikos ir išgyventi sunkumai skendo vokiškų cigarečių dūmuose. Tokioje aplinkoj pašnekesių netruko, nes kiekvienas norėjo išsipasakoti savo nuotykius ir įspūdžius.

Stafenzkis pradėjo kabinėti šeimininkės giminaitę. Pastaroji jo vengė ir nesileido. Atnešusi ką nors į stalą ir padėjusi greičiausiai bėgdavo atgalios į virtuvę. Jį perspėjau jos netrukdyti. Jis į mano pastabą kažką burbtelėjo ir mane permetė piktu žvilgsniu. Kartą, jai atėjus nuimti tuščių lėkščių, jis griebė ją į glėbį ir norėjo pasisodinti sau ant kelių. Gal paveiktas dienos išgyvenimų, ar išgertų keletos čierkų, piktai pasakiau jam paleisti ją. Vokietija jau netoli ir su savom galėsiąs elgtis kaip patinka. Jis, staiga, paleido ją ir griebė iš makšties traukti pistoletą. Akimirkoje buvau stačias su pistoletu rankoje. Tuo pačiu momentu pulko vado dešinioji ranka atsirado ant mano pistoleto, o kairioji ant Stafenzkio rankos. Nelaimės buvo išvengta, bet gera nuotaika negrį-

žo ir pokalbiai nutrūko. Namų šeimininkas atnešė porą kūlių šiaudų, kurious paskleidė tame pačiame kambaryje ant grindų. Pulko vado raginami gulti, vienas po kito, nenusirengę, suvirtome ant šiaudų.

"PAJŪRIAIS PAMARIAIS . . ."

Sekančią dieną (spalio 7), išaušus, atvyko Maederio pasiuntinys pranešti, kad eitume ant vieškelio Barstyčiai-Mosėdis. Nuėję radome Maederį ir jo štabo tarnautojus. Ant vieškelio rinkosi būreliais mūsų kariai iš apkasų ir vienkiemių. Jų prisirinko daugiau kai vakare palikome apkasuose. Daug buvo išsisklaidžiusių ir išsislapsčiusių apylinkės kaimuose. Pamatę besigrupuojančią vorą ant vieškelio jie atvyko prisijungti. Maederis buvusiems "dezertyrams" jokių sankcijų nepavartojo. Karininkams jis pareiškė, kad pasipriešinti jau nebeįmanoma ir delsti čia negalime. Rusai mūsų dešinėje ir kairėje smarkiai pasistūmėjo pirmyn ir mus aplenkė. Jie spaudžia į Klaidėdą ir Liepoją. Tiesiausias kelias per Salantus ir Kretingą į Klaipėdą rusų jau perkirstas. Mums palikęs tik tarpas per Mosėdį į pajūrį. Jei rusai pirmi neatsidurs prie jūros, gal pajūriu ir pasieksime Klaipėdą. Pagrindinės voros apsaugai pulko vadui pavedė išsiųsti du būrius šoninėms užtvaroms. Maederis palikęs pagrindinę vorą, su savo štabo kariškiais išvažiavo link Mosėdžio.

Pagrindinės (vyriausios) voros sudėtis buvo labai mišri: pėstininkai, arklinė gurguolė, keletas auto sunkvežimių ir lengvų mašinų. Žygis buvo lėtas dėl nevienodų susisiekimo priemonių ir praskrendančių rusų lėktuvų trukdymų. Lėktuvai skrisdavo iš šiaurės rytų į pietų vakarus — link Klaipėdos ir išmetę savo krūvį, grįždavo atgalios. Kartą, praskrisdami, mažomis bombomis apmėtė mūsų vorą. Pamatę lėktuvus bėgdavome slėptis medžių, arba trobesių šešėliuose. Laimė, kad iš užpakalio priešas mums nelipo ant kulnų ir sąlyčio su juo neturėjome. Gal kautynės Sedoje ir sulaikė jo slinkimą Sedos-Barstyčių-Mosėdžio ruože. Į šiaurę ir pietus girdėjosi pabūklų šūviai ir sviedinių sprogimai. Tamsiais kūgiais iškilę gaisrų ir sviedinių dūmai sklaidydavosi melsvoje padangėje.

Apie dvyliktą valandą pasiekėme Mosėdį. Miestelis degė ir kaikuriose gatvėse matėsi užmuštų arklių lavonai. Skubiai pražygiavę Mosėdį pasukome į Darbėnus.

Sutemus sustojome postovio kaime, tarp Darbėnų ir Šventosios miestelio (uosto). Ūkiškais vežimais link Palangos keliavo daug latvių — civilių bėglių. Kai kurie bandė apsistoti kaime, bet nesusiradę pastogių dėl mūsų antplūdžio, važiavo toliau. Mūsų trejetukas — pulko vadas ir mudu su ūkio dalies viršininku prisiglaudėme ūkininko troboje. Pildydami labdarybės darbus kūnui, religingi šeimininkai alkanus pavalgydino. Tai buvo paskutinė vakarienė su lašiniais ir lietuviška juoda duona.

Pavargusiam miego laikas labai trumpas. Rodos, tik sukritę ant šiaudų kūlio sumerkėme akis kai užgirdome beldimą į langą. Pats ryšių būrio vadas kėlė tolesniam žygiui ir pranešė, kad Maederis su savo palyda jau išvykęs. Laikrodis rodė trečią valandą. Vakar važiavau auto mašina, o ūkio dalies viršininkas — raitas savo arkliu, su kuriuo dar nebuvo persiskyręs nuo Zarasų. Jam pasiūliau pasikeisti kelionės priemonėmis: jis į mano vietą mašinoje, o aš ant jo žirgelio, gerais laikais lenktyniavusio ant Sartų ežero ledo. Visą dieną išsėdėjusiam balne pasiūlymas buvo priimtinas.

Keliavome į Palangą. Naktis buvo tamsi, drėgna ir šalta. Lyg nuobodu ir liūdna vienam ant arklio; tamsumoje nei akių negaliu paganyti pajūrio žemumose. Visur ramu, visai neįtikima, kad čia pat karo laukas. Joju lyg į ankstyvas rarotas ir prisiminiau rašytojo Biliūno apsakymėlį Piestupis. Dienai auštant pražygiavome Palangą. Nuo Nimerzatės ant plento vis tirštėjo civilių bėglių vežimai prikrauti ryšulių ir apkabinėti kibirais. Važiavusieji pasakojo, kad rusai jau Kretingoje. Dienai išaušus karo siautulys vėl įsižiebė. Kai kurie sviediniai sprogdavo už puskilometrio nuo plento ir mano zarasiškis juodbėris krūpčiodavo. Artėjant prie Klaipėdos, plentas ištisai buvo užkimštas vežimais, vokiečių kariuomenės sunkvežimiais ir pėsčiais. Mūsų vyrai jaukėsi tarp vežimų, arba ėjo plento šalitakiais. Negalėdamas susirasti vietos ant plento, jojau šalia plento, laukais. Šiuo atveju arklys buvo gersnė susisiekimo priemonė kaip automobilis.

Tarp Girulių ir Klaipėdos, paprastu lauko keliu pasukome į pajūrio mišką, kuriuo žygiavimas buvo spartesnis ir saugesnis. Užtikę didesnį būrį rinktinės vyrų ir mūsų pulko štabo sunkvežimį, sustojome miške netoli Klaipėdos. Jie į Klaidpėdą atvyko ankščiau, nes po Sedos kautynių pralindę žandarų "barikadą" už Barstyčių suspėjo pravažiuoti Salantus ir Kretingą dar prieš užėmėmą. Apsidžiaugiau radęs sunkvežimyje savo daiktus, kuriuos išvykdamas į Sedos vadovietę buvau palikęs štabo būstinėje. Rkiuotės skyriaus adjutantas ir vertėjas, juokaudami, apgailestavo mano "prisikėlimą", mat, jie jau buvo besirengią dalintis žuvusio palikimą. Pulko vadas ir ūkio dalies viršininkas išvyko į miestą surasti Maederį ir gauti tolesnių parėdymų.

Rusų lėktuvų bombarduojamas miestas degė ir skendo dūmuose. Vokiečių priešlėktuvinė artilerija gynė miestą nesekmingai: tik vieną lėktuvą matėme kliudytą ir krintantį Girulių link. Nesimatė rusų lėktuvus puolančių vokiečių naikintuvų.

Grįžęs pulko vadas pranešė, kad žygiuosime į uostą, iš kur laivas mus perkelsiąs į Užmarį. Dauguma numatė, kad persikėlimas į Užmarį reiškia Lietuvos palikimą ir kelionę į Vokie-

tiją. Keliolika kareivių ir puskarininkių nusprendė pasilikti ir persirengęs civiliai grįžti į namus. Liekančiam zarasiškiui ūkio dalies viršininkas padovanojo savo juodbėrį. Su rikiuotės skyriaus adjutantu sudeginome štabo raštus ir sąrašus, kurie patekę į rusų rankas galėtų pakenkti pulko karių giminėms. Turėtą sunkvežimį ir du automobilius palikome nežiniai miške. Iš miško išėjome rikiuotėje, bet rusų lėktuvams atakuojant miestą bombomis, besislėpdami išsisklaidėme. Du sunkiai sužeidė, juos pristatėme į vokiečių karišką ligoninę.

Prie šiaurinės krantinės stovėjo didelis vilkikas. Iš uniformuotos ir ginkluotos įgulos sprendėme, kad laivas priklauso vokiečių kariniam laivynui. Norėdami greičiau patekti į Užmarį, į laivą lipome nebodami bombardavimų.

Išlipus Užmaryje, mus pasitikęs ir išvedęs per kopas vokiečių karininkas patarė eiti pajūriu, nes kopos apšaudomos rusų artilerijos. Kopose prie Smiltynės buvo vokiečių artilerijos pozicijos. Skubiai žygiuodami pajūriu į pietus palikome pavojingą — apšaudomą plotą.

Ištrūkę iš karo lauko pasijutome saugūs — galėjome atsikvėpti ir neskubėti. Mūsų grupė — apie penki šimtai vyrų, ėjo išsisklaidę ir sudarė apie pusės kilometro vilkstinę. Jei ne nuovargis, alkis ir troškulys, būtų buvęs gražus lygiu pajūrio smėliu pasivaikščiojimas. Nuojauta kvietė paskutinį kartą pasigrožėti mūsų tėvynės žavingu pajūriu. Vienoje pusėje ošianti jūra, kitoje kopos su amžinai žaliuojančių pušaičių dankčiu. Besileidžianti saulė maudėsi bangų keterose lyg norėdama nusiplauti ilgos kelionės dulkes. Horizonte, kaip juodi slibinai spaiguotom nugarom, slinko į pietus keturių laivų vilkstinė.

Visų gertuvės jau senai buvo tuščios, o karininkai, iš viso, jų neturėjo. Kai kurie mėgino gerti jūros vandenį, bet greit nusivylė, nes pasijuto dar blogiau. Tūlas pykdamas kalbėjo: "Patyčia, didžiausi plotai vandens, o mirk iš troškulio, net parako dumais pasmėlusios burnos nėra kuo išplauti . . ."

Dienos metu rytuose matėme iškylančių dūmų debesis, sutemus švietė gaisrų pašvaistės. Dažnas šluostė purvinu veidu riedančią ašarą, bežiūrėdamas į degančią Lietuvą. Daugumai iš mūsų tai buvo paskutinis atsisveikinimas su tėvyne gaisrų pašvaisčių fone.

Apie 23 val. pasiekėme pajūrio kopose Juodkrantės svetainę. Susigrūdome į tuščią, tamsią, be jokių baldų salę. Vyrai puolė ieškoti geriamo vandens. Kieme surado šulinį, prie kurio susidarė spūstis ir kilo ginčai. Tamsumoje niekas netikrino vandens švarumo ir nesipurtė jo durpiniu skoniu. Pailsėję porą valandų and nuogų grindų, šalčio šiurpulių krečiami, po vidurnakčio keliavome skersai Užmarį į Juodkrantę. Prie vieno dviaukščio balto namo radome keleta lietuvių kareivių. Būta apsukrių vyrų: kam šalti tamsioje pajūrio svetainėje. Jie be postovio atėję į Juodkrantę apsistojo tuščioje valgykloje, kurioje švietė elektra, buvo tinkamas vanduo. Valgykla buvo švaresnė ir jaukesnė, kaip pajūrio svetainė.

Kariška tvarka ir drausmė mūsuose visai pairo. Niekas nemėgino ją atstatyti ir , vargu, ar mes būtume sudrausminę, jei pastojusiam kelią vokiečių žandarui, kaikas grasino smogti šautuvo buože į galvą. Antraip pagalvojus, ar mums bebuvo reikalinga ta griežta drausmė, ir kuriam tikslui? Kaip lietuviškas vienetas — rinktinė mes jau negalėjome stoti į kovą. Gal tais sumetimais pulko vadas ir nesiėmė iniciatyvos sutvarkyti ir sudrausminti buvusios rinktinės likučių. Tvarkai ir drausmei palaikyti didelę reikšmę turi aprūpinimas ir maitinimas. Kareivis galvoja: reikalaujat drausmės — maitinkit, jei kitaip — jis pats, pasišalinęs iš dalinio, eis pasiieškoti. Maitinimas nutrūko po Sedos kautynių; kiekvienas vertėsi kaip išmanė. Bendrai, mes buvom palaida bėglių minia, nuo jos skyrėmės tik uniformomis ir ginklais. Kiekvienas atskirai sprendė savo tolesnį likimą: vieni nuo Sedos patraukė į pamarį ir Rytprūsius, kiti, apsigalvoję, pasiliko Klaipėdoje, treti keliavo Užmariu pavieniai, arba būriais Neperdaug ir vokiečiai kreipė į mus dėmesio. Kur mes bekeliautume, reikalui esant, vistiek jie mus susems: prie Sedos savo užduotį atliko — tepasivaikšto pajūriais pamariais.

Nors buvome apsistoję valgykloje, bet užkąsti negavome. Išaušus, nugėrę iš čiaupo gryno šalto vandenėlio, iškeliavome didžiuoju pašto keliu į Nidą. Bėglių vežimų išgraužtu ir smėlėtu keliu eiti nelengva, saulei pradėjus kaitinti kelionė pasunkėjo. Pulko vadas skundėsi, kad alkis rodąs pasėkas ir jo kojos silpnėja. Nenuostabu, per keturias paras tik du kartu tevalgėme. Kareiviui lengviau prasimanyti, niekas juo nesistebės, kai užėjęs pas ūkininką paprašys duonos, ar pavogtai vištai galvą nusuks. Karininkams blogiau — savigarba ir etiketas neleidžia.

Vakarykščiu žygiu patyrėme — kol nepasieksime antrą "oazę", Nidą, vandens smėlio kopose negausime. Žygiuodami sparčiau sutrumpinsime kelionės laiką. Vora kelyje išsisklaidė, nes greičiau einantieji paliko nespėjančius.

Netoli Agilos kalvos susitikome važiuojantį džypu vokiečių leitenentą Stafenzkį, kuris mus pasveikino šauksmu: "Kur bėgate, lyg velnį pamatę!" Pamatėme, tik ne mūsų kemsynų arklianagį su kuriuo mūsų seneliai draugiškai pypkėm mainikavo, bet tą, kuris pragaro ugnimi spiaudo. Mums, nutolusiems nuo voros, penkiems vyrams įsakė sėsti į jo džypą. Važiuojant atgalios link Juodkrantės, paklausė kur yra pulko vadas. "Ant kelio, su visais kitais atsilikusiais," atsakiau. Bevažiuojant sutikome didesnę vyrų grupę, kurioje ėjo ūkio dalies viršininkas ir rikiuotės skyriaus adjutantas. Sutiktuosius Stafenzkis taip pat sulaikė.

Mums įsakė išlipti iš mašinos ir visiems laukti tolesnių parėdymų, neišsivaikščioti. Jis nuvažiavo link Juodkrantės, gal būt, sutikti pulko vadą.

Na! Manau, vokiečiai vėl surado mums "darbą" — užkišti lūžtančiame fronte skylę. Lietuvos jau kaip nėra, dabar ginsime vokiečių Faterlandą. Jų pačių armijoje jaučiama demoralizacija ir pakrikimas. Kelyje nuo Juodkrantės mūsų tarpe įsimaišė ir vokiečių kareivių. Niekas nesiįdomavo kas jie yra ir kur keliauja: dezertyrai, paleisti atosogų, ar pasimetę nuo savų dalinių.

Nuvargęs, lenvąjį kulkosvaidį nešąs vokiečių kareivis prašėsi pravažiuojančių civilių bėglių priimamas į vežimą. Sunkiai pakrautą vežimą, su užpakalyje dar prikabintais ratukais, pora arklių vos traukė smėlėtu keliu. Vokiškai kalbą važiavusieji atsisakė savo tėvynainį priglausti ant vežimo. Kareivis krito kniūbsčias ant ryšulių kūgio ratukuose. Vokitka paleido visą gerklę reikalaudama pasišalinti nuo ratukų. Kareivis, nepakęsdamas vainojimų, nusliuokęs nuo ryšulių, sviedė kulkosvaidį į pušaičių krūmą ir taip pasilengvinęs keliavo kartu su mūsiškiais. O kiek panašių atsitikimų, numesti ginklą, galėjo būti visoje vokiečių armijoje . . .

Narsus ir drąsus vokiečių kareivis pavargo dvasiniai ir fiziniai bekariaudamas penkis metus, nuo Afrikos dykumų iki Lediniuotojo vandenyno, nuo Pirenėjų iki Kaukazo. Nebetikėjo Hitlerio šūkavimais: "Pergalė ateina!" 1944 metų liepos mėn. 20 d. atentatas prieš Hitlerį parodė vokiečių vadovybėje esančią nesantaiką ir konspiraciją.

Karui prasidėjus imperialistai nepaisė Lietuvos vyriausybės paskelbto neutraliteto. Okupacijos neišvengėme. Mūsų valstybės likimas jau buvo nuspręstas rusų-vokiečių sąmokslu. Kalinimais, žudymais ir trėmimais okupantai praliejo daug mūsų tautos kraujo. Mažai tautai kiekvieno savojo gyvybė labai brangi. Jei nenumatant įvykių, ginkluotas pasipriešinimas rusams ir turėjo prasmę savo tėvynėje, tai visiškai neteko tikslo ir prasmės už Lietuvos ribų.

Belaukdamas tolesnių parėdymų ir žiūrėdamas karišką žemėlapį pastebėjau, kad nuo Agilos kalvos atsišakoja mažas keliukas į Pervalkos kaimą pamaryje. Nusprendžiau keliauti pamariu. Pakildamas nuo griovkraščio mirktelėjau vyrams, su kuriais buvau atvežtas Stafenzkio džypu. Savo bendrakeleivius raginau paskubėti, kad vėl nepasigautų panašūs Stafenzkiai, arba žandarai. Pasišalinę nuo didžiojo kelio, pušaičių priedangoje susėdome atsikvėpti. Mūsų grupelės du puskarininkiai pasisakė turį aukso ir prašė mane planuoti persikėlimą į Švediją. Atsisakiau ir paaiškinau: nesant prieplaukų žvejai kuterių nelaiko pajūryje, jei ir surastume kuterį Kuršių Marių pakrantėse, negalėtume praplaukti pro Klaipėdą. Jei anksčiau, prie Šventosios uosto, būtų buvę galima mėginti.

Atvykus prie Pervalkos kaimo vyrai norėjo atsigerti ir prisipildyti gertuves. Sustoję pušyne iš tolo apžvalgėme kaimą, įtartino nepastebėjus vienas paėmęs visų gertuves muėjo į artimiausią trobą, už kelių minučių išėjęs pašaukė ateiti visus. Užėjus mus pasitiko maloni moteriškė, kalbanti lietuviškai, kuršių tarme. Jos vyras buvo vokiečių kariuomenėje ir ji skundės, kad visą mėnesį negaunanti iš jo laiško. Mus kariškius ji nuoširdžiai atjautė: pavaišino ir siūlė gulti pailsėti. Nuo paskutinio pasiūlimo atsisakėm, nes norėjome dar tą pačią dieną nueiti į Nidą.

Stabo bičiulių nuo Sedos išneštų ir man grąžintų markių netaupiau, geros širdies šeimininkei paklojau šimtinę ant stalo ir padėkoję už pietus, išėjome. Netrukdomi, pamario keliuku, pavakaryje atvykome į Nidą. Mieste jau buvo susirinkusių daug karių iš mūsų rinktinės. Vieni nuo Klaipėdos atvyko Užmariu žygiuodami be poilsio, visą naktį, kiti atsiradę į pietus nuo Klaipėdos ir sužinoję, kad kelias į Tilžę rusų užimtas, Kuršių Mares perplaukė įvairiomis valtimis ir net plaustais.

Nidai beskęstant vakaro sutemose, vokiečių žandarai sunkvežimiu atvažiavo gaudyti pabėgusių. Kai kurie mūsų daržinėlės bendrai persirengė civiliai. Civilius rūbus visokiam negandui laikė kuprinėse. Laimei, į mūsų daržinukę žandarai neužėjo. Žandarams apleidus Nidą, mačiusieji pasakojo, kad sugaudė ir išsivežė į Juodkrantę apie keturias dešimtis rinktinės vyrų. Naktį praleidome daržinėlėje apsikloję milinėmis ir įsikasę į marių vėjais kvepiančių džiovintų nendrių kūgį.

SUDIEV TĖVYNE, LIETUVA

Spalio mėn. 10 d. apie 9 val. išėję pasidairyti, mieste sutikome lietuvį kapitoną. Iš jo aprangos sprendžiau, kad priklauso iš Drezdeno atsiųstai karininkų grupei. Jis pareikšė, kad kalbėjęs su Nidos vokiečių komendantu ir pastarasis sutinkąs leisti keliauti į Vokietiją su sąlyga jei ginklus atiduosime komendantūrai. Kapitonas prisiima visą reikalą galutinai sutvarkyti pas komendantą jei pasiduodame jo vadovybei, tvarkai ir drausmei. Kitos iš eities lyg ir nebuvo — pavieniui, uniformuotas, toli nenukeliausi. Paleista žinia greit apibėgo Nidos pašiūres ir daržines.

Nurodytoje gatvėje susirinko apie 150 vyrų. Išsirikiavę su kapitonu priešakyje nužygiavome prie vokiečių komendantūros. Vokiečių karininkų akyvaizdoje kareiviai, atremdami į tvorą, sustatė šautuvus ir kulkosvaidžius. Visi buvo tokie, kurie daugiau kariauti nebenorėjo, persiskirti su ilgai nešiotu ginklu niekam nebuvo skaudu, tik pasilengvinimas tolesnei kelionei. Kai mūsų voroje daugiau ginklų nesimatė, vokiečiai leido keliauti į Rytprūsius. Išėjus iš miesto vadovas pranešė, kad komendantas pažadėjęs parūpinti maisto. Prie ko-

mendantūros jie neturėję, sunkvežimis su maistu mus pavysiąs kelyje į Rasytę.

Galvoje rausėsi neramios mintys. Stebėjausi vokiečių teikiama malone. Gal mūsų vadovas padarė įsipareigojimų ir pažadų vokiečiams? Likę be tėvynės ir savos valstybės, atsidūrę svetimųjų valžioje negalėjome sugalvoti ką nors geresnio. Aišku, darbštūs vokiečiai neleis duonos valgyti veltui. Ech! kur čia išnarpliosi visus svetimų protų kėslus. Diena graži, saulėta, dvelkianti rudens vėsuma, ėjome neskubėdami, palydimi kopų ir pušelių ir svarbiausia, apsaugoti nuo žandarų. Apie 14 val. mus pavijo sunkvežimis su gėrybėmis. Dviem vyrams gavome po dėžutę mėsos konservų ir keturiems po kepaliuką duonos.

Naktį praleidę Rasytėje sekančią dieną apie 15 val. atvykome į Krantą (Cranz). Poilsio sustojome stadione ir nedelsdami suvirtome ant žalios vejos patalo. Jei ne karas ir nežinomas rytojus, malonu būtų, ištiesus kelionės pamuštas kojas, gulėti ir žiūrėti į mėlyna padange plaukiančius palšus debesėlius. Žolė pusantro sprindžio, visi sportininkai frontuose — nėra kam trypti ir piauti. Kvailybė bėgioti paskui kamuolį, kuomet sprendžiamas tautos likimas, mirti, ar gyventi.

Mūsų gerasis vadovas vėl išrūpino maisto davinį ir pranešė, kad vykimui į Karaliaučių vokiečiai prisiųsią autobusus. Raudonojo Kryžiaus tarnautojos, kiekvienai porai vyrų, išdalino po kepaliuką duonos ir po pussprindį jakninės dešros.

Naktį penkiais busais atvykome į Karaliaučių. Miestas bombų sugriautas, be šviesų, nejaukus, kai kur teberūko griuvėsių krūvos ir priminė laikraščiuose matytus vaizdus po žemės drebėjimų. Žmonių gatvėse nesimatė, retkarčiais tik prabildėdavo kariški sunkvežimiai. Mus atvežė į geležkelio stotį ir joje praleidome naktį. Jei jau stotyje, tai važiuosime traukiniu, bet kur ir kokiam uždaviniui? Numanu, kad vokiečiai jau turi mums darbo, nes iš mandagumo, kaip kokius ekskursantus, nevežiotų. Vadovas vis dar nesako apie mūsų paskirtį — klausti nepatogu, argi jis nieko nežinotų? O gal paslaptis? — sužinoję išsibėgios ir gaudyk po visą Vokietiją.

Sekančią dieną traukiniu atvykom į Mohrung (Rytprūsiuose). Vagonuose ant pašalinių stoties bėgių praleidome pora dienų. Čia sužinojau mūsų paskirtį, kuri nuo pat Nidos ne vienam kvaršino galvą. Kapitonas vadovas man pasiūlė būti statybos pionierių (BAVP) 2-ros kuopos vadu. Geram vadovui padėkojau už pasiūlymą ir pasitikėjimą, atsisakiau pasiaiškindamas, kad po Sedos kautynių negaluoju.

Nebetikėjau, kad apkasai ir įtvirtinimai sulaikytų rusus, jų daug prikasė Ukrainoje, Lenkijoje ir Pabaltijy, tačiau nesulaikė; nesulaikė Vakarų sąjungininkų, net vokiečių karinės propagandos išgarsintas, Atlanto pylimas (vokiečių padaryti įtvirtinimai Prancūzijos Belgijos ir Olandijos pakrantėse). Vokiečių karinį potencialą smukdė nuolatiniai bombardavimai miestų ir pramonės imonių, krintanti karių ir gyventojų nuotaika, skysto kuro trūkumas, pašlijęs fronto aprūpinimas ir kiti nedatekliai. Numatėme, kad vokiečiai karą pralaimėjo, situacija inspiravo laikytis kuo toliau nuo fronto ir nuo rusų bolševikų.

Po dviejų dienų praleistų Mohrunge mus nuvežė į dvarą Sonnenborn — surinkimo vietą visų atsidūrusių Rytprūsiuose buvusių rinktinės karių. Deja, surinktųjų tarpe nemačiau buvusio 1-mo pulko vado mjr. Alf. Urbono, pulko ūkio dalies viršininko ltn. Tamošiūno ir rikiuotės skyriaus adjutanto j. ltn. Žukausko. Sutikti pasvaliečiai suteikė žinių apie žuvusius prie Sedos buvusio Pasvalio būrio karius. Žuvo: jaun. puskarininkis Jonas Karoblis ir eilinis Juozas Marcinkevičius. (Vėliau, Rytprūsiuose, prie nežinomų aplinkybių, dar žuvo eiliniai Antanas Sasiūnas ir Petras Beliauskas).

Sonnenborne vokiečiai sudarinėjo statybos pionierių kuopas, joms vadavauti skyrė lietuvius karininkus. Be pareigų likusius karininkus grupėmis, po dešimt, išsiuntė į Drezdeną. Apgyvendino zoolgijos parko teatro salėje, nevaržė, darbo neturėjome, laiką leidome beklajodami mieste ir belandžiodami į krautuves nusipirkti reikalingų daiktų, nes kaikurie savo langaminus, bėgdami, paliko Sedoje.

Anksčiau atvykusiems vokiečių komendantas pranešė, kad norintieji gali pasitraukti iš karinės tarnybos. Atleidimo pažymėjimais ir kelionės dokumentais aprūpina apsaugos policija (Schutz Polizei), duoda pasirinkti gyvenamą vietą, bet nuvykus naujoj vietovėje turi prisistatyti darbo įstaigai (Arbeitsamt). Apsisprendę pasiliuosuoti vakarais susirinkę žiūrinėdavome Vokietijos žemėlapį ir diskutuodavome dėl pasirinktų vietovių. Dauguma norėjo apsigyventi netoli Drezdeno, arba pasilikti mieste. Nepasilikti Drezdene turėjau dvi priežastis: didelis miestas — gali būti smarkiai bombarduojamas ir nežinojimas kur rusai sustos, arba bus sustabdyti. Mane viliojo pietų-vakarų Vokietija ir atkreipiau dėmesį į Ulmą prie Dunojaus: vidutinis miestas (apie 75,000 gyventojų) gal išvengs bombardavimų, o bėdos atvejus netoli Šveicarija ir Prancūzija.

Vieną dieną atvykęs vokiečių kariuomenės majoras pranešė, kad pasiliekantiems kariuomenėje bus vykdomi karinio parengimo kursai ir esant reikalui, kursantai būsią paskirti į lietuviškus dalinius. Kariuomenėje pasiliko senesnio amžiaus karininkai, motyvuodami tuo, kad išėjus į civilį gyvenimą darbo įstaiga gali paskirti prie fizinių darbų. Po majoro pranešimo turėjome galutinai apsispręsti. Tą pačią dieną nuvykęs į apsaugos policiją paėmiau atleidimo pažymėjimą ir gelžkeliu važiuoti važtaraštį į Ulmą. Atvykęs į Ulmą pradėjau bėglio — emigranto gyvenimą, kaip ir kiti mūsų tautiečiai.

PAVEIKSLAS

S. ŠETKUS

Atrodė, kad paveikslas baigtas. Neradau, kas bepridėti. Piešti sumaniau ilgai žiūrėjęs pro stovyklos langą į vienintėlę sodybą, matomą plačiuose, žiemos vėjų ir audrų nuplaktuose, Pomeranijos laukuose. Laikas slinko nežmoniškai lėtai. Reikėjo ko stvertis, tai ir stvėriausi. Nukėliau nuo prausyklos sienos kokį tai seną, muilu nutaškytą paveikslą, susiradau dėžės dugne aliejinių dažų pora tūbelių ir nutapiau tą vienišą, negyvą sodybą. Stogus, lyg cukrumi, pabarsčiau baltai. Tai turėjo reikšti užsilikusį sniegą. Pridėjau du šiaudų kūgius, matomus kairėje ir dar — paraudusį dailų beržynėlį, dešinėje. Taip, kad jau nieko daugiau nebegalima buvo ir pridėti. Beliko tik parodyti bendro likimo draugams, panevėžiečiams, su kuriais dar praeitą vasarą pakliuvome į maistu užmirštą, bet blakėmis apleistą stovyklą.

Panevėžiečiai ilgai žiūrėjo į paveikslą ir tylėjo, tačiau kai prakalbėjo tai mane apėmė siaubas. Reikėjo, mat, jų nuomone, paveikslą nunešti į sodybą ir iškeisti į ką nors iš maisto. Kad ir į duonos gabalą. Stovyklos tvarka, ką ir besakyti, visiems buvo gerai žinoma, taipgi, pavojaus pakliūti netrūko, bet paveikslą nešti reikėjo. Aišku, turėjo nešti tas, kas nupiešė. Galėjau protestuoti, kiek norėjau.

Buvau šiltai aprengtas, aprištas šaliku, aprūpintas pirštinėm,davestas iki vartų, nukreiptas tiesiai į sodybą ir — paleistas sausledžiais padengtu keliuku. Žinoma, paveikslas nebuvo pamirštas paspausti man po pažastimi. Beliko tik kulniuoti.

Traškėjo sausledis ir ėmė baimė, kad sodybos arklio didumo šunes, kurių lojimas paprastai skrosdavo kiaurai pro stovyklos sienas, išgirs mano žingsnius ir sukels tokią peklą, kad jei sodyboje yra kas negyvas, tai ir tas atsikels iš karsto. Grįžti atgal neleido panevėžiečiai ir alkis. Geros kaimo duonos puskepalis galėjo sudaryti didelį skirtumą mūsų gyvenime. Lėtinau žingsnius ir ėjau grumstais. Beržynėlis iš arčiau atrodė daug geriau, negu paveiksle. Už jo kelias suko, staiga, į kairę ir po to ėjo, kaip strėlė, į sodybos vartus, už kurių jau girdėjau šunų retežius, o neužilgo — paskirus vamptelėjimus ir jau skalinimą panašų į lentpiūvės triukšmą.

Per tą šunų lojimą neišgirdau, kaip privažiavo porinis vežimas. Šokęs į šalį pamačiau, kad stamboka gaspadinė, apsukusi keletą kartų botagą, mėgina užkirsti man per galvą. Vos spėjau prisidengti paveikslu, lyg kokiu skydu. Reikalavo parodyti, ką pavogiau iš sodybos. Nieko nelaukdamas išvyniojau iš skaros paveikslą ir parodžiau. Pamaniau, kad stebuklą padariau. Moteris tuoj pat atpažino savo sodybą, nusiramino ir net nurodė man lipti į vežimą.

Prie vartų laukė žmogus. Galėjo būti ūkvedys, galėjo būti ir jos vyras. Šunis jis nuvedė daržinėn, atidarė vartus ir priėmė arklius. Moteriškė, gana maloniai, pakvietė sekti ją į gana lietuviškos išvaizdos prieangį. Virtuvė atrodė jauki, bet labai didelė. Pasieniu į antrą aukštą ėjo ilgi laiptai. Dabar tik pamačiau ant jų stovintį stambų vyrą, vokiečių pulkininko uniformoje. Gerokai pasižiūrėjęs į mane, jis ėmė lipti žemyn, atsargiai pasiremdamas ramsčiais. Abi jo kojos buvo subandažuotos iki kelių. Paveikslą atydžiai apžiūrėjęs, atrodė gana patenkintas ir prisiartinęs paklausė kurios esu tautybės. Gavęs atsakymą, norėjo žinoti paveikslo kainą. Vos, ne vos sugebėjau atsakyti, kad čia reikalas neina apie pinigą. Pulkininkas pats užbaigė mano mintį ir pastebėjo, kad mainai yra įstatymų griežtai draudžiami, tačiau, pamatęs mano ištįsusį veidą, nuramino. Pasakė, kad įstatymai nedraudžia už pinigus parduoti savo maisto likutį. Už paveikslą jis duos 40 markių ir už tą sumą perleis maisto produktų. Paėmė pieštuką ir ant popieriaus lapo pradėjo rašyti ką gausiu už tuos pinigus. Kai pradėjo rašyti, tai ir galo nesimatė. Pagalvojau sau, kad pulkininko netik kojos yra nesveikos bet dar ir kas nors daugiau.

Pamatęs surašytus nemažus kiekius sviesto, lašinių, dešrų, nepatogiai pasijutau. Sakau, tai tikrai perdaug, o tas vis rašo ir rašo! Paaiškinau, kad paveikslas tikrai nėra tokios kainos vertas. Poros valandų darbas. Kelios tūbelės dažų. Galų gale, pridėjau, kad dar niekad savo gyvenime nesu tiek daug už paveikslą gavęs. Sakau, kad išviso dar nesu pardavęs nė vieno savo paveikslo. Kad, ištikrųjų, nesu dar niekam ir veltui įsiūlęs. Kad jokios meno mokyklos nesu niekad baigęs ir ko aš norėčiau, tai tik kokio puskepalio duonos, kaip kad yra nutarę panevėžiečiai ir jei jis teiksis tą duoti, tai tas man sudarys visą skirtumą gyvenime ir nieko daugiau nereikės. O, jei dar saugiai praleis pro šunis, beržynėlio linkui į stovyklą, tai eisiu patenkintas ir manęs visai negrauš sąžinė. Pulkininkas vienok laikėsi savo. Užbaigė kilometrinio ilgio sąrašą, pakvietė ūkvedį ir nurodė viską tiksliai išduoti, tik paaiškino, kad neviską iš karto. Per kelius sykius. Tiek kiek galiu apsidėti apie save. Duonos tiek kepalų — kiek noriu, tačiau turiu atvykti pasiimti juos sutemus ir įsišmugeliuoti pro stovyklos tvorą taip, kad niekas iš sargų nepamatytų.

LIETUVIAI SOVIETŲ KONCENTRACIJOS STOVYKLOSE

O. URBONAS

(Pradžia KARIO 4 nr.)

Manau, to užteks."

Grįšime prie lietuvių gyvenimo lageriuose.

Neišpasakytas lagerio vargas, kaip naktis, juos supo. Po kiek laiko viskas, ką jie buvo atsivežę su savimi, ar tai kokių daiktų, ar kokių smulkmenų, buvo arba parduota, arba banditų (urkų) atimta. Protingesnieji iš jų, kas tik buvo galima, pardavė lagerio administracijos personalui, prižiūrėtojams, arba progai pasitaikius, pašaliečiams, už tai gaudami šiek tiek lengvesnį darbą, duonos, arba valgiui papildomą kuponą. Visi kiti per trumpą laiką buvo apiplėšti, kai į lagerį pateko urkos, nuo kurių nieks negalėdavo apsiginti, arba kai prasidėjo etapai, t.y., suimtųjų iš vieno lagerio į kitą siuntinėjimas. (Urkomis lageriuose vadinami kriminalinių banditiškų savybių žmonės, ne pagal baudžiamojo kodekso atatinkamus straipsnius, bet psichologinėje prasmėje, kaip tam tikras lagerio tipas. Urka — žmogus plėšikas, kuriam keletas papildomų lagerio metų tai tik nusispjauti. Tai banditas ir vagis, kuris ima viską, kas jam patenka po ranka, kuris išnaudoja kito silpnybes, be mažiausio sąžinės graužimo. Urka gyvena tik esama diena, niekuomet negalvodamas apie ryt dieną. Viską, ką tik pagrobęs, arba pavogęs, jis suėda tuč tuojaus, kas nesaugiai padėta — tuojaus paims. Jis visuomet alkanas, piktas, neapkenčiantis visko ir visų, visuomet pasirengęs muštynėms ir vagystei. Lagerio administracija daug ką urkoms dovanoja, nes, iš vienos pusės, jų bijo, iš kitos, gi —nelaiko juos politiniai pavojingais. Už nedidelį atlyginimą urkos mielai užsiiminėja šnipinėjimu ir bendradarbiauja su KGB. Sovietų lageriuose, kur jie sumaišyti su politiniais kaliniais, urkos visais atžvilgiais yra privilegijuoti, nes režimas juos pavojingais nelaiko. Politinius kalinius, ypatingai pabaltiečius, urkos kolioja "prakeiktais fašistais" ir visur pabrėžia savo privilegijas. Urką galima iš karto pažinti — iš jo sudraskytų drabužių, iš jo iššaukiančios ir nachališkos laikysenos, iš jo darkytos kalbos ir iš priekabių kiekvienu momentu pradėti muštynes. Jaunuomenė, patekusi į lagerį, greitai sužvėrėja ir virsta urkomis. Šio likimo neišvengė ir mūsų jaunuomenė, nežiūrint socialinės kilmės ar auklėjimo.

Jaunuoliai 17-18 metų, patekę į lagerį, arba greit nusilpsta ir pamažu išmiršta, arba dar greisiau perima banditų laikyseną ir pasaulėžiūrą. Per palyginti trumpą laiką jie išmoksta įskaudinti, vogti, nesivaržydami paimti svetimą daiktą ir kaip tikras urka, nachališkai žiūrėti į akis: "Tik pamėgink pasakyti bent žodį!" Barake jų bijo, nes visiems yra žinoma, kad jie praneša KGB apie ką kaliniai tarpusavy kalba.

Ir kaip gali būti kitaip? Valdžia — neklystamoji ir galingoji — parodė jiems ciniškos ir grubios prievartos pavyzdį. Nieks nieko nepasigaili ir neišmoko jų gerbti žmogų. Tačiau, nevisi pasidarydavo vilkais. Kiti, kaip hienos ir šakalai, gyvendavo dvėseliena, ubagaudavo pas lagerio turtuolius, rinkdami liekanas, valandomis sėdėdami prie virtuvės, prašydami bent virtuvės atmatų, bent vienos bulvės ir laukdami, kada į lagerį įvažiuos vežimas su kopūstais, kad visa banda mestųsi prie vežimo ir, nežiūrint vežiko botago, griebtų kopūsto galvą ir su ja pabėgtų.)

Kelyje kiekvienas "kontrik" (politinis suimtasis = kontr-revoliucionierius), kuris savo maiše turėdavo bent kiek maisto, arba ką nors kita ver-

---

Apsikrovęs provizija vos galėjau pajudėti. Žygiavau atgal neliesdamas sausledžių. Panevėžiečiai negalėjo tikėti savo akimis. Per valandą viskas buvo suvalgyta ir išžygiuota antram transportui. Taip kas dieną, kokią savaitę.

Tačiau, vieną pavakarę dalykai, staiga, pasikeitė. Prie sodybos vartų stovėjo kelionei paruoštas vežimas, aukštai pakrautas namų apyvokos daiktais. Prie kraičio skrynios matėsi pririštas, greičiausiai, paveikslas. Pulkininkas su žmona sėdėjo pasiruošę kelionei. Nusiminusiam ūkvedžiui nurodė ir toliau aprūpinti mane provizija, taip, kad visas sąrašas būtų tiksliai užbaigtas. Kad ir be uniformos, jis pakėlė ranką prie kepurės, paragino arklius ir nuvažiavo. Ūkvedis paaiškino, kad rusai prasilaužė visu frontu prie Deutsche Krone ir neužilgo bus jau ir čia. Ir tikrai. Kai išlėto vilkausi pro beržynėlį, pietų pusėje jau gerokai temo, bet šiaurėje dangus švytėjo raudona pašvaiste. Girdėjosi tolimas artilerijos dundėjimas.

Dabar man paaiškėjo paveikslo magiškoji vertė. Atsisukęs pasižiūrėjau į sodybą, kuri dabar atrodė dar vienišesnė.

tingesnio, tuojaus būdavo urkų apsuptas. Jie nieku nerizikuodavo ir "savo darbą" puikiai žinodavo. Apiplėšime dalyvaudavo ir administracija — komendantai ir sargybiniai, kurie palengvindavo urkoms darbą ir už tai gaudavo savo dalį. "Dažnai kokio nors palto savininkas", rašo J. Margolinas ("Kelionė į ze-ka kraštą", 75 psl.), "gaudavo draugišką patarimą, atiduoti jį geruoju už keletą rublių, kas yra visgi geriau negu nustoti veltui. Visvien atims. Rudeninis paltas, kuriuo dėvėdamas patekau į lagerį, iššaukė visuotinį nusistebėjimą. Aš jo nustojau nakties metu, kai juo apsidengęs miegojau tirštai apgyvendintame barake. Paltas dingo, barakas miegojo, o budintis nieko nematė. Mano paltas buvo iš lagerio išgabentas ir po kokių dviejų savaičių parduotas kitame lageryje. Aš viską sužinojau, kiek buvo už paltą gauta, kas pirko ir kas pardavė — bet padaryti nieko negalėjau. Lagerio administracija kalinių turto nesaugoja. Lagerio "įstatymas" labai aiškus: ką turi — saugok, neapsaugosi — tavo paties kaltė."

Greit ateina toks laikas, kai niekas nieko iš savųjų daiktų nebeturi. Valstybė aprengia ir nurengia savo vergus taip, kaip ji nori. Iš ryto, į darbą skirstant, rūbų sandėlys būna atidarytas. Didžiausia krūva dvokiančių skudurų ten sukrauta basiesiems ir neaprengtiesiems. Jei neturi rūbų išeiti į darbą, brigadyras nuves tave prie "rūbų stalo", vedėjas pagal armatūrinę knygutę patikrins kas ir kada buvo išduota, ir, jei pasirodys, kad nieko nesi pardavęs, arba pametęs (už ką būtinai baudžia) vedėjas pasiūlys pasirinkti vyžas ir jau daug kartų lopytą drabužį, kurį prieš tai nešiojo gal desėtkas kalinių.

Po to kalinys atrodo kaip tikra baidyklė. Ant kojų če-te-ze, kas reiškia: Čeliabinsko traktorių fabrikas, t.y., kaž kas, kas pagal gramozdiškumą bei nepatogumą ir primena traktorių. Če-te-ze, tai lagerio apavas, be išmatavimo ir formos pasiūtas, iš senų traktorinių padangų gumos, kažkoks pavidalas į kurį galima įkišti koją. Šie "batai", žinoma, praleidžia vandenį ir viršuje užrišami virvute. Vasaros metu kaliniai dėvi brezentiniais batais. Žiemos, gi, metu šie didžiausių išmierų če-te-ze užmaunami ant vatinių kojinių, drėgnų, suplyšusių ir nuo purvo juodų. Kojinės dar užtraukiamos ant vatinių kelnių, kurios vieton diržo aprišamos virve. Kelnės būna su viena kišene, arba ir visiškai be kišenių, bet užtai su daugybe įvairiaspalvių lopų, priešaky ir užpakaly. Kol nėra didelių šalčių, kalinys dėvi kažkuo panašiu į liemenę, žiemos metu — "bušlata", kuri skiriasi nuo "liemenės" tuo, kad ilgesnė ir su daugiau vatos. Kadangi "bušlata" neturi apykaklės, kalinys apsiriša kaklą rankšluosčiu, jei jis tokį turi, arba kokiu nors skuduru. Ant galvos kepurė, iš kurios lenda vatos gabalai. Visi šie maskaradinio pobūdžio dėvėjimo reikmenys gali būti pirmos, antros ir net trečios rūšies. Pirma rūšis — tai naujas, arba beveik naujas daiktas, gauti jį gali tik stachanovietis, arba turintis didelę protekciją, šių daiktų atsarga yra maža ir jų visuomet trūksta. Galima išsėdėti lageryje 5, arba ir 10 metų ir nei kartą negauti pirmos rūšies drabužį. Dauguma dėvi antra rūšimi, parudavusiais, suplyšusiais ir daug kartų lopytais drabužiais. Yra ir dar trečia rūšis, kai "bušlata" suplyšta taip, kad pro skyles matyti nuogas kūnas, kada drabužis jau randasi aktavimo stadijoje. Nes, kaip žmonės, taip ir drabužiai, lageriuose, galų gale, aktuojami. Ateina momentas, kai daiktas, arba drabužis oficialiai pripažįstamas tolesniam vartojimui netinkamas. Daiktams minimalus laikas — metai, žmonės neretai išlaiko ilgiau, ir juos galutinai išvesti iš rikiuotės kartais yra reikalingi ilgi kančių ir vargo metai.

Štai, stovi kalinys, pavargėlis, badas akyse, aprengtas į juokdario skudurus. Ir tie skudurai jam nepriklauso. Jei jis suserga ir, negalėdamas dirbti, pasilieka barake, prižiūrėtojas numeta jo "bušlatą" kitam, sakydamas: "Štai, apsirenk, šitam šiandieną nereikalingas." Pirmas grasinimas brigadai, kuri nepatenkino viršininką, skamba: "išrengsiu jus visus, vaikščiosit trečios rūšies rūbuose!" Tačiau viskas tas, tai tik išorinis reikalas. Daug ką dar reikia žmogui atimti, kad pavertus jį į "drebantį sutvėrimą".

Pirmon eilėn likviduojami visi šeimyniniai ryšiai. Lagerininkas neturi teisės būti nei tėvu, nei broliu, vyru ar draugu. Viską tą jis privalo palikti, įžengdamas į lagerį. Tai nesuderinama su jo paskyrimu. Dėl to lageryje šeimos yra ardomos, taip kaip baudžiavos laikais Rusijoje būdavo, arba kaip mes savo laiku esame skaitę "Dėdės Tomo trobelėje". Ir tai nevisuomet tyčia — paprastai, į tą nekreipiama joks dėmesys, jei reikalas liečia "darbo jėgą".

"48-me kvadrate", rašo J. Margolinas ("Kelionė į ze-ka kraštą" 78 psl.), "buvo moterys lenkės, kurias vėliau išsiuntė į Kem, kur buvo specialus lageris moterims. Jos čia pat turėjo savo brolius, vyrus ir vaikus, tačiau tuo BBK vadovybė nesidomėjo. Aš atmenu vieną iš jų — žinomo lenkų rašytojo Vecho pusseserę. Tai buvo aukšta, išdidžios laikysenos moteris. Tačiau visas jos išdidumas išgaravo, kai atėjo metas skirtis su 18 metų sūnumi, gal būt amžinai. Ne vieną kartą tais metais man teko matyti, kaip tėvas verkdamas skyrėsi su sūnumi, ar brolis — su broliu... Lageryje neapsimoka draugauti su žmonėmis, nes niekas nežino kur jis bus ryt dieną. Kiekvieną momentą gali įeiti prižiūrėtojas su įsakymu: "Su daiktais, prie vachtos!" — į kitą lagerį, kur reikalinga darbo jėga. Perkėlimai daromi sistematiškai ir su tikslu, kad žmonės nepriprastų prie

vietos ir prie žmonių, kad jie neužmirštų, kad jie yra tik robotai — bevardė valstybei reikalinga darbo jėga."

Kaliniams skutamos galvos, neleidžiama dėvėti savais rūbais ir sava avalyne. Jie privalo dėvėti juodais lagerio rūbais. Jei prižiūrėtojas pastebės, kad kalinys dėvi nuosavais marškiniais, arba nuosava kepure, jis vysis jį per visą lagerį, nuosavą rūbą atims, o kalinį pasodins į karcerį. Ta pati bausmė gresia, jei nuosavą rūbą suras kratos metu.

Kratos barakuose daromos dažnai ir paprastai tada, kai kaliniai būna išvaryti į darbą. Jei barake tuo metu įsisi kita pamaina, tai kaliniai iš barako būna išvaromi. Perkratys viską, išvers guolius ir spinteles, peržiūrės visus popierius ir laiškus ir ką panorės, tą atims. Susirašinėjimas yra aprėžtas, du laiškai per mėnesį. Tiesa, į lagerį galima rašyti dažniau, kas dar kartą parodo, ko administracija bijo. Ji visomis priemonėmis stengiasi varžyti žinias iš lagerio, kad laisvėje gyvenantieji, kaip galima, mažiau žinotų apie tai, kas lageryje dedasi. Kaliniai nuolatos yra įspėjami, kad neprivalo giminėms ir pažįstamiems rašyti apie lagerio režimą ir tvarką. Visi laiškai eina per cenzūrą, įteikiami jie atidarame voke. Jei cenzorius ras ką įtartina — jis laišką grąžins arba sunaikins. Tuo būdu laiškų dalis žūva, cenzorius, kuris dažnai juos konfiskuoja, prijungia juos prie kalinio bylos.

Gauti ką nors iš maisto, arba rūkalų griežto režimo lageriuose (kur, paprastai, laikoma dauguma, jei ne visi politiniai kaliniai) yra uždrausta. Lagerio administracija turi teisę leisti kaliniui gauti siuntinį, bet tik paskatinimui, už pavyzdingą elgesį, už tai, kad kalinys įrodė, kad jis "pradėjo eiti pasitaisymo keliu"; tačiau, tas taikoma tik tiems, kurie jau atsėdėję pusę jiems paskirto laiko. Tai reiškia, kad pirmą bausmės pusę kalinys bet kokiose sąlygose privalo išgyventi be jokios pagalbos iš šalies. Tačiau tokią "malonę" užsitarnavusiam — tik vienas 5 kg. svorio siuntinys per 4 mėnesius. O, dėl to reikalinga eikvoti savo paskutines jėgas darbe, išspausti normą, nei kartą neprasižengti prieš lagerio tvarką ir neretai, dar atlikti "specialias pareigas". Būna taip, kad kalinys skundžiasi: "Aš atsėdėjau jau pusę bausmės, normą visuomet išpildžiau, prasižengimų nepadariau — kodėl negaunu leidimo siuntinį gauti?'. Administracija atsako: "Neprasižengėt! Už prasižengimą mes baudžiame, o malonę reikalinga užsitarnauti." Užsitarnauti — tai, žinoma, reiškia, bendradarbiauti su administracija, būti lagerio aktyvistu, spausti savus draugus ir apie juos pranešinėti lagerio administracijai. Kas keturi mėnesiai, šitos "malonės" reikia prašyti, įteikti prašymą, išklausyti visą notaciją ir dažnai gauti neigiamą atsakymą. Nuo 1965 metų vieno prašymo jau nebeužtenka. Reikalinga stoti prieš komisiją, kurią sudaro lagerio viršininkas, KGB atstovas, PVČ (politinio auklėjimo skyriaus) atstovas ir oper-įgaliotinis. Šita aukštoji komisija sprendžia ar kalinys užsitarnavo gauti siuntinį, ar kalinys privalo parodyti daugiau "lojalumo". "Aš", rašo A. Marčenka ("Mano parodymai", 201 psl.), "per visus 6 metus gavau tik vieną siuntinį iš motinos, bet ir tą tik kai gulėjau ligoninėje. Viena mano pažįstama atsiuntė man obuolių. Tai buvo dovana mano gimimo dienai. Apie tai sužinojau tik už mėnesio iš jos laiško. Jai atsakiau, kad ji yra naivus žmogus, jei mano, kad kalinys turi teisę valgyti obuolius. Mano laišką konfiskavo ir prijungė prie mano bylos. Mane, gi, iššaukė į KGB ir įspėjo, kad už tokį laišką galima gauti sėdėti papildomą laiką. Obuoliai, turbūt, supuvo, kol grįžo atgal."

Kaliniai atlyginimo negauna. Jis jiems nepriklauso, nes jie *privalo* dirbti už bausmę. Atlyginimo vieton jie gauna "prem-paraginimą". Skirtumas tarp atlyginimo ir prem-paraginimo yra tas, kad taip gaunami pinigai nėra atlyginimas už darbą, bet premija, kurią valstybė išmoka nebūdama tam įpareigota. Šis prem-paraginimas sudaro tik menkus grašius. Barako budėtojas, kuris privalo plauti grindis ir langus, nešioti vandenį, kurti krosnis ir aptarnauti tirštai apgyventus barakus, gaudavo 5 rublius į mėnesį. Darbininko mėnesinis uždarbis sunkiausiai dirbant ir išpildant 100% normos, sudarydavo 5-7-9 rublius.

Būklė, kurioje kalinys laikomas lageryje iš metų į metus, sudaroma tokia, kad visos kalinio mintys būtų nukreiptos tik viena kryptimi — ieškoti ką nors pavalgyti. Tai nėra toks badas, kuris žmogų priverstų sukilti, arba per trumpą laiką jis numirtų. Tai tik nedavalgymas — menkas, žeminantis jausmas, kuris, žmogų fiziniai ir moraliai silpnindamas, nukreipia visas jo mintis, jausmus ir norus tik viena kryptimi. Neduodant žmogui užtektinai oro ir vandens, galima būtų priversti jį galvoti tik apie orą ir vandenį ir išstumti bet kokią kitą mintį. Neduodant žmogui reikalingo gyvenimą palaikyti maisto, galima priversti jį — ne iš karto, bet per 2-3 metus — prie, tiesiog, gyvuliškos būklės, kada prisisotinimo procesas ir momentas virs kulminaciniu kiekvienos dienos punktu ir visų jo veiksmų vienintėliu impulsu. Būti sočiam, ilsėtis ir gulėti, jausti malonią šilumą, gyventi dabartine diena, be praeities atsiminimų ar minčių apie rytojaus dieną, — štai, visų norų riba ir nužmoginimo laipsnis, kurį anksčiau ar vėliau, pasieks kiekvienas kalinys, jei pakankamai ilgai bus išlaikytas lageryje. Kol jis dar jaučia alkį ir skausmą — jis dar nepakankamai nužmogintas. Tačiau, ateis laikas, kai jam bus visviena, kas su juo daroma, kada niekas jo daugiau nebeįdomins, kas tik nėra su-

Trys dešimtmečiai nuo 1941 m. liepos 22 dienos

B. B.

"1941 metais liepos 22 dieną pasaulis buvo nustebintas netikėto vokiečių puolimo į ano meto Sovietų Sąjungą." Taip amerikiečių didžioji spauda rašė, trumpai paminėdama ano istorinio įvykio 30 metų sukaktį. Net ir trims dešimtmečiams praslinkus, dar vis tebėra netikrovės šešėlių, tačiau daug kas išryškėja jau tikresnėmis spalvomis; todėl būtų įdomu suglaustai peržvelgti esminius įvykius ir jų išdavas, kai prasidėjo II Pasaulinio karo paskutinioji fazė, nes anų įvykių mes buvome skaudžiai paliesti, su iki šiai dienai neatitaisyta skriauda.

1940 m. liepos mėnesį Vokietijos kancleris Hitleris, įsakė generaliniam štabui paruošti planą "Barbarossa", 1941 m. birželio mėn. numatomoms operacijoms. Tuo metu, Hitleris nekreipė dėmesio į žvalgybos informacijas ir vadovaujančių karininkų įspėjimus apie galimą rusų ginkluotų jėgų dydį. Generalinio štabo buvo ypatingai pabrėžta, kad vokiečiai negalės kautis dviejuose priešinguose frontuose, todėl buvo nuspręsta, vakaruose stipria gynyba apsisaugoti nuo anglų ir mažųjų kaimynų (Prancūzijos imtinai) rytinių operacijų metu, prieš rusus pasiųsti gerai paruoštą armiją ir oro jėgas, staigiu smūgiu baigti operacijas prieš žiemos pradžią Rytuose, tuomet visu svoriu pulti anglus visuose jų laikomuose postuose.

Tai buvo kaž kas panašu į Napoleono šuoliavimą nuo Anglijos kanalo į Dunojaus slėnį 1805 metais, kad sumušus austrus prie Ulmo ir Austerlitzo.

Hitlerio įsitikinimu, rusai turėjo būti parblokšti pusmečio laikotarpyje dėka geresnių karinių jėgų, motorizacijos, intensyvios oro jėgų paramos, metų laiko (vasaros-rudens), žemės paviršiaus (lygumos, tinkamos tankų veiksmams), rusų jėgų išdėstymo, jų pajėgumo ir pagaliau netikėtumo (kuris buvo laikomas pagrindiniu faktorium).

Išeities padėties užėmimas

Nuo 1938 m. Austrijos okupacijos, vokiečiai regimai didino savo įtaką pasaulinėje rinkoje ir užėminėjo strategines pozicijas rytinėse ir pietrytinėse kryptyse. Po Miuncheno sutarties vokiečiai okupavo Čekoslovakiją ir užėmė Klaipėdos kraštą. 1939 m. rugpiūčio mėn. su rusais pasirašė 10 metų nepuolimo sutartį, kuri buvo taip pat palanki vokiečiams ir ekonominiai. Joje tilpo ir slaptas priedas 1939 m. rugsėjo mėn. Lenkijos okupacijos. Tuo būdu, vokiečiams susidarė patogi strateginė išeities padėtis 1941 m. birželio mėn. veiksmams, kurių pasisekimo laidavimui, 1940 m. balandžio mėn. buvo užimta Norvegija, tų pačių metų gegužės mėn. — Olandija, Belgija ir Prancūzija.

1940 m. pabaigoje, rusai pradėjo telkti karines jėgas Balkanų kryptyje; vokiečiai tuojau sudarė sutartį su vengrais ir rumunais, pasiųsdami kariuomenę į Rumuniją, saugoti Ploesti naftos šaltinius, tuo pačiu metu, papildyti grūdų išteklius iš Vengrijos laukų. Strateginiai, saugojosi nuo galimo rusų puolimo Dunojaus slėniu. 1941 m. kovo mėn. sekė savitarpinės pagelbos sutartys su Bulgarija ple-

---

rišta su jo organizmo funkcionavimu. Tada tik, pagal KV skyrių (kultūros ir auklėjimo skyrius), jis pasidaro "pasitikėjimo vertu" žmogumi — ir po tokio jo nužmoginimo jį galima ir laisviau laikyti be baimės, kad jis mėgins pabėgti.

Žmogus, išsėdėjęs lageryje 5, arba 10 metų gali be rizikos būti išleistas į laisvę, kad jis kokiu nors būdu atsistos sovietų valdžiai skersai kelio. Jis jau "išmokytas" ir mokslo užteks jam ilgam laikui, visai metų eilei. Baimės jausmas jau tvirtai įsigyvenęs jo sieloje, nužmoginimo procesas davė reikalingą rezultatą — gautas "sovjetskij čelovek."

Sovietų lagerius nuo kitų visame pasaulyje lagerių ir kalėjimų skiria ne tik jų stebėtinai gigantiškas skaičius ir mirtingos gyvenimo sąlygos, bet reikalingumas meluoti, kad apsaugojus gyvybę, meluoti nuolat, metai į metus dėvėti maskę ir jokiu būdu neprasitarti apie ką galvoji. Žinoma, sovietų sąlygose ir "laisvieji" privalo meluoti iš baimės. Lageryje gi, kur suimtieji nuolatos randasi griežtoje priežiūroje, ir taip per ištisus metus, nuo jų elgėsio priklauso ar jie kada nors išeis į laisvę. Simuliacija ir melas ten pavirsta reikalingiausia apsisaugojimo priemone. Visur ir visuomet reikia kartoti tai, ką valdžia nori girdėti. Ten reikia vieną kartą ant visados nuslopinti savyje protesto ir sąžinės balsą. Niekas negali ten būti žmogus pats sau — tai pats sunkiausias ir baisus laisvos sielos žmogui reikalas. Ir kalinių milionai neišsiduoda nei žodžiu nei gestu. Ar sovietų valdžia jiems tiki? Žinoma, kad ne! Tačiau ir administracija ir kultūros-auklėjimo skyrius palaiko tą fikciją, sudarydami įspūdį, kad visi kaliniai yra tokie pat geri ir ištikimi sovietų valdžiai žmonės, kaip ir jie patys. Kaliniai tai tik laikinai izoliuoti, patikrinimo tikslu. Mitingai ir susirinkimai, susitikimai, pasikalbėjimai, sieniniai laikraščiai kaliniams — viskas pilna saldžios, "kazennos" frazeologijos, kur negalima rasti nei žodžio tiesos. Sunku Vakaruose išaugusiam žmogui suprasti, ką reiškia 5, arba 10 metų neturėti, nei teisės, nei galimybės atvirai pasikalbėti, išrauti iš savo minčių ir menkiausią "nelegalią" mintį ir tylėti, tylėti kaip karste. Po tokio nežmoniško spaudimo deformuojasi ir subyra žmogaus esmė. Dirbtinose lagerio sąlygose, ilgainiui, neįmanoma nuslėpti ir išsaugoti nuo prižiūrėtojo neleistinų ir pavojingų minčių kontrabandą. Laikui bėgant, žmogus visvien, pripuolamai, išsitars, arba savu elgėsiu parodys savo tikrąjį nusistatymą. Savisaugos instinktas verčia milijonus paprastų ir mažiau išsilavinusių žmonių, ne tik meluoti, bet ir vidujiniai prisitaikyti prie fikcijos "vaidinti sovietinį patriotą ir elgtis pagal "žaidimo" taisykles. Tas ir sudaro "perauklėjimo" esmę.

(Bus daugiau)

tuose ir su Suomija šiaurėje (leista vokiečių jėgoms veikti Murmansko ir Suomių įlankos kryptimis tikslu padėti suomiams atgauti prarastas žemes 1939-1940 m. žiemos karo su rusais metu). Tuo pačiu laiku iš švedų buvo gautas sutikimas praleisti vokiečių jėgas iš Norvegijos Suomijos link.

Rusai, pasinaudodami 1939 m. Lenkijos padalinimu, pasistūmėjo vakaruosna nuo Lietuvos, per Lenkiją, pagal Bugo upę link Karpatų, steigdami karines bazes Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir galutinai, 1940 m. okupuodami jas, susidarė laisvą išėjimą į Baltijos jūrą. 1940 m. kovo mėn. paliaubų su suomiais išdavoje, pasisavino beveik visą Kareliją, užėmė beveik visą šiaurės vakarinį Ladogos ežero krantą ir keletą salų Suomių įlankoje, pastūmėdami suomių - rusų sieną toliau nuo Murmansko - Leningrado geležinkelio linijos, paimdami Petsamo nikelio kasyklas. Priedui, iš suomių išnuomavo 30-čiai metų Hango bazę, saugojančią įėjimą į Suomių įlanką. 1940 m. liepos mėn. pasiėmė iš Rumunijos šiaurinę Bukoviną ir Besarabiją, kurios, anot rusų, jiems priklausiusios. Paskutinis ir galbūt, karo laimę nulėmęs, buvo susitarimas su Japonija 1941 m. balandžio mėn., kuriame buvo pasirašytas nepuolimo paktas, leidęs atitraukti didelę dalį jėgų iš rytinio Sibiro, kai vokiečiai grasino Maskvai.

1941 m. pavasaris prasidėjo tyla prieš audrą. Išeities padėtis buvo užimta, pasaulis su neramumu laukė prasidedant didelių įvykių Europoje.

Vokiečių operaciniai planai

Kai buvo nuspręstas Rusijos puolimas, galutiniu tikslu buvo numatyta pasiekti liniją: šiaurėje Archangelskas, Dvinos upe į pietus iki Kazanės, toliau Volgos upe link Astrachanės, prie Kaspijos jūros. Toks buvo laikomas tinkamas atstumas rytuosna, kuris būtų pakankamas nuo vokiečių pramonės centrų, kad nepasiektų rusų bombonešiai. Tuo pačiu, vokiečių aviacijos bazės paslinktų rytuosna pakankamai arti rusų karinės pramonės centrų, esančių rytinėse Uralo kalnų srityse. Derlingos žemės ūkio sritys pietuose būtų vokiečių rankose.

Pirminis tikslas buvo sunaikinti rusų ginkluotas jėgas puolant šiaurėn, link Leningrado, rytuosna — link Maskvos ir pietuose, per Ukrainą — link Kaukazo alyvos versmių. Reikia pastebėti, kad strateginių krypčių parinkimas, nebuvo apspręstas sutartinai tarp Hitlerio ir generalinio štabo. Vėliau tas turėjo blogų pasekmių.

Vokiečių jėgų telkiniai dėstėsi Rytprūsių, Bugo, Pruto upių linijoje tri-

mis grupėmis. Priedui, Pripetės pelkynų srityje, dėstėsi dvi sąjungininkų grupės, viena šiaurėje ir kita pietuose. Šiaurinė vokiečių grupė, susitelkusi Karaliaučiaus srityje, susidėjo iš 30 pėstininkų divizijų ir šarvuotos grupės, su strateginiu uždaviniu, apie 460 mylių atstu, užimti Kronštadtą ir Leningradą. Užėmimas komunistų lopšio, turėtų ne vien psichologinės įtakos, bet sudarytų galimybę sunaikinti rusų laivyną Suomių įlankoje. Išlaisvinus Baltijos valstybes, būtų saugu jūra gabenti geležies rūdą iš Švedijos Lulea kasyklų. Geležinkelis Murmanskas - Maskva, po Leningrado užėmimo, būtų atkirstas.

Centrinė grupė, su 60 pėstininkų divizijų ir dviem šarvuotom grupėm, telkėsi Lietuvos Brastos srityje, atsiremiant dešiniu sparnu į Pripetės pelkynus, tikslu užimti Maskvą, apie 430 mylių atstu. Perėjus Dnieprą prie Smolensko, dalį jėgų paskirti šiaurinės grupės paramai užimant Leningradą, iš ten, Murmansko geležinkeliu pasukti Maskvos link.

Pietinė grupė, susidedanti iš 55 pėstininkų divizijų, iš Liublino srities, turėjo ilgiausią kelią, pasiekti Juodąją jūrą. Šios grupės sudėtyje buvo dvi rumunų armijos, sutelktos išilgai Pruto upės, italų, kroatų, slovakų ir vengrų daliniai išdėstyti iki Pripetės upės pelkynų. Atsirėmusi kairiu sparnu, grupė turėjo uždavinį pulti Kijevo, Odesos kryptimi.

Prie trijų pagrindinių grupių telkinių, buvo priskirta po aviacijos grupę. Be to, šiaurėje, suomiai turėjo pulti per Karelią link Leningrado ir jungtinės vokiečių-suomių jėgos turėjo pulti Murmanską, iš ten pulti į rytus nuo Rovaniniemi link Murmansko geležinkelio.

Pradinėje išeities padėtyje, vokiečių pusėje buvo sutelkta apie 3 milijonai kovotojų — 145 pėstininkų divizijos prieš rusų telkinius išsidėsčiusius į vakarus nuo Uralo kalnyno, viso apie 200 divizijų pėstininkų ir kavalerijos, 40 mechanizuotų brigadų ir apie 6,500 lėktuvų. Rusų jėgos grupavosi prieš vokiečius šiaurėje — 30 pėstininkų divizijų ir 8 mechanizuotos brigados, centre 45 pėstininkų divizijos su 7 mechanizuotomis brigadomis ir Ukrainos fronte, į pietus nuo Pripetės pelkių, 65 pėstininkų divizijos ir 14 mechanizuotų brigadų.

Nežiūrint rusų didesnio divizijų skaičiaus — vokiečiai rusų pajėgumą vertino kaip menką, dėl prasto ginklavimo ir nepakankamo pasirengimo. Kaip pagrindą laikė 1939-1940 metų žiemos karą Suomijoje, kur rusai pasirodė silpni. Priedui, rusų vadų moralė ir karinis pasirengimas, po 1937--1938 metų karo vadų masinio valymo, buvo laikomas silpnas.

Vietovė

Vakarinė rusų užimtoji žemių dalis, bendra prasme, buvo lygumos, bendro pakilimo nuo jūros lygio apie 1000 pėdų. Vietovė lengvai banguojanti, pereinama, išskyrus Ukrainos stepes, kur lygumos perkertamos giliomis vandens išgraužomis ir stačių upių vakarinių (dešiniųjų) krantų. Priedui, pietinis upynas, įtekantis į Juodąją jūrą, daugelyje vietų turi pelkėtus aukštupius, nusitęsiančius šiaurėn (ypatingai aukštutinis Dniepras su Pripetės pelkynu). Tarpą tarp Kijevo ir Kazanės sudarė miškingos vietos ir žolėtos lygumos. Kijevas - Leningradas plote yra daugumoje tankūs miškai ir tundros. Stoka kelių.

Klimatas, išskyrus tolimą šiaurinę dalį — karštos ir drėgnos vasaros, trumpi pavasariai ir rudenys, ilgos šaltos žiemos. Pavasario metu, dėl kelių pablogėjimo, sustoja visoks judėjimas, sustoja aprūpinimas. Tas pats pasikartoja ir prasidėjus rudens lietingom dienom iki užšąlant. (Dėl šios priežasties dalinai, centrinės grupės judėsys 1941 m. rudenį susitrukdė.

Rusų geležinkeliai ir keliai, įskaitant tiltus, buvo daug blogesnėje būklėje, negu vokiečiai manė. Centrinės grupės srityje buvo tik vienas tinkamas geležinkelis einantis iš Lenkijos link Minsko, Smalensko ir Maskvos. Antras, abejotino tinkamumo, šiaurinėje Pripetės pelkių dalyje, ėjo per Bobruiską, Rostovą, link Maskvos. Tame ruože buvo ir vienintelis dviejų bėgių geležinkelis einantis iš Lietuvos Brastos į Maskvą.

Iš Rytprūsių link Leningrado, ėjo taip pat tik vienas dviejų bėgių geležinkelis. Negeresnė padėtis buvo ir pietinės grupės srityje su lietaus išplautomis šalikelėmis ir tiltų prievažomis.

Bendroje apimtyje, geografinės sąlygos vokiečiams buvo nepalankios. Pietuose buvo vokiečiams neįprastos stepės, karštas ir drėgnas vasaros klimatas, šaltos ir negailestingai žvarbios žiemos, stoka priebėgų (namų) nes retai apgyventa, neišbrendamas purvas pavasarį ir rudenį.

Puolimas

Visų neigiamybių akivaizdoje, 1941 m. birželio mėn. 22 dienos rytą, vokiečių ginkluotų jėgų viršininko Hitlerio ir jo štabo viltis, buvo netikėtumas, kuriuo gal būt tik jie vieni ir tikėjo, nes 1941 m. vasarai artėjant, kiekvienas sekęs pasaulio įvykių raidą, galėjo būti geru pranašu apie artėjantį rusų-vokiečių karą, nes abi pusės buvo išdėstę ginkluotas jėgas išeities padėtyje, tik su tuo skirtumu, kad rusai tokio masto veiksmams nebuvo pribrendę ir pasirengę.

Vokiečių jėgos pajudėjo visu frontu, giliais kyliais skaldė panikiškai besitraukiančius rusus, imdami šimtais tūkstančių nelaisvėn. Rusų okupuoti kraštai sutiko vokiečius kaip išlaisvintojus, gi patys rusai vokiečiuose matė išsivadavimą iš komunistinio jungo. Rusų belaisviams buvo duodamos kolchozų žemės, leidžiama savistoviai kurtis; rentėsi apvalių rąstų maži trobėsiai, kalėsi naujų pasėlių želmenys kitų metų piūčiai. Rusas patikėjo pažadais, kurluos vokiečių propaganda skleidė pirmomis karo dienomis — kad galės laisvai gyventi jei padės ginklus ir rems vokiečių kovą prieš komunizmą. Tačiau atėjus civilinei valdžiai, vaizdas pasikeitė. Prasidėjo mokesčių ir duoklių rinkimas iš tik ką pradėjusių kurtis. Negalinčius išpildyti reikalavimų, kalino ir žudė. Prasidėjo bėgimai į miškus, atsiskaitymas už vokiečių padarytas skriaudas užpuldinėjant transportą ir okupacinės valdžios pareigūnus. Susidarė ginkluoti rusų būriai rimtai grasindami fronto užnugariui.

Kita nelemtis, tai vokiečių nesilaikymas belaisvių teisių. Pabėgę iš stovyklų rusai belaisviai, sugrįžę paskleidė plačiai, kad vokiečiai beatodairiniai kankina ir žudo belaisvius, rusas kareivis nusprendė kautis ir geriau mirti savoje žemėje, negu numetus ginklą, būti vokiečio nužudomam.

Minėti du, atrodantys neesminiai reiškiniai, Stalino buvo išnaudoti, paskelbiant šventą (!) karą už motiną Rusiją; šis paskatinimas rusą patraukė ir vokiečiai sutiko ne vien ginklo bet ir tautinės ambicijos pasipriešinimą, kas turėjo didelės įtakos karo veiksmų lemčiai.

Vokiečių karinių jėgų šiaurinė grupė, pirmosios savaitės bėgyje, savo šarvuočiais pasiekė Rygą ir užėmė Dauguvos upės prietilčius. Birželio 28 dieną, centrinės grupės daliniai atsidūrė Minske (200 mylių nuo išeities punkto). Pietinės grupės šiaurinis sparnas, artėdamas Kijevo kryptimi, sutiko rimtesnį pasipriešinimą. Be to, rusų kavalerijos daliniai esanti Pripetės pelkių priedangoje, grasė centrinės ir pietinės grupių sparnams. Pietinės grupės dešiniojo sparno judėsys buvo lėtas, nes Bukovinoje ir Besarabijoje rusai įstengė suorganizuoti priešpuolius.

Tolimoje šiaurėje, kaip ir buvo planuota, suomiai judėjo Murmansko link, tačiau, pablogėjus orui, sustojo. Karelijoje lėtai slinko Leningrado link, kurio niekad ir nepasiekė.

Pabaigos pradžia

Liepos ir rugpiūčio mėnesiais vokiečiai sekmingai veržėsi rusų žemėn. Didžiausias pasisekimas buvo atsiektas centriniam fronte, kai liepos mė-

nesio viduryje buvo paimtas Smalenskas ir plačiu frontu pasiektas aukštutinis Dniepras. Be pasipriešinimo buvo pereiti Pabaltijo kraštai ir pradžioje rugsėjo pasiekta Leningrado miesto pirmosios gynybos linijos. Dniepro žiotys pasiektos rugpiūčio pabaigoje ir tuo pačiu metu Kijevo srityje buvo daroma lėta, bet užtikrinta pažanga.

Nežiūrint sekmingų žaibiškų judesių ir užtikrintos pažangos, dviejų mėnesių laiko tekmė, šalia impozantiškos vokiečių karinių jėgų sekmės, jau nešė šešėlį, artėjančios visuotinos Rytų fronto nesekmės. Dideli užimti plotai liko pagrindinių jėgų užnugaryje su labai mažomis okupacinėmis ir administracinėmis jėgomis, arba ir visai be jų. Susisiekimo priemonės, didžiumoje, buvo paliktos aptarnauti rusams, kurie buvo nepatikimi. Geležinkeliai, nuo kurių didele dalimi priklausė pagrindinis tiekimas, nusitęsė toli gilumon nuo kautynių dalinių. Transportai buvo dažnai nukreipinėjami klaidingomis kryptimis (rusų geležinkeliečių). Pirmųjų karo savaičių metu apsuptos rusų belaisvių grupės, dėl nepaprastai didelių jų skaičių, nebuvo ištisai paimtos. Žymi jų dalis išėjo su ginklais į vokiečių neužimtas sritis (vokiečių prasiveržimai ir apsupimai buvo kyliavimo ir ruožinės formos, prisilaikant magistralinių kelių arba tam tikrų smūgiui ir judesiui tinkamų krypčių-vietovių). Šios grupės vėliau vokiečių fronto užnugaryje sudarė rimtas jėgas, kurios turėjo lemiamos įtakos vėlesniems rusų priešpuolių pasisekimams. Šiame vokiečiams sekmingame laikotarpyje, rusai sugebėjo pereiti į organizuotą pasitraukimą, naikindami komunikacijos priemones, degindami laukų pasėlius, kaimus, miestelius, gyvenvietes, minuodami laukus, kelius, sprogdindami įmones. Pagaliau, išskydę dideliame plote vokiečių jėgos, davė galimybės rusams susiorganizuoti priešpuoliams į atsiradusias silpnas vietas—plyšius, dėl to vokiečiams reikėjo vykdyti jėgų pergrupavimus pagrindinių smūgių sąskaiton.

Kai centrinės grupės smaigalys atsidūrė prieš Maskvą, dalis jėgų buvo paimta nuo pagrindinio smūgio, pagelbai į rytus nuo Kijevo vykdomam rusų jėgų apsupimui, kurios, pasibaigus Kijevo operacijoms, buvo atgal grąžintos centrinės grupės pagrindinio smūgio kryptin. Jos, tačiau, buvo jau netinkamos tolimesnėms kautynėms dėl susidėvėjusių tankų. Tankai buvo reikalingi pagrindinių taisymų, kas pareikalavo daug laiko, gi naujų pakaitalų neturėta. Sekmingas smūgis sustojo; rusai išnaudodami laiką, susiorganizavo gynybą ir perėjo priešpuolin. Viltis paimti Maskvą buvo prarasta. Tai buvo pirmoji klaida, ne laiku ir ne vietoje pakeičiant pagrindinį puolimo planą. Antroji strateginė klaida nulėmusi vokiečių pralaimėjimą, tai izoliavimas Leningrado veiksmų nuo rytų ir vakarų. Apsupus miestą buvo nuspręsta priversti rusus kapituliuoti bombarduojant Leningradą artilerija išorėje ir lėktuvais viduje. Šarvuotus dalinius, kaip nereikalingus, nuspręsta perkelti pietinėn fronto dalin, kur veiksmai nėjo taip sklandžiai. Lauktoji parama iš suomių neatėjo, nes jie atsiėmę Kareliją atsisakė tęsti puolimą rusų žemėsna. Leningradas, iš šiaurės, kur turėjo būti suomiai, buvo nereikalingas gynybos. Leningrado apgulimas, užsitęsęs apie dvejus metus, laikė pririšęs vokiečių divizijas, kurios taip buvo reikalingos centrinei grupei. Trečioji priežastis — tai perkėlimas veiksmų svorio ekonominiu tikslu linkui — Ukrainos žemės ūkio sritys ir Krivoi Rog geležies rūdos kasyklos bei magnezijos kasyklos prie Nikopolio, tuo iš pagrindų pakeičiant pagrindinį puolimo planą.

1942 metai prasidėjo be pagrindinių tikslų siekimo šiaurėje ir viduriniame fronte. Pagrindinis smūgis buvo perkeltas į pietinį frontą, perkeliant ir didžiumą jėgų iš šiaurinio ir vidurinio sektorių. Vokiečiai pasiekė rytinę Ukrainą, perėjo Dono upę, pasiekė Kaukazo alyvos šaltinius ir Stalingradą.

Kare niekas nėra užtikrinta iki pasibaigia pirmasis puolimas ir didelis klausimas ar vokiečiams būtų pavykę pasiekti strateginius tikslus 1941 metų pabaigoje prieš sunkios žiemos pradžią. Patikimesnė galimybė būtų buvus jei šiaurinė grupė būtų buvusi pakankamai stipri, nesumažinto pajėgumo pasiekusi Leningradą. Greitai užimant miestą, atpalaidavus šiaurines jėgas, būtų buvę galima permesti laisvas jėgas reikalingon vieton, kaip veiksmingą paramą, ypatingai pietinio fronto sritin, kur rusai laikė stiprias jėgas, nes užtikrinus Baltijos jūrą ir Suomių įlanką jėgų kilnojimui niekas nekliudytų.

Ar vokiečiams būtų pavykę šiuo ar kitu metodu laimėti karą Rytuose negalima užtikrinti, tačiau tokia strategija būtų davusi anose aplinkybėse didesnių galimybių, pagrindiniuose tiksluose, "Barbarossa" pagrindiniame plane, kurį parengė vokiečių generalinis štabas. Hitleris jį pakeitė nelaiku ir nevietoje, tuo pasukdamas pralaimėjiman dar 1941 metų rugpiūčio mėnesį.

LITERATŪRA

P. I. Gosztony (Bern, Switzerland), "22 June, 1941".
A. Saas, "Invasion of Russia".
Karl F. Ziemke, "The German Defeat in the East 1940-45".
S. P. Platanov, "Mirovoje vojna 1939-1945".
B. H. L. Hart, ,'History of the Second World War".

Lietuvos kariuomenės buvusį Inspektorių ir jos auklėtoją, nuolatinį KARIO bendradarbį

PULKININKĄ OSKARĄ URBONĄ,

šiais metais švenčiantį 80 metų amžiaus sukaktį, sveikiname ir nuoširdžiai linkime Jam geros sveikatos. Kartu linkime nenuilstamai ir toliau darbuotis pasiilgtos Tėvynės labui, kad ir svetimame krašte gyvenant.

KARIO ŠTABAS

Kybartų įvykiai ir atsiminimai

Bronius Stasiulis

Kario žurnale, pasirodžius 1971 m. mano straipsniui "Delegacija Kybartuose", kuriame suglaustai parašiau apie įvykius Kybartuose, birželio mėn. 15 d. 1940 metais, netrukus atsiliepė, slapyvarde prisidengęs "Salietis" parašydamas: "Ir dar kartą — Delegacija Kybartuose". (9 nr. 71 m.) Po to atsiliepė ir K. Morkūnas su "Atsakymas". (10 nr. 71 m.)

Kaip vienas, taip ir kitas nieko naujo nepasako, bet gana savotiškai bando mane kritikuoti.

Kilus "polemikai" susidomėjo ir kaikurie skaitytojai. Žinantieji mano adresą, laiškais, kiti asmeniškai klausinėja, kaip ištikrųjų ten buvo? Vienas iš jų rašo: "... tamstos straipsnis yra įdomus, bet labai trumpas, jaučiu, kad kas tai nutylima ir vengiama išsamiai papasakoti. Kodėl?" Kitas vėl rašo: "... kodėl nieko nepaminėjot apie Kauno delegacijos nuginklavimą ir internavimą? Man įdomu, kam tas buvo reikalinga; plk. V. Šliogeris savo atsiminimų aprašyme kategoriškai juos nuneigė. Kieno tiesa?"

Dar vienas rašo, savo laiško pabaigoje: "... visi mes senstam ir traukiamės amžinybėn, todėl nors kiek palikim žinių ateinančioms kartoms."

Išvadoje, atrodo, kad mano pirmykštį straipsnį, reikalinga kiek praplėsti ir papildyti, tuo labiau, kad ir K. Morkūnas visaip stengiasi savo straipsnį piršti kaipo teisingą.

Į K. Morkūno straipsnį, pirmas atsiliepė plk. V. Šliogeris, kaipo Kauno delegacijos vienas iš buvusių narių. Aš Kario 9 ir 10 nr. 70 m. gavau iš draugo tiktai, rodos, kovo mėn. 71 m. net iš Kalifornijos. Jis žinodamas, kad neprenumeruoju, man atsiuntė pasiskaityti, todėl ir vėlinu.

K. Morkūno "Paskutinėmis nepriklausomybės dienomis Kybartuose" str. būtų vertingas ir pageidaujamas, jeigu jis būtų teisingas.

Kario 9 nr. 70 m. 260 psl., pasakojama apie gautą telefonogramą iš Vidaus Reikalų m-jos, per apskrities viršininko įstaigą ir perduotą Kybartų policijos nuovadai. Ten, būk tai, pranešama apie Lietuvos okupacijos pradžią. **Ištikrųjų, nieko panašaus nebuvo.**

Aš pats, apie okupacijos pradžią, sužinojau visai pripuolamai, Vilkaviškio mst. gatvėje, maždaug, 5 val. popiet iš Kariuomenės štabo 2-ro skyriaus agento. Jis mane sutikęs gatvėje papasakojo, kad Kauno gatvėmis žygiuoja rusų kariuomenė ir tankai. Vienas ar du tankai stovi prie prezidentūros ir pats prezidentas su šeima ir palydovais jau atvyko į Kybartus.

Tuoj iš įstaigos paskambinau į Kybartų policijos nuovadą patikrinti. Nuovados viršininkas atsakė, kad prezidentas tiktai ką atvykęs ir randasi geležinkelio stoty, bet ruošiasi persikelti į vietos gimnazijos rūmus, kur palauks savo žmonos atvykstančios iš jo ūkio. Vėliau, visi žada vykti į užsienį. Dar pasiteiravau ar nėra kokių nurodymų man, atsakė, kad tuo tarpu nėra.

Nedelsdamas skambinau į Vidaus Reikalų m-ją, bet ten, apart budinčio valdininko, nieko neradau. Įdomus faktas, kad minimas valdininkas, policijos inspektorius, pats nieko nežinojo apie jau vykstančią okupaciją. Jis bandė mane įtikinti, kad Kaune visiškai ramu, bet kai aš jam pasakiau, kad ir prezidentas jau yra Kybartuose, jis susirūpino ir paprašė pabūti prie telefono iki pasiteiraus 3-je policijos nuovadoje. Trumpiau nei po minutės, atsiliepė ir patvirtino mano žinias. Aš paprašiau jį, būtinai ką nors surasti iš ministerijos vadovybės, nes esu reikalingas skubių informacijų ir nurodymų. Nežiūrint, kad nuolat telefonu teiravaus, iki nakties nieko nesuradau.

Maždaug 10 val. vakaro, gavau iš Vidaus Reikalų m-jos pirmą ir paskutinę telefonogramą, įsakančią uždaryti sieną ir nieko iš Lietuvos nepraleisti į užsienį. Ta proga man pavyko pagauti, Policijos Departamento direktorių, kuris buvo pasirašęs gautą telefonogramą. Aš jį painformavau, kad Kybartuose yra pats prezidentas su šeima ir, mano žiniomis, jis ketina vykti į užsienį. Direktorius man labai trumpai atsakė, kad aš ypatingai būsiu atsakomingas už prezidento išleidimą; dėl tokio atsakymo aš albai nustebau ir apie tai atvirai pasakiau direktoriui. Jis dar pasakė, kad sieną uždaryti įsakė pats ministeris pirmininkas, kuris eina ir prezidento pareigas.

Už poros valandų telefonu mane surado policijos inspektorius, Kybartų pasienio pereinamame punkte ir direktoriaus pavedimu, teiravosi ar prezidentas yra Kybartuose. Gal pusvalandį anksčiau ar vėliau, skambino gen. Karvelis ir man pranešė, kad iš Kauno išsiųsta speciali delegacija pas prezidentą į Kybartus. Tikrumoje, prezidentas jau buvo Eitkūnuose.

Pasienio baro viršininkas Žemaitis, visą laiką ir smulkiai mane informuodavo telefonu. Jis pranešė apie bandymą pereiti sieną per pereinamąjį punktą, kuris jau buvo uždarytas, taipogi apie daromą į jį spaudimą, visus perleisti ir jam pačiam kartu bėgti į Vokietiją, kad nereikia klausyti jokių įsakymų iš Kauno ar kitur, nes jie yra neteisėti ir t.t. Vėliau jis man sakė, kad bėgti iš Lietuvos visiškai nemanė ir tam nebuvo pasiruošęs. Kas dėl įsakymų nevykdymo, jam atrodė keista ir nesuprantama, nes tie įsakymai ėjo iš dar senos ir teisėtos vyriausybės.

Labai nemaloniai ir neaiškiai padėčiai esant, jis prašė, kad būtinai atvykčiau asmeniškai į Kybartus, nes jis jau nebepajėgia tvarkytis. Ypatingai jį sujaudino gen. K. Musteikio viešas per sienos barjerą pabėgimas. Jis sielojosi ir dėl galimos atsakomybės ateityje.

Padėčiai susikomplikavus pasieny, aš tuojau išvykau į Kybartus, nežiūrint, kad įstaigos telefonas visą laiką skambino ir gyventojai teiravosi apie padėtį Lietuvoje. Deja, ir aš nedaug ką žinojau!

Kuris iš policininkų vedė prezidentą prie "žalios sienos", tikrai pasakyti negaliu. Pirma, kad neatsimenu to policininko pavardės, net ir veido. Antra, jeigu tai buvo tas pats K. Morkūnas, jis būtų teisingai savo aprašyme atpasakojęs mano pokalbį su juo, policijos nuovados kabinete. Jo aprašytas pokalbis, visiškai neatitinka tiesai ir turiniui.

Vienas iš mano prietelių, tarp kitko parašė: "... kas nešė prezidentą per Lieponos upelį nevisai aišku. Buvęs vachmistras St. P. sako, kad pernešė sargybos viršininkas D. Tą patį tvirtina ir Z., buvęs nuovados raštvedis. (Pilnos pavardės nerašau, nes nežinau ar tie asmenys sutinka.) Kiek teisybės yra tame posakyje, aš nežinau.

Dar, rodos, 1951 m. ar vėliau, jau šiame krašte, mano žmonai tvirtino P.M., kad jis su Prapuoleniu, pas kurį prezidentas, būk tai, vakarieniavo, prezidentą per sieną pervedė. Tai, va, kodėl aš tuo klausimu esu labai atsargus.

"Kario" 10 nr., 300 psl. K. Morkūnas aprašo keistą istoriją nuovadoje. Jis pasakoja, kad aš įsakiau nuovados viršininkui, tuoj siųsti tris vyrus pas teisėją Gašką ir Ambroziejų su įspėjimu, kad jie nieko nematė ir adv. Misiurevičiui tuoj bėgti į Vokietiją. Be to, visus nuovados tarnautojus prisaikdinti, kad tylėtų. Pats K. Morkūnas, neva, tai kreipėsi į mane sakydamas, kad jo misija čia dar nesibaigė, nes jis dar yra pažadėjęs prezidentui pasirūpinti jo šeima ir t.t. **Nieko net panašaus nebuvo.**

Pagaliau jis aprašo ir Kauno delegacijos atvykimą į Kybartus, jos arogantišką elgesį atėjus į nuovadą, kur tuo metu aš buvau. Delegacijos atvykimą aš aprašiau "Kario" 7 nr. 71

m. trumpai, bet pakankamai aiškiai ir teisingai.

Ant galo, jis sugalvojo ir kitą telefonogramą, bet šį kartą iš Kariuomenės štabo, pasirašytą gen. Karvelio. Ten įsakoma: "Visus vyriausybės narius, jų šeimas ir kariškius atvykstančius iš Kauno internuoti ir . . . t.t. Jokios telefonogramos iš Kariuomenės štabo, **išviso nebuvo gauta**. Nebuvo ir kalbos, apie bet kokį ir bet ko internavimą

"Salietis" pasirašytą straipsnį, iš viso nekomentuosiu, nes su slapukais neužsiimu. Dėl K. Morkūno "Atsakymas" straipsnio svarbesnes vietas aptarsiu. Jis rašo, kad plk. V. Šliogeris bando jį sukompromituoti neigdamas jo aprašytą internavimą ir nuginklavimą delegacijos, policijos nuovadoje. Mažai to, jis ir mane stato liudininku, kad ir aš savo atsiminimuose paliudiju tą jo sakytą tiesą. Aš savo straipsnyje, net neužsiminiau apie tai.

Kitur jis nusiskundžia, kad jam koktu, kai per spaudą viešai šneka ir klaidingai liudija tie asmenys, kurie ten tuo metu nebuvo, o dalyviai tyli. Man nevisai aišku, ką jis turi galvoje, bet man visiškai aišku, kad K. Morkūnas pats save išplaka.

Norėdamas mane pašiepti, jis klausia, kodėl prezidentas neatsiklausė mano patarimo? Klausimas visiškai vietoje, jeigu jis būtų mane atsiklausęs, išvengtų daug painiavos ir nemalonumų. Toliau K. Morkūnas man prikiša, kad aš nesiteikiau tuoj pat, 5 val. po pietų, nuvykti į Kybartus pas prezidentą, bet tuoj geraširdiškai daleidžia, kad aš gal pamiršau einamas pareigas. Čia jau kiek panašu į liaudies posakį: kiaušinis vištą moko! Prie prezidento buvo jo asmens adjutantas ir per jį prezidentas, kiekvienu momentu galėjo mane išsišaukti. Jeigu jis to nepadarė, tai jo reikalas.

Taipogi, Morkūnui nesuprantama, kodėl aš tyliu ir įvykius ignoruoju dar ir dabar po 30 metų. Labai paprastai — rašyti pasakas aš nesugebu. Kybartų įvykiai ,mano požiūriu, tai mažas fragmentas visoje Lietuvos tragedijoje. Gal kada nors ir parašysiu, visoje apimtyje Lietuvos tragediją, nes nuo pat 1919 metų pavasario kaip kūrėjas-savanoris ir karininkas kovojau ir dirbau ne kam kitam, bet mano kraštui, todėl ir medžiagos man pakanka.

K. Morkūnas rašo, jog aš rašiau, kad sieną uždariau pagal konstituciją. Bet kur jis tai išskaitė? Jis net siūlo atsiklausti teisės žinovų nuomonės; ar negeriau būtų jam, pasiklausti teisininkų nuomonės dėl jo pačio teisės pasisavinti "pol. ltn." laipsnį. ("Karys" 3 nr. 71 m., 99 psl.) Lietuvos policijoje tarnautojai laipsnių neturėjo, tiktai skyrėsi pagal užimamas vietas.

*

Plk. V. Šliogerio atsiminimai: "Delegacija į Kybartus" ("Karys" 5 nr. 71 m.), atrodo, yra rašyti J. Gliaudos knygos "Agonija" įtakoje, todėl kaiką aš leidžiu sau, jam priminti. Jis rašo, kad buvo gavęs iš Kariuomenės štabo viršininko žodinį įsakymą, jei prezidentas nesutiktų grįžti geruoju, tai atvežti jį be jo sutikimo. Panašias žinias ir aš buvau gavęs iš Kauno, iš privačių šaltinių. Man tada jos atrodė neįtikėtinos ir perdaug fantastiškos. Tačiau, atsargumo dėlei, įsakiau policijos nuovados viršininkui, kiek leidžia aplinkybės, iki maksimumo sustiprinti gimnazijos apsaugą, nežiūrint, kad pats prezidentas jau buvo Eitkūnuose.

Apie delegacijos išsiuntinmą, man buvo pranešta iš Kariuomenės štabo, maždaug po 12 val. nakties, bet jos asmeninis sąstatas nebuvo nurodytas dėl "nepatogumo" apie tai kalbėti telefonu. Nors delegacijos uždaviniui aš netikėjau, bet siunčiamos delegacijos asmeninis sąstatas man labai parūpo.

Jeigu ji bus vien iš lietuvių, pusė bėdos, bet jeigu joje yra ir okupanto atstovų reikalas gali susikomplikuoti. Tą mintį turint, man rūpėjo nepražiopsuoti atvykstančią delegaciją, kuri galėjo nueiti tiesiai į gimnaziją, aplenkiant mane nuovadoje.

Vėliau pasirodė, kad aš dalinai neklydau, nes delegacijai pasiekus Kybartus, plk. P. Saladžius išlipo iš automobilio pačiam miestelyje ir tiesiai nuėjo į gimnaziją. Jam norint išeiti, sargyba jį neišleido, bet, kaip žinomą asmenį, policininkas jį atlydėjo tiesiai į nuovadą. Čia buvo ir visa delegacija. Dėl tokio, policijos pasielgimo su juo, plk. P. Saladžius labai užsigavo ir čia pat, visos delegacijos akyvaizdoje, man pareiškė griežtą protestą, kad policija neturėjo teisės karininką suimti ir vesti nuovadon. Dar jis man pagrąsino, kad Kaune, dėl tokio pasielgimo, padarys demaršą ministerių kabinete, bet min. E. Galvanauskui įsikišus, incidentas buvo tuoj likviduotas. Tas mažas incidentas, manau plk. V. Šliogeriui galėtų priminti, kad delegacija tiesiai atvyko į pol. nuovadą, bet ne į gimnaziją.

Plk. P. Saladžiui grįžus iš gimnazijos, jis pranešė, kad ten prezidento nėra; turbūt jam gimnazijoje nebuvo pasakyta kur prezidentas yra, nes jis to nesakęs, aš samoningai, apie tai nutylėjau. Nepamenu, kas iš delegacijos pasiūlė, kad gen. K. Tallat-Kelpša eitų patikrinti. Į gimnaziją ėjom abudu, nes norėjau, prie keturių akių patikrinti delegacijos intencijas ir gal ką nors tikro dėl priverstino prezidento grąžinimo, bet generolas apie tai man nieko neprasitarė. Mums grįžus, paskambino Virbalio pol. nuovados viršininkas ir pranešė man apie 9 pėst. pulko žygį, o aš — gen. Karveliui.

Atrodo, klysta pulkininkas ir dėl važiavimo maršruto iš Kauno į Kybartus. Aiškumo dėlei, pacituosiu keletą ištraukų iš plk. P. Saladžiaus laiško, rašyto man dar 1965 m., balandžio mėn. 16 d.: "Iš vyriausio štabo du auto, 11 val. v. išvažiavome į Ožeškienės g-vę, ten įsėdo min. Galvanauskas ir Vilniaus g-ve važiavom išlėto, nes čia pat važiavo ir bolševikų tankai. Minia žydelių Laisvės Alėja ir Vilniaus g-ve šaukė "ura" pasukantiems tankams į Lukšio g-vę. Prie Vytauto D. tilto tankas, kitam gale antras tankas, Aleksoto g-vėje tankas paskui tanką, iki pat Maisto. Mūsų niekas nestabdė, neklausė. Pravažiuojant geležinkelį (Nesu tikras, ar gerai išskaičiau, labai smulkus raštas. B.S.) Veiveriuose, bolševikų sargyba sulaikė ir atidarė duris — pasižiūrėjo kas važiuoja. Ir taip nuvažiavom iki Kybartų; buvo 1 val. naktį. Čia šaulių patrulį paklausiau, kur prezidentas sustojo. Sužinojau, kad gimnazijoje. Gatvėje sutikau adv. Jonaitį ir prek. Vailokaitį . . ." Kitoje vietoje, savo laiške jis rašo: ". . . mudu su plk. Šliogeriu nakvojom policijos patalpose, tikriau prasnaudėm iki ryto. Gen. K. Tallat-Kelpša kalbėjosi su vyr. štabu. Jam buvo įsakyta surasti plk. Gaušą ir įsakyti, kad pulkas grįžtu į Mariampolę . . ."

Generolui išvykus, visi kiti delegacijos nariai jo laukė. Ką jie veikė tuo laiku ,nepamenu, galimas dalykas, kad lankėsi gimnazijoje. Tuo laiku aš buvau užimtas galimybės ir vokiečių leidimo parūpinimu apsilankyti delegacijai Eitkūnuose pas prezidentą. Visas tas reikalas buvo atliktas ne per tris minutes, bet užtruko gerokai ilgiau. Vien baro viršininkui reikėjo eiti pas vokiečius du kartus ir vieną kartą į viešbutį pas prezidentą, paklausti ar jis sutiks priimti atvykusią delegaciją.

Pabaigoje savo straipsnio, plk. V. Šliogeris paminėjo ir gandus, kurių tuo metu Kybartuose netrūko. Jis rašo, kad prezidento daiktai buvo permesti per pasienio barjerą, bet nepasako per kurį: Lietuvos pusėje ar Vokietijos. Jis pats to nematė, bet girdėjo kitus kalbant. Tiesa yra ta: prezidento ir jo šeimos daiktai buvo pernešti ir sukrauti prie vokiečių pereinamojo punkto patalpos. Permesti daiktus, iš Lietuvos pusės į Vokietijos pusę, t.y., apie šimtas metrų, fiziniai nėra įmanoma.

Redaguoja —
š. P. Petrušaitis
1561 Holmes Ave.
Racine, Wisc.

TREMTIES TRIMITAS

Š.m. kovo mėn. 9 ir 11 dienomis, LŠST c. v-bos vicepirm. K. Milkovaitis, kalbėjo per Toronto "Tėvynės Prisiminimų" radio Vlado Pūtvio 43 metų mirties sukaktuvių proga. Kalba buvo taikyta šauliams bei vietos lietuvių bendruomenei.

"Tėvynės Prisiminimų" radio valandėlė yra vedama nuoširdaus šaulių draugo J. R. Simanavičiaus. Toronte gyvena apie 10,000 lietuvių.

MIRĖ ŠAULYS KUNIGAS B. SUGINTAS

Balandžio 20 d. Čikagoje mirė šaulys kun. Benediktas Sugintas. Su velioniu (į Mažeika ir Evans koplyčią) atsisveikinti susirinko minia žmonių, kuri netilpo laidotuvių patalpose. Atsisveikinime kalbėjo daugelių organizacijų atstovai.

Algirdas Budreckas atsisveikino su kun. Benediktu Sugintu šiais žodžiais: "Mirus šauliui kun. Benediktui Sugintui lietuviai neteko didelio lietuvybės ramsčio. Tai buvo asmenybė, kuri nesigailėjo laiko, darbo, nei triūso, kad lietuvybė išeivijoje klestėtų ir neužgęstų. Jo darbai nebus užmiršti, nes visą savo gyvenimą jis buvo paskyręs lietuvybei ir jos šalpai. Velionis kun. Benediktas pats vienas įstengė surinkti beveik ketvirtadalį miliono dolerių, per dienų dienas eidamas iš namo į namą, rinkdamas iš jo paties suorganizuotų kuopelių narių pažadėtas vieno dolerio duokles. Jo dėka iki šiol išsilaikė Vasario 16 ir Punsko gimnazijos, saleziečiai ir kt. Visa tai galėjo atlikti tik didelio pasišventimo, žemaitiško ištvermingumo ir savęs išsižadantis asmuo. Tokia buvo kun. Benedikto Suginto asmenybė ir jo gyvenimo filosofija.

Jis buvo principo žmogus ir niekad niekam nepataikavo. Jis nepraleisdavo nei vienų lietuviškų laidotuvių: "Mano šventa pareiga palaidoti savo tautietį", sakydavo velionis. Todėl jis visad buvo matomas šermenyse ir laidotuvėse . . .

Būdamas didieliu patriotu, jis priklausė Šaulių S-gai Tremtyje. "Vytauto Didžiojo" šaulių kuopa šiandien didžiai liūdi jo netekusi. . ."

Kitą dieną, pavakary, velionio palaikai buvo nuvežti į bažnyčią. Prie bažnyčios jo karstą pasitiko išsirikiavę šauliai, taip pat, per visas iškilmes, visų kuopų šauliai ėjo garbės sargybas. Sekančią dieną, po iškilmingų pamaldų, velionio palaikai buvo palydėti automobilių vilkstinės į amžino poilsio vietą Šv. Kazimiero lietuvių kapines. Jis buvo palaidotas su visomis lietuviškomis tradicijomis. Nuo karsto Trispalvę nuėmė Š.S. g. narys V. Išganaitis ir įteikė ją velionio giminėms. Grabnešiais buvo šauliai.

Laidotuvės buvo baigtos Lietuvos himnu. **Algirdas Budreckas**

Mylimai motinai MONIKAI Lietuvoje mirus, sūnui — kuopos garbės šauliui

KAZIUI ŽILĖNUI

reiškiame brolišką užuojautą.

"DLK Kęstučio" Šaulių Kuopa

Algirdas Budreckas atsisveikina su "Vytauto Didžiojo" šaulių kuopos nariu, velioniu kun. B. Sugintu. Prie velionio karsto stovi šaulių garbės sargyba: šaulių moterų vadovė S. Cecevičienė (k.) ir pavad. K. Brazienė.

Nuotrauka A. Gulbinsko

Redaguoja S. KAUNELIENĖ, 531 W. Grand Blvd., Detroit, Mich. 48216

KO MUS PAMOKĖ ROMAS KALANTA?

Lietuvių vardas vis dažniau ir dažniau patenka į pasaulinės spaudos puslapius. Nelaimingojo Simo Kudirkos tragiškai pasibaigęs šuolis ant Vigilant denio, dar neaiškus tėvo ir sūnaus Brazinskų likimas, Gražinos ir Vytauto Simokaičių byla, 17,000 lietuvių katalikų peticija Jungtinių Tautų generaliniam sekretoriui apie katalikų persekiojimą Lietuvoje ir pagaliau, dvidešimtmečio Romo Kalantos susideginimas Kauno buvusio Valstybinio teatro sode ir, ryšium su jo laidotuvėmis, įvykusios Kaune demonstracijos ir pasipriešinimas šiurpu nukrėtė laisvėje gyvenančius lietuvius. Tūkstančių jaunuolių šauksmas: "Laisvės, laisvės Lietuvai!" — radio bangomis buvo užsienių stočių perduotas milionams klausytojų. Tiesa, jų šauksmą nutildė gerai ginkluotų NKVD būriai. Šimtai jaunuolių atsidūrė NKVD rūsiuose. Kiek jų nekalto kraujo buvo pralieta, tur būt, niekas nežino ir nesužinos.

Tų įvykių akivaizdoje ar galime likti šaltos, indiferentiškos? Romas Kalanta dvylika valandų kentėjo pragariškas kančias, kol pagaliau mirtis nutraukė jo gyvybės siūlą. Kad jo ir tų šimtų jaunuolių aukos nebūtų beprasmės, kad jų šauksmą išgirstų visas pasaulis, turime pasirūpinti kiekviena. Tai mūsų šventa pareiga. Juk iš tėvynės pasitraukėme ne todėl, kad čia sočiai, linksmai ir patogiai gyventume, bet kad visur ir visada liudytume apie okupantų darbus, apie tūkstančius išvežtųjų, nukankintųjų ir dar šiandieną tėvynėje persekiojamųjų kančias. Jei visi ir visada galingai šauksime — laisvės, laisvės pavergtai Lietuvai — pasaulis pagaliau mus išgirs. Vieno jaunuolio skausminga auka sujudino pasaulį, mūsų visų vieningas darbas, turės pagaliau sutraukyti grandines, kad Lietuva vėl pakiltų laisva.

Išvežė, išvežė . . .

K. KODATIENĖ

Nemunėlis verkia ašarom gailiom,
Glaudžias ramunėlė, guodžia jį tylom:
—Vergija ne amžiais krašte viešpataus,
Tavo gailios akys ir vėl atsigaus. . .

Tai buvo prieš 31-rius metus, gražiausiame vasaros laikotarpyje, kai gamta pasipuošė šviežiu žalumu, pievose ir Nemuno pakrantėse žiedai mirguliavo ir visa gyvybė pulsavo džiaugsmu. Staiga, viskas nutrūko ir tėvynė pasruvo kraujo ašaromis . . .

Lietuvių tauta niekados neužmirš tos tragedijos ir įvykdyto baisaus bolševikinio teroro — masinio nekaltų gyventojų trėmimo į Sibiro plotus. Kaip vagys, plėšikai nakties metu jie brovėsi į ramaus poilsio namus, grobdami: vyrus, moteris, mažus vaikus, bejėgius senelius. Kaip prekes grūdo į sunkvežimius, vėliau į užkaltus vagonus ir išvežė, išvežė . . .

Išvežė, kad artimųjų akys liūdnų ašarų neužmatytų, ausys skaudžių dejonių neužgirstų. Vien per tris dienas, birželio 14-15-16, Lietuva neteko apie 40,000 gyventojų. Tartum dar skamba ausyse jų paskutinis liūdnas "sudiev".

Šaulių sąjunga neteko daug gerų, idealistinių šaulių. Jau vien iš Pūtvių šeimos išvežta: S-gos močiutė Emilija Pūtvienė — Sibiro kankinė, du sūnūs, Vytautas ir Stasys, su žmonomis ir vaikais, o kur gi visi kiti? Maža dalis jų išliko gyvi, o dar mažesnė tėvynėn sugrįžo.

Nežmoniškos darbo ir gyvenimo sąlygos, badas, nedatekliai ir žiaurus elgesys juos nukankino. Kaip blaškomi rudens lapeliai jie krito vienas po kito, amžinu miegu užmigdami Sibiro taigose.

Svetimoje žemėje išmėtyti kauleliai bejėgiai, nebylūs. Tačiau nekaltas kraujas šaukiasi keršto. Visa pasaulyje išsiblaškiusi gyvoji lietuvių tauta turi prabilti ir garsu šaukti už juos kiekviena proga.

Birželis — visai mūsų tautai, o ypač mums, sesės, broliai, tai liūdno susimąstymo ir kartu

kovos ryžto mėnuo. Mūsų kovos ryžtas turi būti toks didelis kokia didelė skriauda buvo padaryta lietuvių tautai. Kiekviena proga, kur tik galime prieš sovietų terorą protestuoti, piketuoti, ar kitu būdu spaudoje ar visuomenėje pasireikšti — būkime, sesės, broliai, pirmieji! Savo užsidegimu ir jaunimą patrauksime, kuris tokiai aktyviai veiklai labai linkęs. Jie gi bus tie, kurie Lietuvos laisvės kovą tęs, jie bus tie, kurie tos laisvės ryto sulauks!

Turim dirbt ir budėt,
kol gyva mūs siela,
kad vėl keltųs laisva
ir garsi Lietuva!

SUSIDEGINIMAS KAUNE — Užsiliepsnoja nauji protestai Lietuvoje

Gegužės 21 d. Maskvos neoficialūs šaltiniai pranešė apie vėliausius pasipriešinimus sovietų okupacijai Lietuvoje. Sekmadienį, gegužės 14 d., apie pietus, Kauno Muzikos Rūmų parke, Romas Kalanta apsipylė save gazolinu ir bandė susideginti. Kalanta, 20 metų amžiaus, katalikas, fabriko darbininkas ir vakarinės mokyklos mokinys mirė ligoninėje 12 valandų vėliau. R. Kalanta tai padaręs, šaltinių pranešimu, protestuodamas prieš Lietuvos politinę padėtį. Vietinis komunistų laikraštis, "Kauno Tiesa", pranešė, kad patikrinus Kalantos asmeninius reikmenius surasta, jog jis buvo protiniai susirgęs ir vartojęs narkotikus. Toks "Kauno Tiesos" pareiškimas nėra stebinantis, kadangi tokie kaltinimai dažnai kreipiami tiems, kurie pasipriešina Sovietų režimui. Pastebima, kad Sovietų Sąjungoje narkotikų vartojimas beveik neegzistuoja.

Ketvirtadienį, po Romo Kalantos laidotuvių, tūkstančiai lietuviško jaunimo pasipylė Kauno gatvėse šaukdami "Laisvės, laisvės, laisvės!" ir "Laisvės Lietuvai!".

Juos pasitiko Kauno milicija. Kauno gatvėse įvyko mūšis. Jaunuomenė miliciją apmėtė akmenimis ir pagaliais bei sukėlė kelis gaisrus. Vienas milicininkas žuvo, kitas sunkiai sužeistas ir nuvežtas ligoninėn. Penktadienį Kaunan iššaukti, taip vadinami, "vidaus kariuomenės daliniai". Turimomis žiniomis, šeštadienį Kauno mieste buvo ramu.

Skelbiama, kad šimtai jaunuolių suimti. Nėra tikslių informacijų, kiek demonstruojančių tarpe buvo sužeistų, ar žuvo.

Šiuo metu milicija saugo tą vietą kurioje susidegino jaunasis Kalanta. Padėtos ant tos vietos gėlės buvo pašalintos.

Žinios apie Kalantos susideginimą ir tolimesnius protestus buvo perduotos telefonu iš Kauno į Maskvą. Ryšiai šiuo metu sunkesni, kadangi ryšininkams gręsia mirties pavojus.

Kaunas, antras savo didumu miestas Lietuvoje (400,000 gyventojų), jau kurį laiką esąs politinei ir religinei represijai pasipriešinimo centras.

Kovo mėnesyje Jungtinių Tautų gen. sekretoriui nusiųsta 17,000 parašų peticija, kuria protestuojama prieš religines represijas sovietų okupuotoje Lietuvoje.

Tokios vėliausios, mus pasiekusios žinios apie padėtį Lietuvoje. Dar nepatikrintos žinios:

1. Kauno miestas uždarytas sovietų saugumo dalinių.

2. Kauno miestan nuskraidinti sovietų parašiutininkai atstatyti tvarką.

Iš čia pateikiamų žinių matoma, kokia tragiška esanti padėtis Lietuvoje. Mūsų, laisvėje esančių lietuvių pareiga yra tuojau pat griebtis individualios ir jungtinės akcijos!

(II PLJK Žiniaraštis Nr. 14)

Janina Narūnė

PAVASARIO JĖGA

Pavasaris!
Pavasaris įeis į tavo namą!
Atbundančios gamtos
Prisikėlimo šauksmas
pažadins:
O, pabusk!
Pabusk
Ir galvą savo pasipuoši
pavasario žiedais!
O, paskubėk
plačiai atidaryti duris —
įleisti pavasarį
į tavo namą!

PIENĖS

Sužėrėjo
žiedas pienės
geltona liepsna!
Geltonuoja jis ne vienas —
visa pieva geltona!
Ei, pavasari gėlėtas!
Tau atkėlėme vartus —
lėkilmingai
žengi lėtas,
žengi žalias
ir gražus!
Juokiasi geltonos pienės,
Juokias ir širdis mana . . .
Suliepsnojo visas slėnis
geltona liepsna!

MOTINOS DIENOS MINĖJIMAS CLEVELANDE PAS ŠAULES

Gegužės mėn. 7 d. Clevelando "Karininko Juozapavičiaus" š. kp. Moterų sk. vadovės O. Mikulskienės iniciatyva ir visoms sesėms šaulėms aktyviai prisidedant, buvo surengtas Motinos Dienos minėjimas. Rytmetyje, Šv. Jurgio parapijos bažnyčioje, buvo atlaikytos šv. mišios visų gyvų ir mirusių bei Sibire nukankintų motinų-šaulių intencija. Kun. Žemaitis savo gražiame pamoksle iškėlė motinos gilų vaidmenį žmogaus ir visos tautos gyvenime, ypatingai primindamas lietuvės motinos pasiaukojimą savo šeimai ir tautai, jos pergyvenimus ir kančias laiko bėgyje.

Patsai minėjimas įvyko po pietų, Šv. Jurgio parapijos salėje. Moterų sk. vadovė O. Mikulskienė, tarusi trumpą įžanginį žodį, pristatė šio minėjimo prelegentę, istorikę šaulę S. Kaunelienę iš Detroito. Savo paskaitos temą S. Kaunelienė buvo pavadinusi "Motina, lietuvių poetų ir rašytojų lūpomis". Tiesą sakant, buvo tai, ne tiek paskaita, įprasta to žodžio prasme, o tartum poezijos kūrinys. Čia į pačios prelegentės apibūdinimą Motinos Dienos reikšmės, lyg į rėmelį, gražiai buvo įpinti Maironio, Brazdžionio, Tulauskaitės ir eilės kitų žodžiai ir mintys apie motiną. Iš šio mūsų dailiosios literatūros lobyno prelegentė, kaip iš gausybės rago, sėmėsi gražiausius perlus, supindama mylinčios, pasiaukojančios, kenčiančios motinos vaizdą, kuris ne vienam išspaudė ašarą akyse. Klausytojai nuoširdžiu plojimu padėkojo prelegentei, o Sekcijos vadovė, išreikšdama visų mintį ir jausmus, padėkojo S. Kaunelienei už "tuos auksinius žodžius taip praturtinusius minėjimą".

Minėjimo šventišką nuotaiką ypač pagilino simbolinės Motinos meilės liepsnelės uždegimas. Šiai liepsnelei uždegti sesė šaulė O. Mikulskienė į sceną pakvietė Clevelando kuopos seniausią, įstojusią į Sąjungą dar 1919 m., šaulę O. Naumanienę ir A. Bankaitienę, devynių vaikučių motiną. Maolnu čia pažymėti, kad ne tik abu tėveliai Bankaičiai, o ir keturi jų vaikai dalyvauja Čiurlionio ansamblyje. Motinos meilės liepsnelę uždegus ir sesei O. Mikulskienei pakvietus, visi

Marijampolės šaulių moterų būrelis 1935 metais. II eilėje pirmoji iš kairės — "Vytauto Didžiojo" šaulių kp. sesė Elena Olšauskienė. Ji buvo aktorė ir režisorė Marijampolės teatre. Viduryje sėdi moterų vadė Mažonaitienė. Antroji iš kairės sėdi Ona Stalomskienė, išvežta į Sibirą.

minėjimo dalyviai atsistojimu, susikaupimo minutėje, prisiminė ir pagerbė mirusias motinas.

Taip pat buvo pagerbtos minėjimo dalyvės-motinos apdovanojant jas gražiais rožiniais gvazdikais, kurias dalino mergytės tautiniuose drabužėliuose. Bet kad, sesės O. Mikulskienės žodžiais, "bernužėliai-dobilėliai" nesijaustų visai apeiti, ir jie taip pat buvo simboliškai atžymėti, garbaus svečio iš Detroito — Šaulių Sąjungos c.v. pirmininko V. Tamošiūno, ir Clevelando šaulių kp. vado dr. K. Fautienio asmenyje, prisegant prie jų krūtinių žalius dobilo lapelius. C.v. pirmininkas V. Tamošiūnas savo padėkos žodyje taip pat įvertino Clevelando lietuves motinas, auginančias taip gražų atžalyną, kuris papildo Čiurlionio ansamblio ir Grandinėlės eiles, mūsų visų džiaugsmui ir pasididžiavimui.

Toliau sekė meninė dalis, kurią išpildė Čiurlionio ansamblio jaunųjų kanklininkų grupė. Programoje buvo melodeklamacija, solo ir grupinis išpildymai. Jaunieji menininkai parodė tikrai gražų muzikinį pasiruošimą. Džiugu matant mūsų jaunimą taip rimtai, taip uoliai pasišvenčiant šiai meno sričiai, o taip pat tenka labai įvertinti jų mokytojos ir vadovės O. Mikulskienės nenuilstamumą bei pasišventimą. Jaunieji menininkai susilaukė gausaus plojimo, o jų vadovė įteikė jiems dovanėlę.

Programai pasibaigus sekė vaišės. Sesės šaulės buvo paruošusios užkandžių ir kepsnių su kavute, ir svečiai, susėdę prie stalų, gerą valandėlę pabendravo besišnekučiuodami ir mintyse dar sykį pereidami tik ką patirtus taip mielus įspūdžius. **O. N.**

ŠAULIŠKOS ŠEIMOS DARBAI IR DŽIAUGSMAI

Gegužės 17 d. LŠST p-kas Vincas Tamošiūnas, šio skyrelio redaktorė ir fotoreporteris Kazimieras Sragauskas aplankė iš Floridos grįžusią Moterų vadovę sesę Kunigundą Kodatienę, jos gražioje vasarvietėje, Nidoje. Pasidžiaugę pasipuošusia gamta ir pasisvečiavę, kartu su ja nuvažiavome į Flintą aplankyti po sunkios operacijos namuose sveikstantį "Stasio Butkaus" kp. šaulį, rašytoją Balį Gražulį. Brolis Gražulis, po operacijos, gerai jaučiasi ir dirbinėja savo darželyje. Saulutei linksmai šviečiant, keleta valandų visi dalinosi įspūdžiais ir planavo ateities veiklą, aptarė šauliškus reikalus. Palinkėję broliui Baliui darbingų ir sveikų metų, visi išvažiavo namo.

Sesė Aldona ir brolis Robertas Tamulioniai iš Havajų gavo džiugią žinią — jų vienturtė dukra Audronė pagimdė pirmgimį sūnų Andriuką. Laimingi seneliai išskrido aplankyt dukros ir žento ir pasidžiaugti pirmuoju vaikaičiu. Sveikinam senelius ir tėvelius, o mažyčiui Andriukui linkim augti didučiu ir būti šviesiu spindulėliu ju gyvenime.

Sesė Janina Narūnė skuba išsiųsti siuntinius Vasario 16 gimnazijai ir saleziečiams, nes ruošiasi į Čikagą, kur spausdinama jos naujausioji knyga. Tenka stebėtis, kad sesė Janina dar tebėra pilna energijos, sumanymų ir domisi kiekvienu įvykiu, kiekvienu atliktu darbu. Ji labai pageidauja, kad šis šaulių moterų skyrelis būtų papuoštas lietuviškais ornamentais, turėtų daugiau žinių iš šaulių gyvenimo ir būtų dar artimesnis. Jei būtų daugiau tokių bendradarbių, skyrelis tikrai būtų daug įdomesnis. Ačiū, Sese!

II Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongresas atidaromas birželio 30 d., 7 v. vak. Čikagoje, Conrad Hilton viešbutyje, 720 South Michigan Ave. Po atidarymo bus susipažinimo šokiai Waldorf salėje.

Kongreso Vakaras įvyks šeštadienį, liepos 1 d. 7:30 val. vakare Conrad Hilton Grand Ballroom salėje. Matysime rinktinius šių dienų laisvojo pasaulio lietuvių jaunimo talentus. Programa bus įdomi, įtraukiant muziką, dailųjį žodį, deklamaciją, dramą ir kt.

"Du apie Gediminaičius", istorinių dramų ištraukos statomos liepos 2 d., 8 val. v. Jaunimo Centro didžiojoje salėje. Pastatyme matysime kunigaikščio Gedimino dinastijos vienus iš spalvingiausių portretų šimtmečių bėgyje. Mūsų literatūros klasiko ir tragedijos pradininko Vinco Krėvės-Mickevičiaus monumentalaus veikalo "Skirgailos" ištraukas vaidins Čikagos jaunųjų teatralų sambūris. Juozo Grušo, psichologinio romano ir dramos meistro naujausio veikalo "Barboros Radvilaitės" ištraukas vaidins Bostono jaunimo trupė "Žvaigždikis".

Dviejų vienaveiksmių spektaklis įvyks liepos 3 d. 8 v.v. Jaunimo Centro didžiojoje salėje. Kosto Ostrausko "Kvartetą" režisuoja Dalia Juknevičiūtė. Kazio Sajos "Oratorių" režisuoja Marija Smilgaitė, vaidina Čikagos jaunimas.

"Susipažinimas su Australijos Sportininkais" — Šokiai ruošiami antradienį, liepos 4 d. 7:30 val. vak Inn Motion salėje.

Serž. **Jonas Platakis**, kilęs iš Čikagos, baigė karo tarnybą Japonijoje, dabar studijuoja Pramonės psichologiją Illinois u-te, Circle.

Vincas Duoba, savanoris, diplomuotas ekonomistas, Lietuvos kar. majoras mirė Čikagoje kovo 24 d., sulaukęs 74 metų amžiaus. Buvo kilęs iš Sabališkių k., Paežerėlių v., Šakių apskr.

Mjr. **Eug. Šimaitis** baigė SMU ir gavo filosofijos daktaro laipsnį pritaikomosios matematikos srityje. Jis yra kilęs iš Čikagos.

Henrikas Lankutis, mirė V. Vokietijoje, palaidotas Hauptstule, netoli Kaiserslauterno, buvęs 4203 LS kuopos narys Miesau mieste.

Petras Karoblis, karo veteranas, rastas negyvas Bridgeporte, Čikagoje, buvo sulaukęs 69 m. Gyveno vienas savo namuose, todėl nežinoma kada mirė.

Ltn. **Povilas Norkevičius**, gyv. Worcester, Mass. grįžo iš P. Vietnamo. Dabar jis priklauso skautams vyčiams,sąjūdžiui, studentų s-goms. Jis yra chemijos inžinierius, išrinktas PLJ kongreso nariu.

L. Oskielūnas, JAV laivyno atsarginis, gavo stipendiją 4 metams studijuoti jūrininkystę Illinois Technologijos institute, su praktika laivuose.

Mjr. **Paukštaitis**, tarnauja Kanados kariuomenėje, Winnipege, kartais dalyvauja lietuvių parengimuose.

Aviacijos mjr. **Dan Savickas** gavo žinią, kad Rockforde mirė jo mamytė Petronėlė Savickienė, žymi lietuvių kolonijos veikėja.

Pvt. **Robertas Jeseckas**, kilęs iš Čikagos, baigė jauno kareivio apmokymą Ft. Polk armijos bazėje. Pvt. **Jurgis Yokšas** baigė Southwest kolegijoj specialius 9 savaičių kursus, kurie buvo reikalingi karo tarnybai.

JAV aviacijos ats. plk. **Ričardas Gussenas**, gyv. Čikagoje, mirė kovo mėn. 30 d. Jo tėvai išgyveno didelį skausmą netekę vienintelio sūnaus. Ričardas Gussenas buvo kartu ir kelių radio stočių žinių tvarkytojas.

Balys Petruševičius, tarnaujantis Venezuelos kariuomenėje, nesenai buvo pakeltas į leitenanto laipsnį.

Sp. 4 **Walteris Zinkevičius**, kilęs iš Brighton Park, Čikagoje, dabar yra P. Vietname 222 administracijos kuopoje. **Algis Butkus grįžo iš ten.**

Domas Velička, Pedagoginio Instituto direktorius, lektorius ir knygų autorius mirė kovo 18 d. Jis buvo baigęs Karo mokyklą Kaune aspirantu ir Vilniuje, 1941 m., veikė partizanuose, kur buvo sužeistas.

Dr. **Romas Sedlickas**, iš Ročesterio, nesenai grįžo iš Tolimųjų Rytų kapitono laipsniu; atlikęs karinę tarnybą, versis advokatūra.

Aviacijos mechanikas **Robertas Žemaitis**, kilęs iš Summit, dabar dirba JAV laivyne Patusent River, Md. Jis sukūrė šeimos židinį su Sandra Newtof, kuri yra baigusi Marijos Aukšt. mokyklą. Sėkmės jiems!

↑ **Algis Paškevičius**, iš Waterburio, Conn., tarnauja JAV kariuomenėje jau 15 metų. Jis du kartu yra buvęs P. Vietname, kur ėjo įvairias ir atsakingas pareigas. Algis yra baigęs Inžinerijos mokyklą.

Pranas Bastis, buvęs savanoriu Lietuvos aviacijoje, I Pas. karo veteranas JAV, atšventė 50 metų vedybinę sukaktį Pewaukee, Wis. Jų sūnus Pranas dabar dirba Los Angeles vyriausiuoju lėktuvo trafiko direktorium.

Ltn. **Kęstutis Eidukonis**, tarnavęs dvejus metus Stuttgarte, grįžo iš ten ir išvyko į P. Vietnamą. Buvo sustojęs Čikagoje pas savo tėvus

Pvt. **Joseph Soparas**, iš Marquette Park, Chicago, baigė jauno kario apmokymą Ft. Lewis bazėje. Paskirtas į Ft. Sam Medikų mokyklą, Houston, Texas. Jis yra baigęs biologijos mokslus Illinois u-te, Circle.

Juozas Kazlauskas, gyv. Los Angenels, Calif., nesenai grįžo iš JAV karinės tarnybos.

Kpt. **Petras Jaruševičius**, atkentėjęs 15 metų Sibire, mirė vasario 17 d. Vilniuje. Jo dukros Čikagoje paminėjo jo mirtį Jėzuitų koplyčioje.

Leo Petkelis, II Pas. karo veteranas, mirė Čikagoje vasario 29 d., sulaukęs 50 metų amžiaus. **Walter Puchkors**, gyv. Čikagoje, II Pas. karo veteranas, mirė kovo 11 d.

Kūr.-savanoris, kpt. **Stasys Trimakas** gyv. Čikagoje, mirė sausio 30 d. Jis buvo Vyčio Kryžiaus kavalierius. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

Pvt. **J. Velionas**, iš Čikagos, baigė marinų jauno kario apmokymą San Diego, Calif. **Pranas Mokūnas**, iš Čikagos, tarnauja JAV Laivyno rezervo mokykloje ir studijuoja kriminilogijos mokslus masterio laipsniui įgyti.

Algirdas Budreckas

PATRIOTAI

Šauliai tėvynės patriotai,
Tai sūnūs lietuvių tautos.
Už tėvų kraštą Lietuvos,
Net ir gyvybes paaukos.

Tėvynės meilė nepranyksta
Ir būna gyva tautoje,
Tėvai anūkus jei mokina,
Gerbti prabočius šeimoje.

Šauliai prie aukuro tautos,
Budėt už laisvę pasiryžę.
O šūkis jų įrašytas:
Mirt ir aukotis už tėvynę.

Kova už laisvę jiems šventa,
Paskelbta Nepriklausomybės
Akte.
Daug šaulių žuvo kare,
Kad būtų laisva Lietuva.

— Mažinant Vietname ginkluotas jėgas, amerikiečiai mažina ir aprūpinimo reikmenų, įrengimų ir ginklavimo tiekmenų kiekį. Iki 1972 m. vidurio išvežta iš Vietnamo apie 2 milijonai tonų įvairių reikmenų virš 5 bil. dolerių vertės — dalis sugrąžinta į sandėlius, dalis atiduota laužan. Dideli kiekiai konstrukcijos mašinų ir įrengimų atiduota vietnamiečiams.

— Kai 1971 m. lapkričio mėn. Marsas buvo nuo žemės apie 75 milionų mylių atstumo, amerikiečių erdvėlaivis "Mariner" įėjo į Marso orbitą ir siuntė žemei planetos paviršiaus nuotraukas. Šiuo metu Marsas yra apie **150 milijonų mylių** atstumo nuo žemės ir "Mariner 9" siunčiami signalai žemės nebepasiekia; "Mariner" 9 Marso orbitoje pasiliks dar apie 16 metų. Marso kelionė aplink saulę užtrunka 687 dienas, apie savo ašį jis apsisuka per 24 valandas ir 37 minutes.

— 1976 m. liepos 4 d. amerikiečiai numato švęsti 200 metų nepriklausomybės sukaktį. Ta proga rengiamas **erdvėlaivis "Viking"**, kuris bus nuleistas ant Marso paimti planetos paviršiaus pavyzdžių ir raketa juos pasiųs žemėn. Kaip iš mėnulio žemėn pargabenti pavyzdžiai, juos tiriant, davė naujų atradimų, numatoma atrasti naujenybių ir iš Marso gautuose pavyzdžiuose.

— Amerikiečiai pagamino **2 svarų radio siųstuvą**, kurį naudos patrulio atpažinimui, nes galės skleisti ir priimti atatinkamomis bangomis signalus, kurie bus vartojami slaptažodžio vietoje. Tai palengvins palaikymą ryšio tarp patruliuojančių dalinių miškingose, dengtose vietose, džiunglėse ir naktį, arba blogam orui esant, tuo išvengiant tarpusavio susidūrimų, kas Vietname neretai atsitikdavo.

— Erdvių skraidymams, iki 1978 m., amerikiečiai numato išleisti $5.5 biliono. Bus pagamintas specialus **erdvių lėktuvas** (shuttle), apie 175 pėdų ilgio, 75 pėdų sparnų pločia, vairuojamas dviejų pilotų ir dviejų palydovų. Lėktuvas galės pakelti virš 32 to. krovinį. Erdvių lėktuvą į erdves iškels nuo žemės raketa (5 milijonų svarų kėlimo galios), iki 190,000 pėdų aukščio; atsipalaidavusi raketa nukris į vandenyną, o lėktuvas pereis į žemės orbitą atlikdamas įvairiausius erdvių tyrimo uždavinius, pristatydamas jau erdvėje esantiems satelitams papildymus, stebėdamas žemės atmosferinius pasikeitimus ir kita. Po 30 dienų erdvėje, lėktuvas įsijungs tris variklius, kurių pagelba nusileis į numatytą aerodromą. Šiam erdvių lėktuvui varikliai jau pradėti gaminti N. Rockwell bendrovėje.

Minėtas erdvių lėktuvas galės kartoti skridimus iki 100 kartų. Lėktuvą iškėlusios raketos numatomos ištraukti iš jūros, atstatyti ir panaudoti sekančiam skridimui. Žmogaus valdomas erdvių lėktuvas galėdamas nuolatos keisti savo vietą orbitoje įvairiomis kryptimis, manoma, bus pritaikytas nešioti ir laidyti branduolinės energijos ginklus.

— Gynybos raketų statybai, amerikiečiai numato **padidinti biudžetą** iki 83 bilionų dolerių 1973 metams (1973 biudžeto metai prasidės 1972 m. liepos mėn.). Žemės jėgos gaus apie $490 mil. "Safeguard" sistemos priešraketinėm raketom "Spartan" ir "Sprint"; priešlėktuvinėm "Hawk" ir "Lance"; "Fershing" — žemės taikiniams skirtom raketom. Laivynui skirta: $631 mil. povandeninių laivų raketom "Poseidon" pusė biudžeto ir likusi dalis "Sparrow", "Sidewinder", "Phoenix", "Terrier" ir kitoms laivyno raketoms. Aviacijai teks $1,6 bil. pagerinimui "Minuteman" II ir III raketoms.

— Ford Motor Co. pagamino **šarvuotą daugiaratį automobilį** pritaikytą žvalgymui, ne vien keliais, bet ir laukais. Greitis iki 60 mpv. Bandymų metu atsiektos geros išdavos. Numatoma įvesti ginklaviman.

— Amerikiečių karinėje organizacijoje **topografijos skyrius** nuo šių metų, sudaro atskirą skyrių, kurio sudėtin įeina: armijos topografijos skyrius, aeronautikos žemėlapių ir informacijos centras, krašto gynybos kartografijos skyrius, okeonografijos skyrius, geodezijos skyrius, satelitų geofizikos skyrius ir armijos inžinerijos mokyklos topografijos skyrius.

— Amerikietis astronomas J. Bredy apskaičiavo, kad saulės sistemoje yra dešimtoji planeta, kuri turėtų būti už Pluto, apie 8.9 bilijono km atstu nuo saulės. Ji turėtų būti apie tris kartus didesnė už Saturną. Naujoji saulės sistemos planeta kol kas dar jokiais instrumentais nepastebėta.

Saturnas yra šeštoji planeta nuo saulės (1.4 bil. km.) ir antroji pagal dydį.

— Amerikiečiai pagerino vidutinio našumo **raketą "Thor"**, kurią 1950 m. buvo įvedę Šiaurės Atlanto gynybos sistemon. Kai buvo pagamintos tarpkontinentinės raketos "Minuteman" ir "Titan", "Thorą" išėmė iš apyvartos ir patalpino sandėliuosna. Dabar, padidinus tolinašą ir pagerinus vairavimo sistemą, "Thor" numatomas naudoti erdvių tyrimo tikslams. Šiais metais juo atlikta virš 130 sekmingų bandymų.

— Šiais metais **kanadiečiai sumažino savo ginkluotas jėgas** iki 90,000 vyrų. Europoje tebelaiko apie 5,000 vyrų okupacinių jėgų ir tris eskadriles naikintuvų CF 104.

— **Kiniečiai** nuolatos gamina ir dėsto į pozicijas vidutinio našumo (1500 - 2500 mylių) skystu kuru varomas raketas. Raketos pagamintos prieš dvejetą metų siekė vos 1000 mylių. Paskutiniai jų modeliai gali pasiekti vidurio Europą, šiaurės rytinės Afrikos krantus, šiaurinę Australijos dalį ir vakarinę Aliaską.

— Prancūzų informaciniais šaltiniais, kiniečiai Shenyang provincijoje, nuo 1971 m. balandžio mėn. gamina **F-9 naikintuvus**. Iki šiol išleido virš 60 lėktuvų. Jų greitis 1400 mpv. Šiuo metu kiniečiai turi apie 2,000 naikintuvų, 400 bombonešių, 300 helikopterių ir 400 transporto lėktuvų. Minėti skaičiai yra apytikriai, tačiau rodo didėjantį jų karinį pajėgumą.

— Prancūzai pagamino **"Otomat" raketą** kovai prieš laivus. Tolinaša apie 20 km. Raketa laidoma iš laivų. Sekmingi bandymai buvo vykdomi š.m. vasario mėn. Prancūzų karo laivai "Otomat" raketomis jau ginkluojami.

— "... Krašto saugumas šiame laikotarpyje priklauso nuo **mokslo ir inžinerijos**, kurie yra technologijos

pažangos pagrinde." (dr. W. Lehmann, Technology Tomorrow). Dr. Lehmann neišskiria ir ekonominio bei industrinio krašto pajėgumo, kas yra neišvengiama reikiamybė anos pažangos įgyvendinimui.

Kai 1970 m. kovo mėn. Neil Armstrongas iškėlė koją ant mėnulio paviršiaus, visų akys buvo nukreiptos į nepaprastą mokslininkų ir technologijos laimėjimą. Kažin, kuria kryptimi būtų pasisukęs istorijos kelias, jei "Manhatano" projektas nebūtų sutelkęs geriausių mokslininkų ir inžinierių pajėgų, nors jis ir nuvedė žmoniją į pasibaisėtiną Hiroshimą ir Nagasaki dramą ir šiandieną pastatė pasaulį ant sunaikinimo slenksčio.

Mokslas ir technologija yra priemonė krašto pajėgų struktūrai statyti, kuri neša kraštui tenkančius apsaugos uždavinius; analizuoja reikalavimus primestus aplinkybių, parenka ir projektuoja sistemas pritaikytas aniems reikalavimams; bando, įvertina ir aprūpina reikmenimis, kuriuos pritaiko sistemoms reagavimui į pasireiškusius reikalavimus. Pagal mokslo ir technologijos sugebėjimus pasireikšti formuojama krašto politika, reaguojama į kitų kraštų militarinę, ekonominę ir socialinę politiką, įgalinama panaudoti tūkstančius galimybių prieš pastatytas senas problemas, ar naujas, netikėtai atsiradusias. Pavyzdžiui, Laseris ir elektroniniai-optiniai įrengimai bombardavimą tiek patikslino, kad sugriauti tiltą užtenka 3 bombų, kai prieš trejetą metų, tokiam pat tiltui, reikėjo nemažiau 100, su tuzinu lėktuvų ir dideliu skaičium tarnybos. Bario ir grafito derinį panaudojus, numatoma sutaupyti 50% svorio įvairioms konstrukcijoms, kas iš pagrindų pakeis aviacijos ir raketų savybes, ir t.t.

Svarbu paminėti, kad sekmė ir laipsnis visos mokslinės ir technologinės pažangos, esmėje, priklauso nuo dviejų faktorių — gyvybinių reikalavimų, pirmoje eilėje, ir krašto dvasinio ir ekonominio pajėgumo. Amerikiečiai savo karinį pajėgumą didina ir kreipia pagrindinį dėmesį į krašto gynybos reikalavimus tik tuomet, kai prieinama prie kraštutinumo, kai tuo tarpu, rusai vykdo pagal iš anksto nustatytą planą, sistemingai. Čia pasireiškia pasyvus ir aktyvus aplinkybių formavimas tam tikrame laikotarpyje.

"Mokslas ir technologija yra esminiai faktoriai krašto išsilaikyme, todėl mokslininkai turi būti atsakingi už visuomenės parengimą ir esminį šio faktoriaus supratimą" (dr. W. Lehmann).

Amerikos kariai fronte: pamaldos karo lauko sąlygose (virš.) ir budint prieštankiniame poste (apač.). Nuotraukos darytos Romualdo Kisieliaus kuris tarnavo JAV kariuomenės eilėse ir kovojo už amerikiečių ir mūsų laisvę Korėjos karo frontuose.

D. M.

KAI IR VĖL . . .

Kai kelintą jau kartą
Kraštan priešai vėl broves,
Nesulaikė prie vartų
jų kariai — nesikovė.
Nepakėlė nūn kardo
Nei aukšti pareigūnai,
Tokie garsūs iš vardo
Ir paradų tribūnų.

Tik taurus invalidas,
Gniaužė kumštį ne vienas,
Bet. . . nei ginklo, nei skydo. . .
Žengė liūdnas per sieną
Spalio vakarą vėlų,
Kanonadai palydint. . .
O krūtinėje šėlo
Kovos geismas toks didis!
Rodos, jėgos išseko —
Lyg per ūkanas brenda. . .

O atgal — nėra tako,
Nėra žygin komandos.
Ir atkilus į kraštą,
Kur tiek laisvės auksinės,
Jo troškimas nemažta
Grįžt vaduoti tėvynės.
Po šaknim seno uosio
Kovų kardas ten rūdi. . .
Grįš, ir vėl sušvytruos juo
Savanoris! Jis budi!

Istorija ir patirtis

B. B.

Kartą ispanas filosofas G. Santajana išsireiškė, kad nekreipią dėmesį į istoriją yra priversti ją kartoti. Ilgą laiką istorijos mokslas buvo laikomas išsimokslinimo branduoliu. Beveik 6000 metų laikotarpis yra užrašyta žmonijos istorijos dalis, kuri mums rodo gyvenimo būdą, problemas, žmogaus pastangas, nueitą kelią, laimėjimus ir kita. Veik visais laikais tai buvo kelrodis žmonijos rytojun. Nustatant politines ar karines gaires, visuomet žvelgiama viena akim, kaip būdavo praeityje panašiais atvejais pasielgta, kokie iš praėjusių laikų yra užsilikę nuostatai, padaryti sprendimai, kaip jie buvo vykdyti ir kokios buvo to išvados ano meto aplinkybėse. Dėl įvairių aplinkybių dažnai į praeities patyrimus neatsižvelgiama, turimi pavyzdžiai nepakankamai gvildenami, nebandoma palyginti su esamomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, Vietname amerikiečių šarvuočiai ir mechanizuotos priemonės sugniužo prieš primityvias vietkongiečių pasalas džiunglėse, taipgi nepasimokinta iš II Pas. karo patyrimų džiunglių kovose su japonais. Šiandieniniam technologijos amžiuje, kariniams štabams ir karo mintytojams, geriausią pavyzdį paliko Napoleonas Bonaparte ir Carl von Clausevitz'as. Jie tuolaikinėse aplinkybėse kūrė doktrinas ano meto veiksmams, bazuodamiesi istorija ir grįsdami žmonijai ateities pažangą, pramatė I ir II Pas. karų milžiniško masto karinių jėgų veiksmus.

Keičiantis technologijai, keitėsi ir pažiūros į praeities istorinius pavyzdžius. Po I Pas. karo, atsirado gilumon išdėstytas gynimas, kuris atrodė nebus įveikiamas ir laimėjimas buvo pramatytas ten, kur priešas būtų įviliotas į gilią gynybos sistemą, atsimuštų į stiprias pozicijas, tuo būdu puolamoji pergalė būtų sugniuždyta. Vokiečiai prie tos doktrinos nesustojo, — ieškodami naujų idejų, jie apsistojo prie žaibinio karo idejos, kuri vedė vokiečius į didelius laimėjimus.

Žaibinio karo doktrina išsilaikė iki pirmosios atominės bombos. Dabar, atrodė, karo laimėjimas išsispręs kelių valandų laikotarpyje. Tačiau, prieš branduolinės energijos puolamuosius ginklus, atsirado ideja priešpuolio tokiais pačiais ginklais. Korėjos ir Vietnamo karai parodė, kad branduolinės energijos ginklų strategija labai brangiai kainuoja, nes branduolinės energijos sukrautų ginklų negalima panaudoti, kai tuo tarpu normalių karinių jėgų veiksmai išsiplėtė į plataus masto veiksmus. Brangūs ir galingi, vadinami, atominiai ginklai tebestovi parengtyje grasinantys, kai, tuo tarpu, riboti karai seka vienas paskui kitą.

Nūdieninė karo filosofija pasidarė labai nepastovi; būsimų karinių doktrinų kūrėjai, karo mintytojai (L. Hart), pasidarė labai atsargūs studijuodami karų istoriją ir ieškodami palyginimų derinio rytojui nes daugelį kartų praktikoje pasirodė, kad iš anksto apspręsti kariniai pasirengimai, atėjus metui juos panaudoti, pasidaro nepraktiški, netinkami. Tas tinka ypatingai šiais laikais, kai technologijos ribos yra nepaprastai plačios. Šiuo metu ypatingai išryškėja ekonominis faktorius, krašto gamybinis pajėgumas, kas be abejo, turėjo pirminės reikšmės ir visais laikais. Atsitinka, kad valstybėje politinių ir karinių doktrinų derinys nesutampa, neatitinka tikrovės reikalavimus. Kame yra to priežastis? Amerikietis Sandler, laivyno akademijos istorijos profesorius, tuo klausimu pasisako sekančiai: "Pagrinde, nepakankamai skiriama dėmesio ir respekto istorijai, stoka studijų jungimui praeities su dabartimi. Jei karo mintytojai šiandieniniam gyvenime atsižvelgia į juos supančią aplinką, žmones ir su viskuo skaitosi, nes dabartinėje aplinkoje yra kas reaguoja, tai praėjusios generacijos tuo atžvilgiu yra bejėgės prieš klastojimą, ar sužalojimą jų motyvų ar veiksmų anais laikais. Čia ir prasideda neatitaisomos klaidos — istorikas perkošia praeities įvykius per savo interesų koštuvą ir įtaigoja asmenis, kurie vykdo valstybinius uždavinius." Prof. Sandleris toliau sako, kad nepakankamas istorijos studijavimas, yra tolygiai pavojingas, ypatingai tas liečia karininkus. Išaugęs drausmėje, karinėse tradicijose, paklusnume ir patriotizme, karininkas automatiškai priešinasi teorijoms, kurios turi nukrypimų nuo įsigyventos linijos, kuri būna nubrėžta didelių krašto vyrų - patriotų ir pasidariusi konservatyvi, nekeistina, nes anie patriotai galvojo ir darė teisingai. Dažnai karininkams stokoja ir laiko, dėl tarnybinių bėgamų pareigų, kad galėtų atsidėti nuosekliom gilesnėm istorinėm studijom, todėl jie dažnai pasinaudoja neautentiškais autoriais ir neturėdami laiko ir galimybės patikrinti šaltiniuose, dėl stokos įsigilinimo, nukrypsta nuo tiesos.

Apsistojama prie keletos principinių nusistatymų, kuriais vadovaujantis galima atrasti kelią į patenkinamus istorinius davinius. Pirmoje vietoje tektų suprasti studijuojamojo meto dvasią ir tuo laiku gyvenusius žmones, visiškai išjungiant esamo laikotarpio aplinką. Įžvelgus ano meto įvykio pobūdį, sužinojus kas buvo nuveikta, kokiomis aplinkybėmis ir tada palyginus su panašiu esamo laikotarpio įvykiu, susidarytų realus praeito meto įvykio vaizdas, bet jau šios dienos šviesoje. Karinės istorijos studijose, minėtos ypatybės nėra ryš-

(nukelta į virš 3 psl.)

VETERANŲ VEIKLA

BRUKLINE

Kapų Lankymo Dieną Bruklino ramovėnai atšventė šeštadienį, gegužės 27 d.

Tėvų Franciškonų koplyčioje, 9 val. ryto, dr. kun. V. Gidžiūnas atlaikė pamaldas už žuvusius dėl Lietuvos laisvės ir už mirusius ramovėnus. Turiningame ir jausmingame pamoksle kun. Gidžiūnas kalbėjo apie Lietuvos istorinius priešus: vokiečius, rusus ir lenkus ir pabrėžė pasipriešinimo vergijai prasmę. Priminė, kad laisvės ideja tol liks gyva, kol už ją bus liejamas gynėjų kraujas. Už tėvynės laisvę kovojo mūsų tolimieji proseniai, kovojo 1831 ir 1863 m. sukilėliai, Nepriklausomybės kovų laimėtojai ir vėliau — miško broliai — partizanai. Šių pastarųjų aukos vaisius išvys ateities kartos.

Po pamaldų buvo nuvykta į Cypress Hills kapines, kur yra palaidotas gausus būrys lietuvių, jų tarpe ir ramovėnų. Antkapiuose skaitėme jų vardus: kpt. Kirkyla, prof. Kepalas, mjr. Bobelis, dr. Kanauka ir kt. Prie kiekvieno kapo kun. Gidžiūnas tarė maldos žodžius, o birutietės padėjo gėlių.

Iš kapinių buvo vykstama į Kultūros Židinį, kur ta proga, senoji skyriaus valdyba oficialiai perdavė pareigas naujajai. Tuo buvo pradėta lyg ir nauja ramovėnų tradicija, kuri, reikia tikėtis, prigis.

Senosios valdybos pirm. J. Klivečka trumpu žodžiu palinkėjo naująjai sėkmės užsimotuose darbuose. Naujosios valdybos pirm. V. Šventoraitis, anot jo, pakeisdamas sargybą, kvietė visus bendram, vieningam darbui.

Šiame bendrame, neoficialiame posėdyje-pasitarime, be abiejų valdybų, dalyvavo New Yorko birutininkių valdybos narės, Kario štabas ir svečiai.

Prie kuklių vaišių, kurias suorganizavo judrus skyriaus iždininkas inž. J. Zabelskis, ir kavos puodelio, parūpinto birutiečių, buvo pasikeista mintimis ieškant naujų būdų ir kelių, kaip išjudinti ramovėnų ir gimininių organizacijų veiklą. Nuotaikingas ir sklandus pasitarimas truko apie 3 valandas. Buvo apsispręsta glaudžiau bendradarbiauti giminingoms organizacijoms ruošiant bendrus kultūrinius parengimus; laikytis lietuviškųjų ir kariškųjų tradicijų, ypač kuo iškilmingiau paminėti Lapkričio 23 Dieną.

Buvo pareikštas bendras pasitenkinimas Kario štabo darbu ir aptarta žurnalo stiprinimas prenumeratomis ir bendradarbiais. **Dalyvis**

SKAUDUS PRISIMINIMAS

"Karys", 1972 m. nr. 1. Rašoma: "Du nekariauti karai", tai plk. J. Šepečio skaityta paskaita, 1971 m. lapkričio 14 d. Ir J. Janulaičio atsakymas K. Leknickui "Kritikas ir kaltininkai".

Plk. Šepetys, pradėdamas paskaitą, pastebi, kad pažvelgs į tuos įvykius iš karinės pusės, paliesdamas prieštaringas piliečių nuomones, tačiau jų nei neigs, nei teigs. J. Janulaitis pastebi aiškiai: laisvė yra pati didžiausia tautai vertybė, todėl mes turėjome ją ginti. Mano svarstymu, taip, turėjome savo valstybę ginti. Tokia prielaida, kad dar peranksti spręsti šį klausimą, kad pertrumpas atstumas (generolas Raštikis), neišlaiko kritikos, arba Talat Kelpšų giminė siūlo tą reikalą visai neprisiminti. Išeinant iš dėsnio, kad laisvė nėra duodama, bet ją reikia išsiko-

New Yorko ramovėnai lanko savo mirusiųjų bičiulių kapus, gegužės 27 d., Cypress Hills kapinėse, Brukline. Iš k.: B. Balčiūnas, F. Zabelskis, J. Zabelskis, J. Rūtenis, J. Liaukus, M. Bulvičienė, kun. dr. V. Gidžiūnas, Z. Raulinaitis, L. Virbickas, M. Raulinaitienė, J. Sirgėdas, L. Bileris, p. Liaukuvienė, J. Klivečka, J. Ceilius, J. Tutinas, A. Sperauskas ir J. Matiukas.

L. Tamošaičio nuotr.

Naujoji New Yorko sk. valdyba; iš d.: V. Šventoraitis — pirmininkas, J. Liaukus — kult. reikalų vedėjas, inž. J. Zabelskis — iždininkas ir Z. Raulinaitis — sekretorius.
L. Tamošaičio nuotr.

voti, brangiai sumokant, įkeičiantgyvybę, tai Nepriklausomybės kovų dalyvių tarpe, mažai atsiras tokių, kurie galės lengvai užmiršti Lietuvos nepriklausomybę ir kovas už ją. Tik keista, kad atsiranda žmonių, kurie mėgina padaryti iš ašarų džiaugsmą, iš nelaimės laimę. Nes čia kryžiuojasi priešingos piliečių nuomonės: vieni, kad reikėjo priešintis, kiti, kad nesipriešinti, lyg tai komunizme būtų bent koks žmoniškumas, ar susitarimo laikymasis.

Kaip tos dvi nuomonės atsirado, pabėgėlių nuo komunizmo, lietuvių, tarpe? Kadangi kariuomenės vadas, komunistas Vitkauskas, pasakė jog kariuomenė neparuošta, tą patvirtino ir generolas S. Raštikis, nuo čia ir prasidėjo dvi skirtingos nuomonės.

Prie nesipriešinimo nuomonės visu savo propagandos išradingumu, iš pogrindžio, prisidėjo Lietuvos okupantai rusai ir jų batlaižiai vietiniai. Dabar sutampa nuomonės pasisakiusių už nesipriešinimą su Lietuvos okukantų-bolševikų. Maskvos bolševikai negali prileisti, kad lietuviai, tiek tėvynėje, tiek užsienyje svarstytų klausimą kodėl buvo pasiduota be šūvio. Jie įrodinėja, kad vyriausybė norėjo priešintis, bet kariuomenė ir liaudis sukilo prieš. Bolševikai kaip įmanydami niekina nepriklausomos Lietuvos istoriją. Sako, kad Lietuva nepriklausoma niekada nebuvo. Lietuva buvo valdoma anglų, prancūzų kapitalistų. Tačiau, liaudis sukilo, nuvertė išnaudotojus ir prisijungė prie Sovietų Sąjungos.

Nuo tos vietos grįžtant prie klausimo, kad reikėjo atmesti ultimatumą ir priešintis, iš pakampių išgirsti balsą, tai būtų buvusi savižudybė. Ir nevienas iš gerų lietuvių patriotų tokiam tvirtinimui patiki ir visai neprisimena, kad už pasidavimą be šūvio, mūsų tauta skaudžiai nukentėjo. Tremtinius į Sibirą ir kovoje žuvusius partizanus skaičiuojame, ne dešimtimis tūkstančių, bet šimtais ir be jokio atgarsio Vakaruose.

Ir pasakymas, kad kariuomenė neparuošta pasipriešinimui, nes sunkieji kulkosvaidžiai buvo poligone, neišlaiko kritikos ir. štai. dėl ko. 1919 m. vasario mėn. 2 p. pulko I batalionui, prieš išeinant į mūšį, prie Jiezno pulti bolševikų, iš vakaro buvo išduoti 88 metų vokiečių pėstininkų šautuvai ir durtuvai. Iki to laiko turėjome rusiškus šautuvus, surinktus iš įvairių palėpių, šaudymui netinkamus. Kulkosvaidžių jokių, nei sunkių, nei lengvų neturėjome. Krašto Apsaugos viceministeris, karininkas S. Zaskevičius. vyko su batalionu kartu ir nešėsi lengvą kulkosvaidį. Tai buvo vienintėlis sunkesnis ginklas einant į antpuolį. Kai mūsų 2. kuopa, po durtuvų mūšio palikusi kovos lauke 51 vyrą, bėgo iš Jiezno atgal, sutikome iš Alytaus 1 p. pulko ateinantį dalinį, vadovaujamą karininko Žemaičio, kurio dalis neturėjo šautuvų. Mes turėjome jiems atiduoti savo šautuvus ir šovinius, nes jie ėjo užimti pozicijų.

Kokia, gi, čia nelaimė, kai mūsų kariuomenė buvo apginkluota naujais belgų ir čekoslovakų šautuvais ir tokiais pat kulkosvaidžiais, orlikonais, lengvąja ir sunkiąja artilerija ir tankais. Pasipriešinti negalėjo vien dėlto, kad sunkieji kulkosvaidžiai buvo poligone! Kaip gali suprasti tokią prielaidą tas karys, kuriam teko kautis 1919-1920 m. su visais Lietuvos priešais?

Nepriklausomybės kovų dalyvis mano, kad tuomet buvusių aukštųjų valstybės pareigūnų dauguma nežinojo Lietuvos istorijos, buvo viską užmiršę. Jei bent vienas iš posėdžio dalyvių būtų prisiminęs kaip buvo kovota už paskelbtąjį Nepriklausomybės Aktą savoje žemėje, kad ir labai kerštingas ir užsispyręs savo pažiūrose politikierius, būtų išgirdęs laisvės varpo dūžius, kad laisvės nevertas, kas negina jos, kuris kas rytą ir vakarą skambino iš muzėjaus bokšto, tautos vaikams.

Visą nepriklausomybės laiką šaukėme pasauliui: mes be Vilniaus nenurimsim, ne. Kai tarp lenkų ir vokiečių tempėsi santykiai ir jau atrodė karas neišvengiamas, atsarginiai laukė įsakymo stoti į karių gretas. Štai ir karas, ir tik dalinė mobilizacija; vietoj žygio į Vilnių, į Suvalkų-Seinų trikampį, neutralumas. Kokio stebuklo galėjo tikėtis mūsų vyriausybė skelbdama neutralitetą? Atsakymas gali būti: išsižadam, ant visados, Vilniaus ir lietuviškų žemių. Ištikrųjų, tauta tada negalėjo suprasti tokio vyriausybės sprendimo, nesinaudoti tokia gera proga, neiti atsiimti savo lietuviškų žemių ir palikti jas toliau nežinomam likimui, galutinam nutautinimui!

Kad mūsų vyriausybė buvo išsiblaškiusi ir nesusigaudė įvykių raidoje rodo ir žygis į Vilnių. Juk žygiu į Vilnių ji sulaužė paskelbtą savo neutralitetą, kurį žadėjo ginti. Toliau, pažiūrėkime į tautos paruošimą kovai išvaduoti Vilnių ir lietuviškas užgrobtąsias žemes. Veikė Vilniui Vaduoti sąjunga, veikė Ginklų Fondas, veikė gerai suorganizuota Šaulių sąjunga. Mokyklose, gimnazijose mokytojai mokiniams dėstė, įtikinamai išaiškino tą baisią Lietuvos valstybei lenkų padarytą skriaudą, užgrobiant sostinę Vilnių su lietuviškomis žemėmis.

Čia pristatau vieną pavyzdėlį iš Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos. Du III klasės mokiniai įsigilinę į istoriją ir įsiklausę mokytojo aiškinimų, nutarė eiti lenkams atkeršyti už padarytą Lietuvai skriaudą. Nusipirko iš Klaipėdos iki Kaišiadorių geležinkelio stoties bilietus, iš Kaišiadorių iki Vievio ėjo pėsti. Einant per sieną, Lietuvos pasienio sargybinis juos sulaikė ir pristatė rajono v-kui. Viršininkas padarė kratą, atėmė iš jų ginklą, pravedė kvotą ir kai paaiškėjo kas esą, etapu pristatė gimnazijai. Mokinių tikslas buvo, pereiti per sieną ir pirmus du sutiktus lenkus nušauti ir vėl grįžti atgal. Gimnazijos mokytojų posėdis nutarė abudu mokinius iš gimnazijos pašalinti. Klaipėdos krašto Kūrėjų-Savanorių sąjungos valdybai padarius žygius pas gimnazijos direktorių dr. Trukaną, abudu mokiniai buvo priimti atgal gimnazijon.

Kitas epizodas: "Karys" 1972 m. nr. 1, psl. 11, rašo: bolševikams okupavus Lietuvą, tikrinant kareivių sundukus ir darant kratas eilinio B.J. sundukyje rado du kovos šovinius. Tardymo metu paklaustas kur gavo šovinius ir kodėl slėpė, drąsus žemaitis atsakė: "Šovinius turiu atsivežęs iš namų ir laikau tam, kad vienu nušaučiau politruką, o kitu pats save."

Tai aiškūs pavyzdžiai kaip tauta buvo paruošta ginti savo valstybės laisvę ir nepriklausomybę. Vardan partizanų, kovojusių su negirdėtu kovų istorijoje narsumu, ir ištremtų į Sibiro mirties stovyklas ir ten numarintų, turim garbės jų vardu reikalauti aiškiai pasisakyti, kodėl buvo apsispręsta už pasidavimą be kovos. Tą galima padaryti tik dabar, kol esam dar nevisi išmirę Nepriklausomybės kovų ir paskutinio prezidentūros posėdžio dalyviai. Jokiu būdu to klausimo nepalikti vien ateities kartoms, su mintimi, kad kai manęs nebus, nors ir pragaras, tada nesvarbu, nes jau negirdėsiu.

Antanas Šukys,
Kūrėjas-savanoris,
Kanada.

LVS "RAMOVĖ" ANTRASIS DEŠIMTMETIS

1970 m. Centro valdyba nutarė antrąjį sąjungos veiklos dešimtmetį atžymėti leidiniu. Į CV raginimą, iki tų metų paabigos paruošti ir prisiųsti skyriaus antro dešimtmečio veiklos apžvalgą, per du metus atsiliepė vos tik 10 sąjungos skyrių, atstovaujančių mažiau nei pusę sąrašinių sąjungos narių. Kodėl kiti skyriai CV įpareigojimo neišpildė? Spėju, kad jie, kaip ir aš, suabejojo to leidinio naudingumu, arba jie neturėjo kuo pasigirti, nes jų veikla reiškėsi tik keliais metiniais susirinkimais. Kokius kalnus kultūrinėje ar visuomeninėje veikloje, gali nuversti skyrius 20-30 sąrašinių narių sudėties, kurių tik pusė yra aktyvūs, t.y., lanko susirinkimus, bet ir jų dauguma yra vyresnio amžiaus, o tokių skyrių dauguma.

LVS centro valdybos 1962 m. mažame skaičiuje išleistu pirmojo dešimtmečio leidiniu visuomenė ir dalis sąjungos narių nesusidomėjo. Rengiantis išleisti antram dešimtmečiui paminėti leidinį, tenka likusiam pirmojo leidinio didesniam kiekiui egzempliorių skelbti išpardavimą nupiginta kaina. Vargu ar bus didesnis susidomėjimas antro dešimtmečio leidiniu.

Reikia pripažinti, kad Ramovės skelbiamos idėjos neturi platesnio atgarsio visuomenėje, todėl ji negali pasigirti dideliu narių skaičiumi. Už jos ribų yra daug daugiau kvalifikuotų būti jos nariais kaip pačioje organizacijoje. Kodėl jie nesijungia? Buvo bandyta juos įjungti. Nepavyko. Ir šiandien sąjungos narių skaičius nuolat mažėja, veikla silpnėja, nes nėra prieauglio. Šia liga serga ne tik LVS, bet ir visos lietuviškos organizacijos. Kaikurios šiaip taip vegetuoja, kitos (senųjų ateivių sukurtos) jau mirė naturalia mirtimi. Vienos paliko nežymius pėdsakus, kitos tik susirinkimų protokolus, neturinčius tautai jokios istorinės reikšmės. Laikraščiuose nuolat skaitome nusiskundimus, kad dabartinė jaunoji karta, mūsų vaikai, neįsijungia į mūsų sukurtas organizacijas, neprenumeruoja ir neskaito lietuviškos spaudos. Tai, ar yra daug vilties, kad mūsų anūkai nepaskęs viską griaunančiose ir jokio autoriteto nepripažįstančiose šio krašto jaunimo nuotaikose?

Gerai, kad nors ir pavėluotai, dainų ir šokių šventėmis, kongresais ir stovyklomis stengiamasi subrendusį ir jau turintį suformuluotą savo nuomonę ir nusistatymą jaunimą išlaikyti lietuvišką ir įtraukti į organizacinę veiklą, bet blogai, kai mažai kreipiama dėmesio į pradžios mokyklos amžiaus vaikus. Atrodo, kad dar ne visiems aišku, kad dauguma jėgų ir lėšų reikia kreipti į mokyklinį jaunimą, kad jis išaugtų sąmoningais lietuviais. Nuo jo priklausys kokia tautos dalis išliks gyva išeivijoje. Lituanistinės mokyklos ir jaunimo organizacijos turėtų būti visų gyvybinis rūpestis ir susilaukti visuomenės ir organizacijų visokeriopos paramos. Tad ar nebūtų naudingiau, jei LVS "RAMOVĖ" CV, vietoj leisti sąjungos veiklos dešimtmečio leidinį, tas lėšas paskirtų lituanistinių mokyklų vadovėliams leisti. Ploną mokyklos vadovėlį, visuomenė labiau įvertins kaip storą ir didelio formato sąjungos dešimtmečio leidinį.

J. B., Wisconsin

Gerb. KARIO Red.

Rašau iš Australijos, Adelaidės. Šiais laikais iš Lietuvos istorijos šalia Vyrų iškeliama ir Lietuvė Moteris.

Tad ir šiuo kartu tektų priminti, kad Adelaidės LVS "Ramovė" skyriaus veiklai daug padeda, pasitarnauja skyriaus iždininko, viršilos Viliaus Bernaičio nuosavo žmona, p-nia Elena. Tai pojaunė kaunietė—moteris (pagal vilniečių tartį)—viršilienė, o jų sūnus—Algis—Aukštuolis.

Šalia savo tiesioginių pareigų, kaipo ALB Moterų sekcijos p-kė, jinai

(nukelta į virš 3 psl.)

GEN. ŠTABO PULKININKAS STASYS ZASKEVIČIUS

Šių metų liepos mėn. 23 d. sucina metai kai Lietuvoje, Kaune, mirė gen. štabo pulkininkas Stasys Zaskevičius. Lietuvos kovų, ir kūrimosi metu jis ėjo daug svarbių pareigų, todėl jo prisiminimas lietuviams yra prasmingas.

Gen. štabo plk. Stasys Zaskevičius buvo lakaus proto, greitos orientacijos, didelio darbštumo žmogus. Jisai sakydavo, kad jo mintys taip greitai spiečiasi, jog nesuspėja jų žodžiais išsakyti. Jis turėjo savo nuomonę kariuomenės ir valstybės tvarkyme. Savo nusistatymą reikšdavo tiesiai ir atvirai. Dėl tokio būdo nevisiems įtiko ir patiko. Buvo išsimokslinęs ne tik kariniai, bet ir bendrais, valstybiniais reikalais turėjo mokslinį pagrindą. Nuo pat jaunystės savo gabumus ir darbštumą pašventė tėvynei. Buvo malonaus būdo, smagus pokalbiuose, paprastas, gerbiąs kitų nuomonę.

Stasys Zaskevičius gimė 1892 m. rugpiūčio 21 d. Rosurso vnk., Rudaminos val., Seinų aps. Suvalkų gimnaziją baigė 1912 m. ir Petrapilio universitete studijavo fizikos-matematikos fakultete. I Pasaulinio karo metu baigė Vilniaus Karo mokyklą, dalyvavo kovose ir pasiekė štabo kapitono laipsnį. Organizavo 38 korpo lietuvius karius ir buvo atstovu lietuvių seime Petrograde.

Lietuvon grįžo 1918 m. pavasarį. Kurį laiką Mariampoleje mokytojavo ir organizavo miliciją. Krašto Apsaugos viceministeriu buvo 1919 m. pradžioje, Lietuvos kariuomenės Tiekimo viršininku — 1920 m. Nuo 1922 m. birželio iki 1923 m. gruodžio dirbo Užsienių Reikalų ministerijoje. Būdamas konsulu Petrapilyje rūpinosi grąžinimu iš Rusijos ten užsilikusių lietuvių.

Grįžęs kariuomenėn, trumpą laiką lektoriavo Aukštuosiuose Technikos kursuose ir Karo mokykloje. Čekoslovakijos sostinėje Pragoje, 1926 m. baigė Generalinio Štabo akademiją. Grįžęs Lietuvon ėjo įvairias pareigas kariuomenės štabe. Vėliau ilgesnį laiką buvo lektourium Karo mokykloje ir Aukštojoje Karo mokykloje, iki 1940 m. gegužės mėn., kai buvo paskirtas kariniu atstovu Maskvon.

Vokiečių okupacijos metu su šeima gyveno Raseiniuose. Aktyviai dalyvavo pogrindžio veikime. Artėjant raudonajai armijai, kalbintas trauktis į Vakarus, nesutiko. Buvo nusiteikęs likti Lietuvoje. Bolševikams rusams okupavus Lietuvą, buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą. Iš tremties, po 8 metų, grįžo jau palaužta sveikata. Gyveno Kaune globojamas mielos žmonos Stasės, vaikų ligų gydytojos ir dukrelės Saulutės, Vilniaus universiteto dėstytojos. Turimomis, nepatikrintomis žiniomis, velionio sūnus leitenantas žuvo Lietuvoje partizanų kovose su bolševikais. Ilgos ir sunkios vėžio ligos iškankintas jis mirė Kaune 1971 m. liepos mėn. 23 dieną. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

Dirbdamas Lietuvoje tiesioginėse pareigose daug rašė karinėmis temomis spaudoje: "Karde", "Mūsų Žinyne", "Karyje", "Trimite", "Lietuvos Aide", "Lietuvos Žiniose". Parašė ir buvo išleidęs knygutes: "Trijų elementų reikšmė Tannenbergo kautynėse", "Reikšmingesnės mūsų praeities pamokos", "Kariška Vilniaus reikšmė", "Kelią istorijos teisingumui", "Atsargos reikšmė" ir kt.

M. Karaša

D. Mickutė-Mitkienė

NEŽINOMAM KARIUI

Kas vakaras, saulė kai leidžias,
Ir Nemuno šlaituose skęsta,
Iš bokšto giesmė nusileidžia,
Varpų giesmė aidi per miestą.

Eilėj trimituodami žengia
Štai narsūs kovų invalidai.
Vytis krūtines jųjų dengia,
Dėkingu žvilgsniu minia lydi.

Sušunkama maldai komanda —
Ir skrenda dangun giesmė šviesi . . .
Lietuvis ten būdavo randa
Sau paramą, ryžtą, pavėsį . . .

Šventovėje apeigos baigias
Kai pagerbia vėliavą ginklu,
Ir apdengia baltos, lyg snaigės,
Ir kvepiančios gėlės paminklą.

Prie Aukuro smilkalas kyla —
Teilsisi broliai sumigę . . .
Berželiai nusilenkia tylūs
Nežinomam Kariui Karžygiui.

Informacinis pranešimas

Naujai išrinktoji LK Kūrėjų-Savanorių S-gos Centro Valdyba, š.m. gegužės mėn. 24 d. pasiskirstė pareigas sekančiai:

CV pirmininkas J. Švedas, 1516 S. 49 Street, Cicero, Ill. 60650; tel. 863005

CV vicepirm. J. Tamulis, 7031 S. Maplewood Ave., Chicago, Ill. 60629; tel. 925-4076

CV iždininkas A. Urbonas, 6935 S. Maplewood Ave., Chicago, Ill. 60629; tel. 778-3798

CV sekretorius L. Balzaras, 6615 S. Whipple St., Chicago, Ill. 60629; tel. 925-4689

CV narys A. Juodka, 5623 S. Paulina St., Chicago, Ill. 60636; tel. 778-6305

L.K. KŪRĖJŲ-SAVANORIŲ SĄJUNGOS
CENTRO VALDYBA

(Atkelta iš 215 psl.)

ramovėnų ruošiamiems pobūviams - vakarienėms organizuoja, kepa, verda ir pati stalus aptarnauja, su beveik kiekvienu sumeta žodį, ragina. Taigi, todėl ji verta pagerbti ir paminėti, kadangi sau lygios neranda. Priede nuotrauka. **Ramovytis**

Malonus Bičiuli, Adelaidėje, žavimės Tamstos skoniu. Red.

SAUGOKIMĖS DANAJŲ IR DOVANAS NEŠANČIŲ

Simo Kudirkos tragiškas žygis buvo ir liks inspiracija mums ir visiems komunizmo žiaurią leteną pažinusiems. Tačiau Simo vardas yra piktnaudojamas tų pačių žmonių, kurie jį pražudė. Tas daroma norint suvedžioti mus ir kitas komunizmo aukas.

Yra tokia pasaulinė organizacija "Amnesty International", kurios vienas pagrindinių tikslų yra laisvinti politinius kalinius. Tos organizacijos siuntinėjamame rašte kalbama apie Simo Kudirkos tragišką žygį ir būdus jam padėti, rašant peticijas ir susirišant su šita organizacija.

Atrodo lyg viskas būtų tvarkoje, mūsų Simas galės gauti pagalbą net tarptautinio masto organizacijos, tik susiriškime su ja ir padėkime (aišku, pinigais) šiai organizacijai. Prieduose, kurie lydi jos raštą ir atsišaukimą kalbama jau tiksliau apie kokius kalinius ši amnestinė or-ja galvoja ir kokiais rūpinasi. Pasirodo, jai rūpi politiniai kaliniai šiuose kraštuose: Graikijoje, Brazilijoje, Pietų Afrikoje, Pietų (ne Šiaurės!) Vietname. Jos raštuose neminima nei vienas komunistinis, ar prokomunistinis kraštas, lyg ten tų kalinių nė nebūtų.

Toliau kalbama apie organizacijos veiklą visame pasaulyje, net juodžių naujose valstybėse Afrikoje, tačiau veltui ieškotum Lietuvos ar kitos valstybės vardo už geležinės uždangos. Jos veikla niekuo nepasireiškia pačioje Sovietų Sąjungoje. Jai rūpi Rodezija, bet ne Baltijos valstybės, rusų okupuotos.

Organizacijos direktorių ir patarėjų sąraše mirguliuoja vardai daugiausia rištini su liberalų ir net prokomunistinėmis organizacijomis ir tik kaip razinka pyrage, kyšteli viena kita konservatyvių veikėjų pavardė, absurdiškai ten patekusi. O, garbės pirmininkas ten, ne kas kitas, kaip jau perdaug gerai žinomas visų raudonųjų Amerikoje draugas, Viktoras Reutheris.

"Amnesty International", mums atrodo, yra ne kalinių pagelbos organizacija, o tik dar vienas tarptautinio raudonojo fronto narys, išėjęs mulkinti nesusigaudančius antikomunistus. **R.**

(ISTORIJA IR PATIRTIS — atkelta iš 212 psl.)

kios ir studijuojančiam lengva nuklysti į paviršutiniškumą.

Nežiūrint, kad istorija, esmėje, nėra pritaikomasis mokslas, tačiau žinant istorinius įvykius ir iš jų išplaukiančius patyrimus, galima turėti regimos naudos esamo laiko sprendimams. Kaip ir kiekvienoje mokslo, ar meno šakoje, pažanga bazuojasi praeities patyrimais ir nuostatais, taip ir karo istorijos studijos didina žmogaus akiratį, turtina žinias, stiprina nuovoką ir padeda realiau žvelgti ateities perspektyvon, kas karo moksluose turi nepaprastai didelės reikšmės.

Istorinis pažinimas ir esminis pažinimas praeities įvykių, bet kurioje plotmėje, padės suprasti klaidą tiems, kurie mano kad kiekviena nauja diena yra visiškai skirtinga nuo praeitų dienų. Jei istorijos pažinimas ir nepadės išspręsti bėgamojo meto problemų, tai bent pagerins įsijautimą sprendžiant problemas, įneš daugiau lankstumo žvelgiant į, tariamai, nusistovėjusius ir nepakeičiamus esamo laiko metodus, padės surasti daugiau motyvų sprendimo elementų gvildenimui.

Istorija nėra įrankis, ar orakulo pranašystė, kurią turime būtinai sekti. Kas taip bandytų daryti pasielgtų pražūtingai. Istorija turi vertę pati savyje.

RAUDONIEJI FIRKLIAI

Turkas kilęs iš Armėnijos, JAV gyventojas, vardu Ara Oztemelis, 1954 m. buvo išvykęs į Rusiją, kur paruošė sovietų chromito eksportą į JAV. Tokiu būdu gavo pradžią "Satra" bendrovė, kuri šiuo metu varo didžiausią prekybą su sovietais, didesnę už bet kurios kitos bendrovės Amerikoje. "Satra" yra vienintelis rusų chromito importeris, apie 75% viso chromito, JAV sunaudojamo, yra jos užperkama. Ji importuoja dar ir kitas Rusijos rūdas, pav. nikelio.

"Satra" taip pat tvarko prekybinius reikalus tarp JAV bendrovių ir sovietų vyriausybės ir todėl turi savo biurus Maskvoje, Hamburge, Londone, New Yorke ir Los Angeles.

Oztemeliui buvus išvykusiam, aš tapau nukreiptas pas Robertą De Marią, kitą "Satros" administratorių ... jo aš paprašiau išvardinti kaikuriuos klientus jo atstovaujamus pas komunistus. Jis, tačiau, atsisakė tą padaryti. Pagal "Business Week" žurnalą (1971-VI-19), "Satra" atstovauja apie 60 įvairių JAV bendrovių, jų tarpe Borg-Warner, U.S. Steel ir Hughes Tool bendroves.

Pagaliau, paklausiau jo, ar jis nesijaučia nepatogiai keliaudamas ir varydamas prekybą su totalinės diktatūros valstybe. Jis atsakė, kad, visiškai — ne. Jis net nustebo, kad pavadinau Rusiją diktatūra. Anot jo, tai netiesa. "Iš tikrųjų", pasakė De Maria: "Rusai turi tas pačias laisves ir gali savo laisvalaikį praleisti taip kaip jiems patinka, lygiai kaip ir mes. Pagrinde, jie laimingi žmonės."

Būtų labai įdomu išgirsti Robertą De Marią aiškinant tą, pav., kad ir Simui Kudirkai, jūrininkui, nesenai nesekmingai bandžiusiam iššokti iš sovietų laivo į JAV pakrančių apsaugos kuterį New England pakrantėje. Pritariant valdžios žmonėms, komunistams buvo leista sumušti jį amerikiečių akivaizdoje, Amerikos laive ir išduoti jį teismui ir vergijai...

Sovietuose kaliniai gyvena primityviuose mediniuose barakuose, kurie primena garsiąją sceną iš Gorkio veikalo "Žemutinėje Bedugnėje". Apie 100 kalinių gyvena vienoje patalpoje, lentiniuose, dviejų aukštų guoliuose ... kalinių masė yra aprengta dvokiančiais skarmalais ir daro apgailėtiną vaizdą... tai neaprašomas pragaras europiečio akimis... ten vyrai, moterys ir vaikai yra verčiami dirbti ir nusidirbti iki mirties, maitinant juos mažiau negu reikėtų, kad išliktų gyvi. Simas Kudirka, jūrininkas, kurį mes jiems sugrąžinome, dabar randasi kaip tik tokioje stovykloje.

Alan Stang, "Red Traders",
American Opinion, Jan. 1972

AUKOJO KARIUI:

$50.00:
LVS "Ramovė" New Jersey skyrius

$10.0z:
Br. Užemis, Phoenix, Arizona

$5.00:
K. Daunys, Toronto, Canada
Br. Moras, Rockford, Ill.
J. Švedas, Cicero, Ill.

$4.00:
N. Reikalas, Kenosha, Wis.

$2.00:
M. Aukštaitė, Willowdale, Canada
J. Auštra, Baltimore, Md.
V. Biveinis, Waramanga, Australia
A. Bulota, Los Angeles, Calif.
P. Gabrys, Montreal, Canada
A. Gelažius, Paterson, N.J.
S. Griežė-Jurgelevičius, Dorchester
K. Kazlauskas, Baltimore, Md.
P. Lanys, Elizabeth, N.J.
A. Mingėla, Hamilton, Canada

$1.00:
Br. Vytis, Toronto, Canada

"KARYS" nuoširdžiai dėkingas aukotojams!

Prenumeratorių dėmesiui!

Žemiau išvardinti UŽSIENIO čekiai, ar "Money Order" negali būti priimami, kadangi su pinigų inkasavimu yra daug ir visokių sunkumų: 1. Asmeniniai čekiai; 2. The Resurrection Parish (Toronto) Credit Union Ltd.; 3. "Parama", Toronto; 4. "Talka", Hamilton; 5. "Litas", Montreal.

UŽSIENIO čekiai, ar "Money Order" priimami tik tie, kuriuose yra atžymėta "U.S. Currency", arba "U.S. Dollars".

"Kario" prenumeratos kaina yra pažymėta viršelio antrame puslapyje (8 dol. metams).

"KARIO" Administracija

KARIO LEIDINIAI

H. Sienkievičius, KRYŽIUOČIAI. Trijų tomų istorinė novelė, iliustruota, viso 1116 psl. Vertė K. Jankūnas; dail. V. K. Jonyno spalvotas piešinys viršelyje ir aplanke. (I tomas išparduotas); II tomas $3.50, atpiginta kaina $1.00; III tomas $3.50, atpiginta kaina $1.00.

Vaclovas Biržiška, PRAEITIES PABIROS. Rinkinys straipsnių iš Lietuvos istorijos, iliustruota istoriniais paveikslais, kietais viršeliais, 352 psl. Kaina $6.50. Atpiginta $2.50.

O. Urbonas, 1410 METŲ KARAS IR ŽALGIRIO MŪŠIS. Pirmas toks išsamus veikalas apie žymiausią mūšį Lietuvos istorijoje. Iliustruota, dviejų spalvų mūšio schemos, 110 psl., kaina $3.00. Atpiginta $1.50.

O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE. Studija apima karinius įvykius XVII a. gale ir XVIII a. prasidedant. Dėmesys kreipiamas į kovas Lietuvoje vykusias tarp lietuvių švedų pusėje ir tų, kurie ėjo išvien su lenkais ir rusais. Iliustruota, dviejų dalių, viso 259 psl. (I dalis išparduota); Vienos dalies kaina $1.75. Atpiginta $1.00.

Z. Raulinaitis, DURBĖS MŪŠIS. Aprašo 1260 m. įvykusią didžiąją žemaičių pergalę, kovas ir įvykius privedusius prie to mūšio ir pasekmes. Iliustruota, 96 psl., kaina $1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, AISČIAI KARINĖS ISTORIJOS ŠVIESOJE. Baltų karinės istorijos pradžia. Įvykiai apima I a. ir prieškristinius amžius. Iliustruota, 64 psl., kaina $1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS. Aprašo įvykusį V a. hunų žygį į Prūsų Gamalį pilį. 32 psl. Kaina $1.00.

Plk. K. Škirpos studija: 5 D.L.K. KĘSTUČIO PULKO KOVOS TIES SEINAIS 1920 METAIS, yra atspausta atskira knygute, 124 psl. Autorius studiją peržiūrėjo, atitaisė netikslumus ir KARYS patiekia ją skaitytojams kaip dokumentą įamžinantį mūsų kovų dėl nepriklausomybės vieną iš sunkiausių laikotarpių. Kaina $3.00.

Z. Raulinaitis, GALINDAI PRIEŠ ROMĄ. Įvykiai vyksta II - IV a., kai gotai viešpatavo Rytinėje Europoje ir Ermanrikas valdė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Iliustruota, 80 psl., kaina $1.50. Atpiginta $1.00.

Z. Raulinaitis, VAIDEVUTIS. Nagrinėja, ar Vaidevutis buvo istorinė, ar legendinė asmenybė. 64 psl. Kaina $1.00.

J. Variakojis, 4 P. LK MINDAUGO PULKAS. Pulko kovos Nepriklausomybės karo frontuose: bolševikų, bermontininkų, lenkų. Žygiai ir kovos pavaizduotos brėžiniais ir dalyvių nuotraukomis. Viso apie 50 iliustracijų, 120 psl. Kaina $3.50. Atpiginta $2.75.

P. Žilys, SUOMIŲ - SOVIETŲ KARAS. Karo išvakarėse, derybos, įtampa, laukimas... Pirmosios kovos. Kautynės šiaurėje, prie Ladogos ežero, Karelijos sąsmaukoje ... Suomių narsi gynyba ir jų tipinga "motti" taktika. Sunkūs nuostoliai, lėta užsienių parama... Suomija priversta pasirašyti taiką... Prarasta teritorija ,karo nuostoliai, evakuacija... Plk. Žilys sukūrė tikslų ir aiškų šių žiaurių grumtynių vaizdą. Iliustruota, 176 psl. Kaina $3.50. Atpiginta $2.75.

Dr. J. Puzinas, KELIAS Į LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATSTATYMĄ. Pasinaudodamas įvairiuose šaltiniuose paskelbta medžiaga, prof. dr. Jonas Puzinas bendrais bruožais nušviečia tuos įvykius, kurie turėjo įtakos Lietuvos valstybės atstatymui. Dokumentinė medžiaga yra paskleista įvairiuose leidiniuose, daugeliui sunkiai, arba ir visai neprieinama. Todėl šis leidinys yra labai svarbus, nes čia yra sutelkti visi svarbesnieji dokumentai nuženklinantieji mūsų kelią į Vasario 16-ios Aktą. 90 psl. su iliustracijomis. Kaina $2.50. Atpiginta $2.00.

Z. Raulinaitis, PRIEŠ VIKINGŲ AUDRĄ. Šie yra pagrindiniai studijos skyriai: Anglai saksai ir aisčių Pabaltijys; Baltų kraštai švedų žygiams prasidėjus; Danai pradeda puldinėti Baltijos kraštus; Starkadas; Bravalos mūšis; Ginklai (400-800 metais). 72 psl. Kaina $2.00.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę • KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą. Rankraščiai redakcijoje nesaugomi • Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą • Čekius, arba "Money Order" adresuoti tik "KARYS" vardu, — ne "Warrior" ar kt.